

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

1945-1991 YILLARI ARASINDA MODERN KIRGIZ ŞİİRİNDE KADIN TEMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
ÖZLEM ÖZALAY
1741020005

DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ İSMAİL TURAN KALLİMCİ

KASIM 2020
MUĞLA

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “1945-1991 Yılları Arasında Modern Kırgız Şiirinde Kadın Teması” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

02/12/2020

ÖZLEM ÖZALAY

İMZASI

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

Soyadı : ÖZALAY

Adı : ÖZLEM

Referans No: 10216329

TEZİN ADI

Türkçe: 1945-1991 Yılları Arasında Modern Kırgız Şiirinde Kadın Teması

Y. Dil: Women's Theme in Modern Kyrgyz Poetry Between 1945-1991

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta Yeterlilik

●

○

○

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Fakülte : Edebiyat Fakültesi

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Diğer Kuruluşlar:

Tarih : 16/10/2020

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : Kallimci, İsmail Turan

Unvanı : Dr. Öğr. Üyesi

TEZİN YAZILDIĞI DİL : Türkçe

TEZİN SAYFA SAYISI: 182

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

1. Edebiyat
2. Modern Şiir
3. Kırgız Modern Şiiri

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER :

1. Kırgız Edebiyatı
2. Modern Kırgız Şiiri
3. Kadın Teması

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER:

- 1.KyrgyzLiterature
- 2.Modern KyrgyzPoetry
- 3.Woman'sTheme

- 1- Tezinden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum
- 2- Tezinden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir
- 3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir

Yazarın İmzası :

Tarih : 02/12/2020

ÖZET

Bu çalışmada, 1945-1991 yılları arasında Kırgız şairleri tarafından kaleme alınan Kırgız şiirlerinde kadın temasının nasıl yer aldığı incelenmiştir. Çalışmamızın amacı; 1945-1991 yılları arası modern Kırgız şiirinde kadın temasının sosyal, siyasî, toplumsal değişiklik vb. gibi etkenlerin ışığında şiirde nasıl kullanıldığının incelenmesidir.

Çalışmanın giriş bölümünde Kırgız edebiyatı hakkında genel bilgiler yer almaktadır.

Birinci bölümde, tarihî dönemlere ayırarak modern Kırgız şiiri hakkında genel bilgiler verilmektedir.

İkinci bölümde, 1945-1991 yılları arasında Kırgız şairleri tarafından kadın temasında yazılan şiirler kullanılmıştır. Bu şiirlerden bazıları tarafımızca aktarılıp, bazıları da yayımlanan kaynaklardan alınmıştır. Tezimizde yer alan kadın temalı şiirler, tarihi dönemler ışığında, yaşanan toplumsal değişiklikler göz önünde bulundurularak tematik açıdan başlıklara ayrılmıştır.

Üçüncü bölümde, şiirlerin dil, üslup ve yapı bakımından incelemesi yapılmıştır.

Dördüncü bölümde, Kırgız Türkçesinden aktarımı yapılan şiirler yer almaktadır.

Çalışmanın sonuç bölümünde, her bölümün değerlendirmesini yaptıktan sonra kaynakçaya yer verdik.

Anahtar Kelimeler: Kırgız Edebiyatı, Modern Kırgız Şiiri, Kadın Teması

ABSTRACT

This study examines how women's theme is addressed in Kyrgyz poets from 1945-1991. The purpose of our study is the general view of how women's theme is included in modern Kyrgyz poetry from 1945-1991 in the light of factors such as social, political, social change, etc.

The first chapter provides general information on modern Kyrgyz poetry, separated to historical periods.

The second chapter is used by Kyrgyz poets from 1945 to 1991 on the theme of women. Some of these poems have been quoted by us, and some have been retrieved by us. The women's theme poems included in our thesis are divided into titles in the light of historical periods, taking into account the social changes that have taken place from a thematic point of view.

The third chapter of the published sources provides an analysis of the poems in terms of language, style and structure.

The fourth chapter contains poetry quoted from Kyrgyz Turkish.

In the result section of the study, after evaluating each chapter, we placed the bibliography.

Key Words: Kyrgyz Literature, Modern Kyrgyz Poetry, Woman's Theme

ÖNSÖZ

1945-1991 yılları arasında modern Kırgız şiirinde kadın teması adlı çalışmamızın hazırlanma amacı, bu yıllardaki dönem koşullarını göz önünde bulundurarak kadın temasını inceleyen kapsamlı bir çalışma bulunmayışıdır. Bu çalışmada, modern Kırgız şiirinde kadın temasının 1945-1991 yılları arasında hangi açılardan ele alındığı incelenmektedir. Bu dönem içerisindeki şiirlerde kadının çoğunlukla hangi özelliklerine yer verildiği tespit edilerek Kırgız kültüründe kadının yeri ve önemini ortaya koymak amaç edinilmiştir.

Şiirleri tematik olarak incelerken dönemin siyasî, sosyal vb. durumların etkisini göz önünde bulundurduk. Kadın temasını, ulaşabildiğimiz şiirlerden hareketle konu olarak da inceleyerek başlıklara ayırdık. Bu şiirlerin dil ve üslup açısından incelemesini; söz sanatları, günlük dilin kullanımı ve doğal söyleyiş, imge bakımından ele alarak inceledik. Yapı bölümünde; kafiye düzeni, kafiye tipi, nazım birimi gibi unsurlardan faydalandık.

Bu çalışmada, 1945-1991 yılları arasında kaleme alınan toplamda yüz kırk beş şiir incelenmiş olup tez çalışmamızda yüz şiir kullanılmıştır. Bu şiirlerden altmış tanesi tarafımızca Türkiye Türkçesine aktarılmış, kırk şiir ise alıntılarla kullanılmıştır. Dördüncü bölümde yedi alıntı yapılan şiir, otuz altı Türkiye Türkçesine aktarılan şiir yer almaktadır.

Bu çalışmada konu seçimimde beni yönlendiren ve sürecin en başından itibaren birçok kaynağa ulaşmamı sağlayan, bilgisiyle ve desteğiyle yanımda olan değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi İsmail Turan Kallıncı'ya sonsuz teşekkür ve minnetimi sunarım.

Her adımında yanımda olan, desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen kocaman aileme, dostlarıma sonsuz sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

2020 MUĞLA

ÖZLEM ÖZALAY

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	II
KISALTMALAR	IV
GİRİŞ.....	

BİRİNCİ BÖLÜM

MODERN KIRGIZ ŞİİRİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.1. Savaş Sonrası ve Liberal Dönemde Kırgız Şiiri (1945-1991).....	12
1.1.1. 1945-1959 Yılları Arasında Modern Kırgız Şiiri.....	12
1.1.2. 1960-1979 Yılları Arasında Modern Kırgız Şiiri.....	15
1.1.3. 1980-1991 Yılları Arasında Modern Kırgız Şiiri.....	18

İKİNCİ BÖLÜM

1945-1991 YILLARI ARASINDA MODERN KIRGIZ ŞİİRİNDE KADIN TEMASI

2.1. Emekte Kadın.....	21
2.2. Toplumsal Hayatta Kadın.....	32
2.3. Anne Olarak Kadın.....	41
2.4. Sevgili/Eş Olarak Kadın.....	62
2.5. Birey Olarak Kadın.....	77

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1945-1991 YILLARI ARASINDA MODERN KIRGIZ EDEBİYATINDA KADIN TEMALİ ŞİİRLERİN İNCELENMESİ

3.1. Dil ve Üslup.....	86
------------------------	----

3.1.1. Anlam ve söz sanatları.....	86
3.1.2. Günlük dilin kullanımı ve doğal söyleyiş.....	101
3.1.3. İmge.....	107
3.2.Yapı.....	110

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1945 - 1991 YILLARI ARASINDA MODERN KIRGIZ EDEBİYATINDA KADIN TEMALI ŞİİRLERİN TRANSKRİPSİYONU VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIMI

Şiirler.....	120
SONUÇ.....	176
KAYNAKÇA	179
ÖZGEÇMİŞ	

KISALTMALAR

age. : Adı geçen eser

agm. : Adı geçen makale

agt. : Adı geçen tez

akt. : Aktaran

ev. : Çeviren

S : Sayı

s. : Sayfa

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği

vb. : Ve benzeri

vs. : Vesaire

GİRİŞ

Eski Türklerde kadına kutsiyet atfedildiğini açıkça görmek mümkündür. En eski Türk destanlarından İslamiyet sonrası destanlarımıza kadar kadın, yüceltilmiş, bazen kahraman olarak bazen de kahramanın yanında yer alan yönlendirici bir güç olarak tasvir edilmiştir. Yaratılış destanında Ak Ene, mitolojimizdeki Umay Ana bu durumun ilk akla gelen örneklerindedir. Oğuz Kağan Destanında ise kızların ışık içinde Tanrı'nın bir armağanı olarak kahramana sunulması, hem milletin soyunun devamının ilahi bir karar olduğu hem de kahramanın yanında yer alacak, onu yönlendirecek bir unsur olduğunu bizlere kanıtlar.

Türk Tarihi sürecinde kadın devlet yönetiminde karar mercii, savaş alanında kumandan, aile yapısının kurucu unsuru, sosyal hayatta aklın ve mantığın temsilcisi olarak karşımıza çıkar.

Eski Türk devlet yönetiminde kadın her zaman erkekle eşit konumda yer alır. Göktürklerde, Çin elçilerinin ziyareti esnasında kadınların da orada buldukları, onların devletin yönetim kademesinde söz sahibi olduklarını anlatılmaktadır. Kadının kağanın yanında yer aldığı Bilge Kağan yazıtında sembolik bir biçimde şu şekilde ifade edilmektedir: “Tanrı Türk milleti yok olmasın diye babam İl-teriş Kağan ile anam İl-bilge Hatun’u yükseltti”¹. Bu ifade bizlere, eski Türklerde kadına bakış açısını, sosyal ve siyasal açıdan konumunu en veciz şekilde özetlemektedir.

Eski Türklerin kadına bakış açısını göstermek açısından İskitlerin kadın hanı Tomris en uygun örneklerden biridir. Kendi ordularından sayıca oldukça üstün Perslerle olan savaşta, oğlunu yitirmesi bile Tomris’in cesaretini kırmamış, aklıyla hareket ederek düşmanı mağlup etmeyi başarmıştır.² Tomris’in savaş meydanında göstermiş olduğu bu kahramanlık Türk kadınının zihinsel ve duygusal gücünü sergileyen en önemli, tarihi gerçeklerden biridir.

Tomris’in devlet yönetiminde ve savaş meydanında göstermiş olduğu cesaret ve metanet Kırgızlar Türklerinin ilk kadın generalinin başından geçen olaylarla örtüşmektedir. İskitlerden yüz yıllar sonra başka bir düşmanla, Çarlık Rusya’nın

¹ İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli Kültürü, İstanbul, 2015, s.141.

² Emre Erten, “Antik Yazarlarda Bir İskit Kraliçesi: Tomyris”, Mediterranean Journal of Humanities, VI/2 (2016), s.238-248.

işgal ordularıyla karşılaşan Kırgız Türklerinin başında, döneminin ve Kırgızların Tomris'i Kurmancan Datka³ vardır.

Kurmancan'ın kocası ileri görüşlü, aydın bir kişilik olan Alimbek Datka'dır. Kurmancan kocasının ölümüne kadar, yanından ayrılamamış halkın yönetiminde yardımcısı ve sırdaşı olmuştur. Onun ölümünden sonra da Datka unvanı alarak Kırgızların başına geçmiştir. Onun tek arzusu halkını ve vatanını işgalden kurtarmaktır. Kamçibek adlı oğlunun Ruslarla yaptığı bir anlaşmayı ihlal etmesi sonunu yakalanıp idam edilmesini, halkının ve vatanının geleceği için tek damla gözyaşı dökmeden, mağrur bir şekilde seyretmiştir. Oğlunu kurtarmak isteyenlere bu idamın bir "şehit ölümü" olduğunu söyleyerek onların bu isteklerini reddetmiştir. Çünkü onun tek amacı halkının özgürlüğü ve topraklarının işgalden kurtulmasıdır.⁴

Görüldüğü üzere Kırgız Türkleri 19. yüzyılda başlarında yönetimde bir kadının bulunmasını yadırganmamaktadır. Kurmancan Datkanın kocası Alimbek Datkanın en yakın sırdaşı ve akıl hocası olmasının arkasındaki sebep aslında eski Türk felsefesinin yansıması olarak görülebilir. Bu anlayışa Kırgız Türklerinin destanlarında da rastlamaktayız. Kırgızların kahramanlık destanlarından biri olan Cañıl Mırza destanı, kahramanı kadın olan sözlü kültür ürünlerimizden biridir. Bu destanda Cañıl'ın halkını korumak için Kalmuklarla yaptığı cansiperane mücadele anlatılmaktadır. Kırgızların Cañıl Mırza destanı gibi diğer Türk boylarındaki kadın başkahramanın olduğu destanlar da vardır. Uygurların Nozugum, Başkırtların Zaya Tülek ile Su Suluv, Hakasların Altın Arıg ve Altın Çüs destanları da eski Türklerin düşünce sistemindeki kadın algısının devamı niteliğinde görülebilir.

Sözlü kültürümüzün müstesna eserlerinden olan Manas, Semetey ve Seytek destanlarının Kanıkey ve Ayçürök, Kırgızların kadınlara karşı tutumlarını gösteren en güzel destanlardır. Onların destan kahramanlarının yanındaki etkisi ve yönlendirici özellikleri ön plana çıkmaktadır. Kanıkey ve Ayçürök, olaylar karşısındaki vakur tavırları, Kırgız halkının birliği ve özgürlüğü için yaptıkları mücadele ile bilge kadın tipine uygundurlar.

³ Datka, dönemin en yüksek rütbeli yöneticisi.

⁴ Nerin Köse, Kırgız Tarihinde Bir Kadın General: Kurmancan Datka, Milli Folklor, S. 14, s. 57-60.

Kırgız kadınları Sovyet döneminde de toplum içindeki etkinliklerini kaybetmemişler, kültürel, siyasal ve ekonomik alanlarda söz sahibi olmuşlardır. Bağımsız Kırgızistan'ın ilk Dışişleri bakanı Kırgız Türklerinin kadınlara bakış açısının ve tarihi bilincinin bir yansıması olarak Roza Otunbayeva görevlendirilmiştir. Otunbayeva 2010 ve 2011 yılları arasında da Kırgızistan'ın ilk cumhurbaşkanı olarak görev yapmıştır.

Sovyet dönemi Kırgız edebiyatı bir anlamda çağdaş Kırgız edebiyatının da oluşum ve gelişim dönemlerini kapsamaktadır. Bilindiği gibi Sovyet yönetimi boyunca edebi sahada, Komünist Partinin belirlediği tema ve konularda eserler verilmiştir. Bunun neticesi olarak her dönem, edebi ürünlerde kadın kahramanlara farklı roller uygun görülmüştür. Çalışmamızın öznesi olan kadın konusunu araştıracağımız çağdaş Kırgız şiirine geçmeden önce genel olarak Kırgız edebiyatının dönemlerine tema ve türler açısından göz atmamız gerekmektedir.

Kırgız edebiyatı, uzun yıllar köklü bir sözlü kültür geleneğine sahip olmuş ve bunun çerçevesinde gelişme gösterir. Kırgızların sözlü geleneğinin gücü bilinmektedir. Dolayısıyla onlar, destan, efsane, halk hikâyesi, masal gibi türlerde zengin bir sözlü kültürel geleneğe sahiplerdir. Kırgız halkının gelenek ve göreneklerine uzun yıllar boyunca sahip çıkarak gelecek nesillere aktarmış olması şüphesiz ki bu durumun bir sonucudur. Sözlü kültür geleneğinin önemli bir sonucu Kırgızlar'a ait dünyanın en uzun destanı olma özelliğini gösteren Manas Destanı'nı örnek göstermek yerinde olacaktır. Kırgızlar'ın Manas Destanı'nı uzun yıllar boyu gelenek ve değerlerine sahip çıkarak, destan yazıya aktarılanı kadar korumuşlardır. Bu durum Kırgız halkının sözlü kültür geleneğinin ne kadar güçlü olduğunu bir göstergesidir.

19. yüzyıla kadar Kırgızların boylar halinde yaşamaları ve aralarında geçen anlaşmazlıkların sonucunda Hokand egemenliğine ve sonrasında Rus egemenliği altına girmesiyle birlikte her alanda değişiklikler meydana gelir. Bu yenilikler, dönemin önde gelen isimlerinin şiirlerine yansiyarak siyasî, sosyal süreçten izler taşımalarına neden olur.⁵ Moldo Niyaz, Togolok Moldo, Aldaş Moldo, Belek Soltonoyev, Isak Şaybekov, Eşenalı Arabayev ve Abılkasım Cutakeyev gibi isimlerin

⁵ Gül Banu Duman, "19. Yüzyıl Kırgız Şiiri ve Dönemin Sosyal ve Siyasi Gelişmelerinin Şiirdeki Yansımaları", *Bilig*, S.75, Ankara 2015, s.6.

eserleri Sovyetler Birliği öncesinde kaleme alınmış ve günümüze kadar ulaşmıştır. Bu isimlerin günümüze kadar ulaşan eserlerinin neredeyse tamamı şiirden ibarettir.⁶ Kırgız edebiyatının sözlü kültür sürecinde halk şairlerinin yeri çok büyüktür. Bu halk şairler, yazılı edebiyata geçilmesinde büyük rol oynamış, edebi türlerin oluşmasına ve şekillenmesine katkı sağlamışlardır. Eğitim alan halk şairleri, Kırgızlar tarafından “Moldo (*Molla*)” adıyla anılmışlardır. Moldo Kılıç, Moldo Niyaz, Togolok Moldo gibi şahsiyetler, Kırgız yazılı edebiyatının oluşmasında ve gelişmesinde büyük öneme sahiptir.⁷ Cenicok, Arstanbek Buylaşuulu, Toktogul Satılganov, Isak Şaybekov, Kalıgul Bayuulu gibi isimler bu dönemde yer alan bazı şairlerdendir. Bu şairler yaşayıp gördükleri zor zamanları eserlerinde anlatmaya çalışarak, eserlerini halka ulaşmak için bir araç olarak kullanmışlardır. Halkın yaşadığı zulmü, sömürgeciliği, hayatın günden güne elverişsiz bir hâl alışını gözler önüne sermeye çalıştıkları eserlerinde konu genellikle zaman olmuştur. 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyılın başlarında şairler en çok zaman temasını kullanmışlardır.⁸ Bu dönemde yazılan eserlerden bazıları; Moldo Kılıç’ın “Kıssa-i Zilzala” adlı manzumesi, I. Arabayev’in Arap alfabesi ile basılan “Kırgız Dilinin Alippe (Alfabe)” kitabı, Osmonaalı Sıdıkuulu’nun “Muhtasar Tarih Kırgızya” ve bu kitabın hemen ardından yayımlanan “Tarih Kırgız Şadmanıya” eseri bir önceki eserini tamamlama niteliğindedir.⁹

Rejimin siyasi, sosyal ve ekonomik tüm yönleri halk şairlerinin eserlerine yansımış olup, Moldo Kılıç’ın “Zar Zaman” adlı manzumesi bu açıdan önemli bir yere sahiptir. Şair, eseri otuz iki yaşında yazmaya başlar. Ömrünün sonuna kadar eserin içeriğini dönemin şartlarıyla doğru orantılı olarak eklemeler yaparak geliştirir.¹⁰

Ekim ihtilalinden sonra eğitim hayatında yapılan reformların sonucunda Kırgız genç aydınlar yetişerek, edebiyat alanında sağlam adımlar atmaya başlarlar. Kırgızların ilk zamanlarda kendilerine ait bir yayın organının olmayışının bir sonucu olarak, Kırgız

⁶ Saadettin Koç, *Sovyet Döneminden Önce Kırgız Edebiyatı*, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2/2, s.28.

⁷ Nurcan Özgen, *Yirminci Yüzyılın İlk Yarısında Kırgız Edebiyat Tarihi (1900-1950)*, Ankara 2014, s.43.

⁸ Kaçkınbay Artıkbayev, *XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı Tarihi*, (Çev. Mayramgül Dıykanbayeva), Ankara 2013, s.38.

⁹ Orhan Söylemez, Samet Azap, *Türk Dünyası Çağdaş Edebiyatları El Kitabı*, İstanbul 2018, s.210.

¹⁰ *age.*, s.210.

aydınlar ilk edebiyat denemelerini Kazakça, Özbekçe ve Tatarca dillerinde yayımlanan K m k, Uşkın, Tilşi,  ris, Ak Col gibi dergi ve gazetelerde yayımlama fırsatı bulurlar. İlk Kırgızca yayın organının oluşması diğerk Turk halklarına kıyasla zaman alır. Kırgız Türkçesi'nde yayımlanan ilk gazete olan "Erkin Too" 7 Kasım 1924 yılında yayımlanmaya başlar. Bu durumun bir sonucu olarak Kırgız edebiyatının sağlam temelleri atılmaya başlanır. Zamanla bu gazeteye ek olarak "Lenin il Caş", "Cer T nk r ş ", "Sabattuu Bol" gazeteleri de yayın hayatına başlamıştır. Bu gazetelere ek olarak "Kom n st", "Dıykan" ve "Canı Madaniyat Colunda" dergileri de yayımlanmaya başlar. Gazete ve dergilerde Şiir türüne olduğca fazla yer verilmiştir. Şiirleri yayımlanan genç Kırgız aydınlar; A. Tokombayev, M. Tokobayev, M. Elebayev, C. Camgır iev, B. Kenensariyev gibi Şair ve yazarlardır.¹¹

Yeni oluşan Kırgız edebiyatının 1920'li yıllarında nazım türünde olduğca fazla eser verildiğini söylemek mümkündür. Şairler geçirdikleri zorlu günlere, Ekim ihtilali ile birlikte değişen hayat koşullarına, Lenin'e, sosyalizme Şiirlerinde başlıca temalar olarak yer verirler.¹² "1920'li yıllarda yazılan Şiirlerin birçoğu dönemin bir getirisi olarak propaganda mahiyetinde kaleme alınmıştır. Şiirlere bakıldığında, Marksist-Leninist ideoloji, güncel siyasi propagandalar, Kırgız hayatında meydana gelen değişiklikler, sınıf mücadelesi gibi konular üzerinde durulmaktadır."¹³ K. Tınıstanov, A. Tokombayev, K. Malikov, C. Turusbekov, C. Bökönbayev gibi Şairler 1920'li yıllarda önemli yere sahip Şairlerdendir.¹⁴

1920'li yıllarda nesir türünde nazım türündeki kadar olmasa da eserler verilir. A. Tokombayev'in "Köyünün Kolu Cuurkandın T rm g n n  ıktı", K. Tınıstanov'un "Mariyam Menen K l Boyunda", M. Abdukarimov'un "Kulbaydın  m r " adlı yazıları hikâye türüne örneklerdir. Bu yıllarda hikâye olarak nitelendirilecek edebi yazıların yanı sıra hikâye kitapları yayımlanmaya başlar. K. Bayalinov'un "Acar", S. Karaçev'in "Erksiz K nd rd ", S. Naamatov'un "Tınımkan" adlı hikâye kitapları bu dönemlerde yayımlanan kitaplardandır. Nesir türünde yazılan eserlerin birçoğunda Ekim ihtilalinden önceki zorlu hayat koşulları, Ekim ihtilali sonrası dönemini övme gibi sınıf mücadelesi bilincini arttırarak halkı bilinçlendirme gibi konular yaygın

¹¹ age., s.214.

¹² Artıkbayev, age., s.89.

¹³  zgen, age., s.69.

¹⁴ Artıkbayev, age., s.90.

kullanılır. Kırgız nesrinin 1920’li yıllarda siyasî doğrultuda şekillendiğini söylemek mümkündür.¹⁵ 1920’li yıllara kadar Kırgız edebiyatında tiyatro türünde çalışmalar görülmemektedir. 1926 yılından sonra Kasımalı Cantöşev, Sıdık Karaçev gibi isimler tiyatro türünde ilk örnekleri verirler.¹⁶

“1920’li yılların özellikle ilk yarısında kaleme alınan eserler, yazılı edebiyatın ilk zemini olma açısından önem teşkil etmektedir. Sanat tecrübelerini arttırmak isteyen Kırgız şair ve yazarlar ilk başta Rus edebiyatı olmak üzere diğer halkların edebiyatından çeviriler yapmaya başlarlar.”¹⁷1920’li yıllarda sağlam temelleri atılmaya başlanan Kırgız edebiyatı, gelişimine 1930’lu yıllarda devam etmiştir. 1930’lu yıllar o dönemki siyasi, sosyal ve ekonomik durumlarla doğrudan ilişki içerisinde gelişme göstermiştir. Diğer Sovyet halklarında olduğu gibi Kırgız edebiyatı da tema, şekil gibi unsurlar bakımından gelişme göstermeye devam eder. Eğitim seviyesinin de yükselmeye başladığı dönemde Kırgız yazar ve şairlerin sayısında artış olur. Gazete ve dergi gibi yayın hayatına devam eden süreli yayınlarda yeni yazar ve şairlerin de edebi eserleri yer almaya başlar.¹⁸

1930’lu yıllarda Sovyet rejimini benimsemeyen bazı aydınlar öldürülmeye başlanmıştır. Sovyetler Birliği altında yaşayan Türk topluluklarında tutuklamalar, sürgünler, katliamlar yapılmıştır. Şair, yazar, gazeteci, fikir adamları ve aydınlar belli bazı sebeplerden halk düşmanı ilan edilerek öldürülmüştür. Sovyet rejimini benimsemeyen kişiler bu dönemde sadece edebiyat alanında değil diğer alanlardan da silinmeye çalışılmıştır.¹⁹1930’lu yılların nazımına baktığımızda, 1920 yılında başlamış olan gelişimin devam ettiğini görebiliriz. Şairler, dönemin her türlü koşullarını şiirler aracılığıyla halka aktarmaya, şiir türünü bir sesleniş, bir nasihat aracı gibi kullanarak halka ulaşmaya çalışırlar.²⁰ 1930’lu yıllar nazım türünde, C. Bökönbayev, K. Malikov, A. Tokombayev, C. Turusbekov, M. Elebayev gibi yazarlar, şiir bilgilerini daha da geliştirerek yazmaya devam ederler. Daha sonraki

¹⁵ Söylemez, Azap, *age.*, s.216.

¹⁶ Şuayip Karakaş, “20. Yüzyıl Türk Dünyası Edebiyatı Üzerine Bir Deneme”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı:2, Mart 1996, s.302.

¹⁷ Lira Turdumambetova, *Süyünbay Eraliyev’in “Cildizdarga Sayakat” (Yıldızlara Seyahat) Adlı Uzun Şiiri ve Zamanında Onun Üzerine Yapılan Tartışmalar* (Yüksek Lisans Tezi), Bişkek 2005, s.14.

¹⁸ Özgen, *age.*, s.92.

¹⁹ Şuayip Karakaş, *agm.*, s.285.

²⁰ Özgen, *age.*, s.94.

yıllarda Kırgız edebiyatına damgasını vuracak, önemli isimler olan Temirkul Ümötaliyev ve Alıkul Osmonov da bu dönemde edebiyat dünyasına adım atarlar.²¹ Kırgız nazmı 1930'lu yıllarda temalar sosyalist realizm ilkeleri doğrultusunda belirlenmiştir. Şekil açısından ise genellikle halk edebiyatı nazım şekilleri kullanılmış, ayrıca yeni nazım şekilleri de denenmeye başlanmıştır.²²

1930'lu yıllar nesir ve tiyatro alanında Kırgız edebiyatında yepyeni türlerde gelişmeler yaşandı. Bu gelişmeleri gazete, dergi gibi süreli yayın organlarının bir sonucu olarak görmek mümkün. Hikâye, uzun hikâye ve roman türünde eserler yayımlanmaya başlanan 1930'lu yıllardaki Kırgız edebiyatının en önemli gelişmelerindendir. Nesir ve tiyatro türünde nazım türünde olduğu gibi sosyal konular, dönemin tüm gelişmeleri tema olarak yer edinmektedir. M. Elebayev'in "Uzak Col", K. Malikov'un "Azamattar" adlı uzun hikâyesi, K. Cantöşev'in "Kanıbek" ve T. Sıdıkbekov'un "Keñ-Suu" adlı romanı gazete ve dergilerde yayımlanmıştır.²³

1940'lı yıllar II. Dünya Savaşı'nın meydana geldiği yıllardır. Savaş öncesi şair ve yazarlar mevcut iktidar dolayısıyla eserlerini belli bir ideoloji çerçevesinde yazmak zorunda bırakılmışlar, ideoloji doğrultusunda yazmayıp eserinde en ufak eleştiride bulunan aydınlar cezaya tabii tutulmuştur. II. Dünya savaşının başlamasıyla tüm şair ve yazarlar ortak bir tema ve konu etrafında birleşerek neredeyse sadece savaşı işlemişlerdir. Dönemin şair ve yazarlarından S. Eraliyev, C. Bökönbayev, T. Ümötaliyev, R. Şükürbekov, N. Çekmenov, T. Şamşiyev gibi isimler kendi rızaları ile savaşa katılırlar. Savaşa katılanlardan bazıları hayatını kaybetmiş, bazıları da edebiyat dünyasına cephele katılarak ilk eserlerini orada kaleme almışlardır.²⁴ Savaş, Kırgız yazar ve şairlere yeni bir tema oldu. Savaş sonrasında Kırgız edebiyatına birçok yazar ve şair adım attı. Bu süreçte gerek nazım gerek nesir bütün türlerde savaş genel bir tema olmuştur. Cengiz Aytmatov'un "Betme-Bet", Uzakbay Abdulkayimov'un "Maydan" gibi eserleri savaş sonrasında kaleme alınan eserlerdendir. Kırgız edebiyatının dünyaca tanınan ismi Cengiz Aytmatov'da 1950'li

²¹ İsmail Turan Kallimci, *Bağımsızlık Sonrası Modern Kırgız Şiirinde Millî Temalar* (Doktora Tezi), İzmir 2009, s.16.

²² Özgen, *age.*, s.105.

²³ Süleyman Kayıpo, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, C. 31, Ankara 2005, s.22.

²⁴ Söylemez, Azap, *age.*, s.240-241.

yıllarda edebiyat dünyasına adım atmıştır.²⁵ “Savaş sonrası dönemlerde şiir, büyük ölçüde yol kateden türlerin başında geliyordu. Uzun hikâye ve roman türlerinin dışında hikâye, deneme, fıkra türleri de ilerleme gösterir.”²⁶

1960’lı yıllarda dünyada bilim açısından büyük gelişmeler yaşanır. Sovyetler Birliği ilk kez 1961 yılında uzaya insan göndermiştir. Dünya’da yaşanan bu gibi gelişmeler edebiyatın da yükselmesini ve gelişmesini hızlandırıcı bir etkide bulunmuştur.²⁷ 60’lı yıllardan itibaren Kırgız edebiyatı şekillenme evresini tamamlayarak, artık diğer dünya okuyucuları tarafından tanınmaya başlar. 1950’li yıllara kadar Kırgız edebiyatı siyasî propaganda görevi görerek, temalarını bu çerçevede belirlemek zorunda kalır. Fakat 1960’lı yıllardan itibaren kendini hemen tüm türlerde geliştiren Kırgız edebiyatında birçok isim, bireysel konuları eserlerinde daha fazla yer vermeye başlar. Bu eserlerden bazıları farklı dillere çevrilerek çeşitli ödüllere layık görülür. Cengiz Aytmatov, Tölögön Kasımbekov, Zuura Sooronbayeva, Kasım Kaimov, Aman Saspayev, Asanbek Stamov, Kazat Akmatov vb. gibi isimler Kırgız nesrinin verimli bir dönem yaşamasına katkı sağlayan isimlerdir.²⁸

60’lı, 70’li yıllarda yazarlar, hikâye ve roman türünde yenilikçi yaklaşımlarda bulunurlar.

“Genel olarak bu dönemlerdeki hikâye ve romanlarda olaylar gerçeklerle iç içe anlatılır. Zaman zaman gündemdeki sorunlar, bazen hayatta var olan küçük detaylar ve olaylar eserlere konu olur. Uzun hikâye türünde önceki yıllara kıyasla çok fazla eser yayımlanır. Deneme, makale gibi daha önceki yıllarda çok fazla gelişme gösteremeyen türler de 60 ve 70’li yıllarda gelişme gösterir.”²⁹

60’lı 70’li yıllarda Kırgız şiir dünyasında birçok kadın şair de görülmeye başlanır. Bu döneme kadar kadın şair olarak Nurkamal Cetikaşkayeva’dan başka kadın şair görülmemektedir. Fakat bu dönemlerde kadınların da eğitim alması ve okuma yazma oranlarının artmasıyla Kırgız kadın şairler edebiyat dünyasında kendilerini göstermeye başlamışlardır. Kırgız kadın şairler 60’lı 70’li yıllarda çok sayıda kitap

²⁵ Kayıpov, *age.*, s.22.

²⁶ Kallimci, *agt.*, s.22.

²⁷ Artıkbayev, *age.*, s.288.

²⁸ Kayıpov, *age.*, s.23.

²⁹ Artıkbayev, *age.*, s.319.

yayımlamışlardır. C. Abdıkadırova'nın *Çırak* "Kandil", *Mekenim* "Vatanım"; M. Abılkasımova'nın *Bıyl Cazdın Güldörü Köp* "Bu Sene Baharın Çiçekleri Çok" *Ata Curt* "Ata Yurt"; T. Adışeva'nın *Carık Düynö* "Bu Dünya", *Taalay* "Talih"; M. Bularkiyeva'nın *Meerim* "Merhamet", *Enenin Süyüüsü* "Ananın Sevgisi"; N. Cündübayeva'nın *Ene Tilegi* "Ana Dileği"; G. Momunova'nın *Kıyal Çabıtı* "Hayal Gezini", *Sayaban* "Gölgelik"; C. Tınımseyitova'nın *Son Köl Depteri* "Son Göl Defteri", *Ata Curt Irgaktarı* "Ata Yurt Ezgileri"; Sagın Akmatbekova'nın *Camgır* "Yağmur", *Ayluu Dön* "Aylı Tepe"; Satın Abdikerimova'nın *Aylı Irları* "Köy Şarkıları", *Tan Şoolası* "Şafak Aydınlığı" gibi eserler 60'lı 70'li yıllarda Kırgız kadın şairleri tarafından yayımlanan eserlerdir.³⁰

1980'li yıllara gelindiğinde Sovyetler Birliğinde yaşanan siyasî, ekonomik vs. gibi durumların sonucunda Kırgızlar için her anlamda yeni bir dönem başlar. Sovyetler Birliğinin ekonomi alanında yaşamış olduğu sıkıntılar her alanda kendini hissettirdiği gibi edebiyat alanında doğrudan bir etkiye sebep olmuştur. Yazar ve şairlerin ekonomik sıkıntılar dolayısıyla eserlerini yayımlayamamaları, çok zor şartlar altında kendi imkânlarıyla yayımlama fırsatı bulmalarından dolayı 1985 yılından sonra edebiyat dünyası bir durulma sürecine girer.³¹

"Sovyetlerin yıkılmasıyla birlikte kitap basımları için ödenen ek ödenekler ortadan kalkmış, yazar ve şairlerin eski dönemlerdeki gibi temel ihtiyaçlarını bile karşılayamayacakları bir döneme girilmesiyle edebiyat dünyası da bir durgunluğa girer."³²

SSCB dağılmadan Kırgız toplumunda eski dönemlerdeki yasaklar, Kırgız dilinin durumu gibi konular yeniden tartışılmaya başlanır. Bu durumun bir sonucu olarak eski dönemlerde milliyetçilik duygusu ile Sovyet hükümetinin istediği değerlere sahip olup bu değerleri halka yaymadıkları için isimleri ve eserleri yasaklanan Kırgız yazar ve şairlerine yeniden ilgi doğar. Moldo Kılıç, Kasım Tınıstanov, Moldo Niyaz,

³⁰ Artıkbayev, *age.*, s.306-307.

³¹ Söylemez, Azap, *age.*, s.286.

³² Salıcan Cigitov, "Çağdaş Kırgız Edebiyatına Dair", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 3/1, Ankara 2006, s.11.

Aldaş Moldo, Nurmoldo, Sıdık Karaçev gibi isimler eserleriyle birlikte edebiyat dünyasında yerini alırlar.³³

Kırgız şiirinde 1980’li 1990’lı yıllar, tematik açıdan özgürleşerek ve yeniliklerle gelişimine devam etmiştir. Şairler şiirlerde gerek eski dönemlerle ilgili gerek güncel yaşanan sorunlarla ilgili düşüncelerini dile getirebilmişlerdir.³⁴

Kırgız şiirinde 1980 ve 1990’lı yıllarda modern insanın manevi estetik dünyasına yönelik şiirler kaleme alınır. Süyünbay Eraliyev, Sooronbay Cusuyev, Baydılda Sarnogoyev, Omor Sultanov, Mayramkan Abılkasımova, Calil Sadıkov, Ninakan Cündübayeva, Barktabas Abakirov, Ramis Rıskulov gibi isimler bu dönemde öne çıkan şairlerdendir.³⁵

“Bu yıllarda nesir türlerinin nazım türüne göre daha durağan geçtiğini söylemek mümkün. Hayatta birçok alanda yaşanan zorluklar dolayısıyla nesir türünde çok yol katedilememiş, sadece makale ve deneme türlerinde diğer türlere göre daha çok ilerleme olmuştur.”³⁶ Toplumda meydana gelen değişiklikler, yeniden yapılandırma, açık konuşma siyasetinin güçlenmesi gibi toplumda bıraktığı etkiler nedeniyle birçok yazarın bu türler üzerinde çalışma yapmasına olanak vermiştir. S. Baygaziyeve, K. Mambetaliyev, A. Stamov, B. Seksenbayev, E. Nuruşev gibi isimler aktif olarak çalışmalar yapan yazarlardandır.³⁷

Perestroyka dönemi olarak adlandırılan yeniden yapılandırma sürecinde birçok alana yansıyan koşulların değişmesi ile edebî eserlerde tematik açıdan bir genişleme olur. Şairler daha özgür bir şekilde eserlerini kaleme alırken, yer yer siyasi olayları da eleştirme fırsatı bulurlar.³⁸ Bu yönüyle bu dönem edebiyatı bazı açılardan önceki dönemlere göre bir duraklama dönemine girmiş olsa bile tematik açıdan, düşünce özgürlüğü ve edebi eserlerdeki gerçeklik açısından oldukça yol katedilen bir dönem olma özelliği gösterdiğini söylemek mümkündür.

Kırgızlar, çok zengin bir sözlü kültüre sahiptir. Kırgız edebiyatının uzun yıllar süren sözlü kültür sürecinde birçok halk şairi var olur ve yazılı edebiyata geçilmesinde de

³³ *age.*, s.287.

³⁴ Artıkbayev, *age.* s.592.

³⁵ Söylemez, Azap, *age.*, s.290.

³⁶ Artıkbayev, *age.*, s.622.

³⁷ *age.*, s.643.

³⁸ Kallimci, *agt.*, s.27.

bu halk şairlerinin önemi büyüktür. Bu dönemde ön planda bulunan tür şiir olmuştur. Kırgızların 19. yüzyılda Rus egemenliği altına girmesinin bir sonucu olarak, şiirlere de siyasî ve sosyal süreçte yaşanan değişikliğin izleri yansımıştır. Ekim İhtilali ile birlikte yapılan reformların ve değişikliklerin sonucunda edebiyat alanında da gelişmeler yaşanır. 1920'li yıllarda şiir türünde çokça eser verilmiştir. Ekim İhtilali ile yaşanan değişiklikler, Lenin ve sosyalizm gibi temalar şiirlerde kullanılmıştır. 1930'lu yıllarda da şiir türü sağlam adımlarla ilerlemeye devam ederek şairler için bir çeşit halka sesleniş aracı olmuştur. 1930'lu yıllar nazım türünde de sosyalizmin etkilerine, Sovyet rejiminin benimsendiğini gösteren düşüncelere yoğun bir şekilde rastlanmaktadır. 1940'lı yıllar, II. Dünya Savaşı'nın meydana gelmesi ve izlerinin tüm alanlarda olduğu gibi edebiyat alanında da çok fazla hissedilmesi açısından önemli bir süreçtir. Tüm Sovyet halklarında olduğu gibi Kırgız halkı da bu süreci zorlu bir şekilde yaşamıştır. Bunun bir sonucu olarak da yazar ve şairler edebi türlerde tek bir tema üzerinde yoğunlaşırlar. Savaş, savaşın izleri, yaşanan kayıp ve acılar şairlerin şiirlerinde yer almaktadır.

1950'li yıllara kadar siyasî unsurların etrafında şekillenme göstermek durumunda kalan Kırgız edebiyatı, altmışlı yıllarda gelişimini büyük ölçüde tamamlayarak dünya edebiyatları arasında yerini almıştır. Bu yıllarda bireysel konular tüm türlerde tema olarak kullanılmaya başlanır. 1960'lı ve 1970'li yıllar Kırgız edebiyatının en verimli geçirdiği dönemlerden olmuştur. Bu yıllarda yeni birçok şair ve yazar edebiyat dünyasına adım atar. Bu durum, eserlerde tema ve konu zenginliğinin oluşmasını sağlamıştır. Seksenli yıllarda Sovyetler Birliğinin yaşamış olduğu ekonomik sıkıntılar edebiyat dünyasında da etkisini hissettirir. Fakat buna rağmen 80'li ve 90'lı yıllarda Kırgız şiiri tematik açıdan da gelişme göstermiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MODERN KIRGIZ ŞİİRİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.1. Savaş Sonrası ve Liberal Dönemde Kırgız Şiiri (1945-1991)

1.1.1. 1945-1959 yılları arasında modern Kırgız şiiri

II. Dünya Savaşı, tüm Sovyet halklarını derinden etkilediği gibi Kırgız halkı için de büyük yıkımların yaşandığı küresel bir olaydır. Kırgız halkı da cepheye çok evladını göndermiştir. Bunların arasında edebiyat dünyasından da birçok yazar ve şair yer almıştır. Hemen her alanda savaşın yıkıcı etkisi hissedilmiştir. “Sovyetler Birliği’nin savaşa katılmasıyla birlikte ülkenin dört bir tarafından milyonlarca insan cephelere gönderilmiştir. Teknolojik olarak üstün olan Almanlar karşısında direnebilmek için SSCB yönetimi insan gücünü kullanmayı seçmiştir. Bu sebeple savaş bittiğinde kayıplar çok büyük olmuştur.”³⁹ Bu kayıplar arasında edebiyat dünyasından isimler de bulunmaktadır. 1945 yılında savaş sona ermiş, Kırgız edebiyatı da savaş sonrasında itibaren gelişmeler göstermiştir. Savaş sonrası yıllarda da, 50’li yıllarda da Kırgız şairler şiirlerinde savaş temasına yer vermeye devam etmişlerdir. Bu şiirlerde genellikle kahramanlık ve fedakârlık motifleri hâkim olduğu görülmektedir.⁴⁰

Kırgız şiirinde savaş sona erdikten sonra da savaş kahramanları ve cepheye gösterilen büyük emek geniş bir şekilde anlatılmaya devam edilmiştir. Şairler, savaşta büyük zafer elde etmenin, çok uluslu Sovyet halkının birlik beraberliğinin, dostluğunun, kahramanlığının, sabrının, mukavemetinin, cephe gerisiyle cephe arasındaki iş birliği sayesinde gerçekleştiğini dile getiren eserler vermişlerdir. A. Tokombayev; *Cengen El* “Kazanan Halk”, K. Malikov; *Cırgal Kün* “Güzel Gün”; T. Ümötaliyev; *Ceniş* “Zafer”, K. Akiyev; *Faşısttin Tuusu Kuladı* “Faşistin Tuğu Devrildi”, *Ulu Ceniş* “Büyük Zafer”, M. Alıbayev; *Ceniş* “Zafer” gibi şiirlerini kaleme almışlardır.⁴¹

³⁹ Ferah Türker, "II. Dünya Savaşı'nın Modern Altay Edebiyatı'na Yansımaları", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* Cilt:12 Sayı:1, 2012, s.332.

⁴⁰ Gürsoy-Naskali, *agm.*, s.1015.

⁴¹ Artıkbayev, *age.*, s.180.

Kırgız halkının ulu şairi A. Osmonov, savaşın sona erdiği yıllarda *Ölüp Tirilgender* “Ölüp Dirilenler”, *Üç Ayak* “Üç Ayak”, *Cenişbek* “Zafer”, *Eşimkandın Teregi* “Eşimkan’ın Ağacı” isimli manzumelerinde savaşın bıraktığı izleri bu eserlere yansıtmıştır.⁴²

“A.Osmonov’dan sonra savaş konusunda K. Malikov’un *Dostuk cana Mahabat*, M. Tokobayev’in *Sagımbay*, T. Ümötaliyev’in *Kubat* isimli manzumeleri yazılmıştır. K. Malikov’un şiirlerinde halklar arasındaki dostluğa ve gençler arasındaki temiz ve saf aşklara değinilmiştir. A. Osmonov’da halkların dostluğu ve sevgiyle ilgili şiirler yazmıştır. A. Osmonov savaş sonrası şiirlerinde tabiat, köy ve kolhoz hayatı, Kırgız köylerinin güzelliği, kolhozcuların dünya görüşü, örf ve adetler gibi unsurlar tema olarak yer verir.”⁴³

Kolhoz hayatını küçük detaylarına kadar araştırıp, daha önce değinilmemiş konuları şiir diliyle anlatması yönünden diğer şairlerden sıyrılır.⁴⁴

1945 yıllarından itibaren Kırgız şiiri seviye olarak yükselmiş, duygu ağırlıklı olmuştur. Şiirlerin felsefik derinliği artmış ve şiirlerde psikolojik tahlillere de yer vermeye başlanmıştır. Bu dönemde birçok şiir kitabı basılmıştır. A. Tokombayev’in *Belegim, Öz Közüm Menen, Turmuş*, T. Ümötaliyev’in *Meken Küüsü*, K. Malikov’un *Bizdin Cer, Irlar*, A. Toktomuşev’in *Menin Ölköm, Ömür Colu, Emgek cana Bakıt*, M. Tokobayev’in *Güldögön Turmuş, Şanduu Kün*, S. Cusuyev’in *Ömür Cazı*, S. Eraliyev’in *Ak Möör* isimli şiir kitapları bu yıllarda basılan şiir kitaplarındandır.⁴⁵

“Savaştan sonraki yıllarda Kırgız şairleri arasına yeni isimler katılır: S. Abdikerimova, E. Uzakbayev, S. Eraliyev, N. Cetikaşkayeva, S. Cusuyev, B. Sarnogoyev. Bu şairlerin ilk şiirleri *Caş Akındar* antolojisinde yayımlanır.”⁴⁶

Daha önceki dönemlerde de kaleme alınan işçi ve emek konulu şiirler bu dönem içerisinde de artarak şiirlere konu olmuştur. T. Ümötaliyev *Cırgal Turmuş Irları (1950)* isimli şiir kitabının bir bölümünü emek temalı şiirlerine ayırmıştır. K. Malikov’un savaş sonrasında yazdığı birçok şiiri de insanı ve insan emeğini öven şiirlerdir.⁴⁷

⁴² Artıkbayev, *age.*, s.181.

⁴³ Kasapoğlu Çengel, *age.*, s.384.

⁴⁴ Artıkbayev, *age.*, s.183.

⁴⁵ Kasapoğlu Çengel, *age.*, s.384-385.

⁴⁶ Gürsoy Naskali, *agm.*, s.1014-1015.

⁴⁷ Gürsoy Naskali, *agm.* (1996b). s. 1022.

“Bu yıllarda Kırgız şiirinde sadece sosyal hayattaki güzellikleri öven şiirlerin değil; yanlışlıkları, kötülükleri ve çirkinlikleri yeren hiciv türündeki şiirlerin de artmaya başladığını özellikle belirtmek gerekir. A. Tokombayev’in *Konoydun Konogu* “Konoy’un Konuğu”, *Çagımçıl* “Müzevir”, *Çuu Kuyruk*, *Cegen Ooz Uyalat* “Yiyen Ağız Utanır”, *Bagınbagan Uşakçı* “Baş Eğmeyen Dedikoducu”, *Koşamatçıga* “Müzevire”, *Şıkakçıga* gibi herkesçe bilinen hiciv şiirleri 1950’li yılların ilk yarısında yazılmıştır. Bunun yanı sıra hiciv türü, R. Şükürbekov ve M. Alıbayev’in şiirleriyle zirveye ulaşmıştır”.⁴⁸

1950’li yıllarda savaş döneminin de geride bırakılmasıyla birlikte şairler barışı koruma mücadelesi bağlamında barış ve huzuru koruma temalı şiirler kaleme almışlardır. A. Tokombayev’in *Tınçtik Uraanı*, *Mir Köçösü*, *Cogol Soguş!*, *Körgö Kiret*, *Pol Robson*, *Baatır Akın Nazım Hikmetke*; K. Malikov’un *Tınçtik Darağı*, *Mekenim-Tınçtik Tiregi*; T. Ümötaliyev’in *Tınçtik Üçün*, *Caşa Tınçtik*, *Soğuş Bolboyt*; A. Toktomuşev’in *Ak Kepter*, A. Osmonov’un *Menin Üyüm*, *Orus Eli*; M. Alıbayev’in *Ak Kögüçkön* adlı şiirlerinde barış, dostluk, vatanperverlik ve halklar arası dostluğun işlendiği görülmektedir.⁴⁹

50’li yıllarda Kırgız Edebiyatında epik şiir türü seviye olarak yükselmiş, hem sayı hem de kalite bakımından ilerleme göstermiştir. Ekim İhtilalinin öncesi ve sonrası Kırgız halkının yaşadığı tarihî olaylar, halkın hayatında olup biten değişiklikler lirik şiirlerin satırlarına sığmadığından, manzume şeklinde epik türde kaleme alınmıştır.⁵⁰

Savaşın geride bırakılmasıyla birlikte ülkeyi düzeltme ve onarma işlerinin de sona ermesiyle şairler Ata mekân, ömür, hayat, emek temalarını daha önce kullandıklarından daha da yükseklere çıkartarak, yaşananlara da bizzat şahit oldukları için bu durumdan etkilenecek şiirlerine yansıtılmışlardır. A. Tokombayev’in *Mekenim* “Vatanım”, *Volga Menen Suyloşuu* “Volga İle Konuşma”, *Kommunizmge* “Komünizme”, *Respublikam* “Cumhuriyetim”; T. Ümötaliyev’in *Ceniş Uşul* “Zafer Budur”, *Respublikam* “Cumhuriyetim”; A. Toktomuşev’in *Emgek cana Bakıt* “Emek ve Mutluluk” gibi şiirler bu konularda kaleme alınmıştır.⁵¹

30’lu yıllarda görülmeye başlanan diyalog türündeki şiir örneklerine bu dönemde de rastlanmaktadır. Daha önceki yıllarda A. Tokombayev, M. Tokobayev, A. Osmonov, C. Bökönbayev’in şiirlerinde yer almıştır. Savaştan sonraki yıllarda ise M.

⁴⁸ Kallimci, *agt.*, s.43.

⁴⁹ Kasapoğlu Çengel, *age.*, s.384.

⁵⁰ Artıkbayev, *age.*, s.184.

⁵¹ Artıkbayev, *age.*, s.183.

Tokobayev'in *Eski Çiyne Cañı Küz, Güldörüne Suu Septi*; B. Sarnogoyev'in *Bayas* adlı şiirlerinde, A. Tokombayev ile R. Şükürbekov'un bazı poetik eserlerinde diyalog türünün kullanıldığı görülmektedir.⁵²

“Kırgız şiiri, o dönemin Sovyet şiiri ile de sıkı bir ilişki içinde gelişmiştir. Özellikle Rus şairlerinin Lermantov, Nekrasov, Puşkin, Yesenin, Mayakovski, Tvardovski vb.'nin eserleri çevrilmiş, Kırgız şairlerinin şiir anlayışında büyük gelişmelere sebep olmuştur. Genç şairler, büyük kuşağın şairlerinden A. Tokombayev, A. Osmonov, C. Turusbekov'ların tecrübelerinden etkilenmişlerdir. Bu da, şiirin gelişmesine imkân sağlamıştır”.⁵³

1.1.2. 1960-1979 yılları arasında modern Kırgız şiiri

60'lı 70'li yıllarda da siyasetin edebiyat üzerindeki hakimiyeti, tematik açıdan şiir üzerindeki hakimiyeti devam etmiştir. Emine Gürsoy Naskali bu konuyla ilgili *XX. Yüzyıl Kırgız Şiiri* adlı makalesinde bu durumu “Altmışlı yetmişli yıllarda Kırgız şiirinde Lenin teması hâlâ mevcuttur; bu belki bir siyasî irade veya mecburiyet, belki hem edebî hem siyasî bir gelenek, belki de o günlerin siyasetine bir cevaptır; ancak hemen hemen her antolojide birkaç Lenin şiirine mutlaka rastlanmaktadır. Meselâ, R. Şükürbekov'un “Lenin Cönündö”, A. Tokombayev'in “Lenin Tiruu”, S. Eraliyev'in “Lenin”, A. Toktomuşev'in “Lenin Cüröktö”, M. Tursunaliyev'in “Lenin Cana Tınçtık” şiirleri gibi. Lenin teması halkların dostluğu temasıyla kaynaşır. Sooronbay Cusuyev'in “Ümüt” şiiri düşünce derinliği ile birbirinden ayrılır.” cümleleriyle örneklendirerek anlatmaktadır.⁵⁴ Son yıllarda yetişen ve şiirleri yayımlanmaya başlayan şairler, önceki dönemlerin büyük şairlerinden etkilenmiş ve onların geleneği ile yeni geleneği de şiirlerinde kullanarak derinliğin artmasını, Kırgız şiirinin ilerlemesini sağlamıştır.⁵⁵

Bu dönemde Kırgız şiiri, son yıllarda yetişen yetenekli şairler ile eski kuşaktaki büyük şairlerin faaliyetleriyle şekillenmiştir. A. Tokombayev'in *Komuz Küüsü*, *Mezgil Uçat*; T. Ümötaliyev'in *Tegene*; K. Malikov'un *Köl Ceeginde Kezdeşüü*, *Erteñkini Oylonuu*; A. Toktomuşev'in *Süyüü Cana Korkunuç*, *Erkin Saptar* gibi şiir

⁵² Kasapoğlu Çengel, *age.*, s.385.

⁵³ Ükübayeva, *age.*, s.652.

⁵⁴ Gürsoy Naskali, *agm.(1996b)*, s.1024.

⁵⁵ Artıkbayev, *age.*, s.295.

ve manzume kitaplarının yayımlanması şiirin gelişmesine katkıda bulunmuştur.⁵⁶ Eski dönem büyük şairlerinin 60'lı yıllarda da eser vermeleri usta şairlerin sanatlarını geliştirmeye devam ettiklerinin bir göstergesidir diyebiliriz.

50'li yılların ikinci yarısında ilk şiir kitapları yayımlayan R. Riskulov, C. Sadıkov, S. Abdıkadırova, M. Bularkiyeva, İ. İsakov, A. Kızırov gibi şairler 60'lı yıllarda da yükselmeye devam etmişlerdir. 60'lı yıllarda Kırgız nazmına ilgili ve ideolojik estetik açıdan hazırlığı tam olan birçok yetenekli şair şiir dünyasına katılmıştır. Bu şairler kendi tarzlarını şiirlerine de yansıtılmışlar, Kırgız şiirinin daha da gelişmesine, zenginleşmesine katkı sağlamışlardır. C. Abdıkalıkov, T. Kocumberdiyev, O. Sultanov, M. Tursunaliyev, E. İbrayev, C. Alıbayev, N. Carkınbayev, S. Urmanbetov, C. Tınımseiytova, G. Momunova, T. Baysakov, B. Asanaliyev, C. Mamıtov, T. Arıkov, K. Taşbayev, S. Akmatbekova, T. Samudinov, T. Moldobayev gibi şairler 60'lı yıllarda ilk şiir kitaplarını yayımlamışlardır.⁵⁷

Bu dönemde kadın temalı şiirler de yazılmıştır. Bu şiirlerde kadının geçmişteki hayatı ile o günkü hayatının karşılaştırılması yapılmıştır. B. Sarnogoyev'in *Caşasın Ayaldar*, T. Ümötaliyev'in *Kunduzkan*, S. Eraliyev'in *Kök Suluu*, Ak Möör, S. Cusuyev'in Carkın, S. Urmambetov'un *Mahabat* adlı eserleri kadın konusunda yazılmış şiirlerdir.⁵⁸

60'lı 70'li yıllarda daha folklorik, geleneksel öğelerin daha fazla yer aldığı şiirlerin yanısıra nazım türünde yenilik ve arayışların da olduğu söylenebilir. Bu değişimlerin folklorik unsurlarla beraber yer aldığını söylemek de mümkündür. Bu yıllarda Kırgız şiir dünyasına kadın şairlerde adım atarlar. Bu döneme kadar kadın şair olarak Nurkamal Cetikaşkayeva'dan başka kadın şair görülmemekteydi. Fakat bu dönemlerde kadınlarında eğitim alıp, okuma yazma oranlarının artmasıyla, kadınların iş hayatına da girmeye başlamasıyla Kırgız kadın şairler edebiyatta da kendilerini göstermeye başlarlar. Kırgız kadın şairler 60'lı 70'li yıllarda çok sayıda kitap yayımlamışlardır. C. Abdıkadırova'nın *Çırak* "Kandil", *Mekenim* "Vatanım"; M. Abılkasımova'nın *Bıyıl Cazdın Güldörü Köp* "Bu Sene Baharın Çiçekleri Çok", *Ata Curt* "Ata Yurt"; T. Adışeva'nın *Carık Düynö* "Bu Dünya", *Taalay* "Talih"; M.

⁵⁶ Ükübayeva, *age.*, s.654.

⁵⁷ Artıkbayev, *age.*, s.295.

⁵⁸ Kasapoğlu Çengel, *age.*, s.390.

Bularkiyeva'nın *Meerim* "Merhamet", *Enenin Süyüüsü* "Ananın Sevgisi"; N. Cündübayeva'nın *Ene Tilegi* "Ana Dileği"; G. Momunova'nın *Kıyal Çabıtı* "Hayal Gezini", *Sayaban* "Gölgelik"; C. Tımıseyitova'nın *Son Köl Depteri* "Son Göl Defteri", *Ata Curt Irgaktarı* "Ata Yurt Ezgileri"; Sagın Akmatbekova'nın *Camgır* "Yağmur", *Ayluu Dön* "Aylı Tepe"; Satın Abdikerimova'nın *Aylı Irları* "Köy Şarkıları", *Tan Şoolası* "Şafak Aydınlığı" gibi kitaplar 60'lı 70'li yıllarda Kırgız kadın şairlerinin başarılı bir şekilde yayımladığı şiir kitaplarıdır.⁵⁹

60'lı 70'li yıllarda başarılı lirik manzume örnekleri de yazılmıştır. A. Tokombayev'in *Kızıl Müştök*, S. Eraliyev'in *Atam Cerim Cana Men*, A. Abılkasımova'nın *Estelik Süylöyt*, B. Sarnogoyov'un *Ukkun Meni, Çoñ Ata!*; S. Şimeyev'in *Kümüş Terek*, R. Riskulov'un *Respublikam Cönündö Oratoriya*, C. Abdıkalkov'un *Ak Tolkundar*; O. Sultanov'un *Aeropanorama* gibi eserleri lirik manzumelere örnektir.⁶⁰

"Rus dili hakkında da çokça şiir yazılır. "Bana, "Seni Rus diline yakıştıran kim?" diye sorduklarında ben, "Puşkin ile Nekrasov, Gogol ile Turgenyev, Tolstoy ile Çehov, Gorkiy ile Mayakovski" diye cevap veriyorum. Onların eserlerini hedef belirledim, Rus dili benim çalışmalarımı harekete geçiren unsur oldu." der yazar K. Malikov".⁶¹

50'li yıllara kadar çok fazla kullanılmayan mizah türü 50'li yıllarda itibaren gelişmeye başlamış, 60'lı 70'li yıllarda epey yol kat etmiştir. Şairler bu yıllarda mizah türünü sıkça kullanmışlardır. Özellikle R. Şükürbekov ve M. Alıbayev bu türde şiirlere katkı sağlamışlardır.⁶² M. Borbugulov'un *Keregem Saga Aytam, Tandalgan Tamsilder*, M. Tursunaliyev'in *Irlar Cana Satıralar, Miñdin Biri* adlı kitapları mizah türündeki şiirlerin yer aldığı eserlerdir.⁶³

60'lı ve 70'li yıllarda M. Abılkasımova'nın *Esteli Süylöyt, Sen Bilesiñ Meni Mekenim* şiirlerinde edep, ahlak konuları işlenmiştir. T. Kocomberdiyev, S. Abdıkadırova, C. Abdıkalkov, İ. İsakov, O. Sultanov, T. Bayzakov, A. Kızırov, C.

⁵⁹ Artıkbayev, *age.*, s.306-307.

⁶⁰ Kasapoğlu Çengel, *age.*, s.390.

⁶¹ Emine Gürsoy Naskali, "XX. Yüzyıl Sovyet Kırgız Edebiyatı (II. bölüm)", *Türk Dili*, 1994/1, 506, Ankara 1994, s.129.

⁶² Artıkbayev, *age.*, s.314.

⁶³ Kasapoğlu Çengel, *age.*, s.390.

Sıdıkov gibi şairler de emek ve emekçiler, parti, ana vatan konuları üzerine şiirler yazan şairlerdendir.⁶⁴

70'li yıllarda itibaren çeşitli temalarda şiirler yazılmıştır. R. Riskulov'un *Dilbar*, S. Turgunbayev'in *Carıktın İri*, C. Mamıtov'un *Ottu Süyöm*, O. Sultanov'un *Aeropanorama* isimli şiirlerinde temaların çeşitliliğini görmekteyiz.⁶⁵ Kısacası 70'li yıllarda nazım türünde tematik açıdan da bir ilerleme, profesyonelleşme söz konusudur diyebiliriz.

70'li yılların sonuna doğru bazı Kırgız şairler önemli unvanlar almıştır. A. Tokombayev "Sosyalist Emekçi Batırı", T. Ümötaliyev, K. Malikov, A. Toktomuşçu, S. Eraliyev, M. Abılkasımova, T. Adışeva, M. Cangaziyev, C. Cusuyev "Halk Şairi" unvanını alır. Ş. Beyşenaliyev, T. Abdumomunov, N. Baytemirov, S. Sasıkbayev, S. Şimeyev, N. Udalov, S. Fiskin, M. Bayciyev, K. Kayimov, O. Orozbayev "Cumhuriyetin Sanata ve Medeniyete Emek Veren İşçisi" unvanını alan şairlerdir.⁶⁶

1.1.3. 1980-1991 yılları arasında modern Kırgız şiiri

80'li yıllar yeniden yapılanma ve açıklık politikasının hükümet tarafından kabul edilmesiyle birlikte edebiyat alanında daha önceki dönemlere kıyasla özgür bir ortam oluşur. Bu durumun etkisiyle şairler şiirlerini daha önceki dönemlere nazaran belki de ilk kez daha özgür bir ortamda kaleme almış, siyasetin tema üzerindeki hâkimiyetini büyük ölçüde şiirden arındırmış, daha tarafsız bakış açısıyla eserler kaleme almışlardır.⁶⁷

"Kırgız Adabiyatı" gazetesinde, 1980 yılında "Şiirde Arayış ve İçerik" konulu bir tartışma açılmıştır. 1981 yılında şair S. Eraliyev'in *Küngö Estelik* "Güneşe Hatıra" ve *Carıkırgan Aşuu* "Parlayan Tepe" adlı eserlerine A. A. Fadayev ödülü verilmiş, aynı yıl şairin *Taňdalğan Çıgarmalar* "Seçilmiş Eserler" adlı şiir kitabı yayımlanmıştır. *İynelik* "İğnelik-1980" ve *Menin Ustattarım* "Benim Ustalarım-1983" adlı şiir kitapları yayımlanan Toktosun Tınıbekov ve 1985 yılında şiirlerinin toplandığı bir

⁶⁴ Gürsoy Naskali, *agm.(1994b)*, s.130.

⁶⁵ Gürsoy Naskali, *agm. (1996b)*, s.1030.

⁶⁶ Gürsoy Naskali, *a.g.m.(1996b)*, s.1031-1032.

⁶⁷ Kallimci, *agt.*, s.50.

kitap yayımlanmış olan Zamirbek Üsönbayev'in yanı sıra Almaş Çoybekkızı, Kocakeldi Kultegin, Ömürbek Dööleyev son dönemin şairleri arasında yer almıştır".⁶⁸

80'li 90'lı yıllarda Kırgız şiirinde siyasî gelişmelerin etkisi fark edilebilir derecededir. Kırgız edebiyatının güçlü şairlerinden S. Eraliyev, B. Sarnogoyev, S. Cusuyev, M. Abdılkasımova, M. Bularkiyeva, H. Cündübayeva, B. Abakirov'un ortaya koyduğu eserlerdeki sanat değeri ve anlam derinliği bakımından Kırgız edebiyatında ve nazım türünde oldukça önemli bir yerleri vardır. Bu şairlerin yolundan giden R. Rıskulov, Ş. Düşseyev, H. Ömürkanov, S. Akmatbekova, E. Ermatov, Ç. Tursunbekov, K. Kuluyev gibi şairler, insanı hem estetik hem de manevi açıdan etkileyecek, zengin tasvirlerin yer aldığı şiirler yazmışlardır. Dönemin gelişmeleriyle birlikte bu şairlerin şiirlerinde konu bakımından da bir genişleme olmuştur.⁶⁹

80'li yıllardan itibaren Kırgız şairleri geçmişten, geçmişin bakış açısı ve yaşam biçiminden tam olarak arınmamış olsa da dönemin yeniliklerini ve getirilerini eserlerine yansıtmışlardır. Bu konu ile ilgili olarak Layli Ükübayeva "1980'li 1990'lı yılların Kırgız edebiyatı, bu yıllara kadar olan birikimin-yaşam tecrübesinin, dünyayı yorumlama biçiminin, sanat ve estetik anlayışının- çok dışına çıkmasa da yeni dönemin, yeniçağın tesiri altına girmiştir. Edebiyatın önde gelen isimleri, kalıplaşmış fikirlerden yavaş yavaş sıyrılmaya, partinin emirlerine ses çıkarmadan itaat etmek yerine serbest düşünerek güzel bir dünya yaratmaya yönelmişlerdir. 1980'li 1990'lı yıllarda basılan her sanat eserinin yeni dönemin bayrağı olamayacağını vurgulamak istiyorum. Bu yıllarda basılan birçok eser, perestroika döneminden önce yazılmış ancak, yayımlanması mümkün olmadığı için gün yüzüne çıkmaları bugünlere kalmıştır. Bu tür eserleri değerlendirirken bahsettiğim tarihî perspektifi gözden kaçırmamak, bu eserlerin farklı bir zamanın düşüncelerine hizmet ettiğini unutmamak gerekir." diyerek bu yıllarda yayımlanan birçok eserin bu dönemden önce kaleme alınmış olduğunu dile getirmektedir.⁷⁰

⁶⁸ Kallimci, *agt.*, s.49.

⁶⁹ Gürsoy Naskali (Haz.), *Bağımsız Kırgızistan Düşümler ve Çözümler*, Ankara 2001. s.68.

⁷⁰ Gürsoy Naskali, *age.*, s.71.

“1980’li yıllarda yayımlanan şiir kitaplarının listesi şu şekilde sıralanabilir: I. Şaybekov *Tandalgan Çıgarmalar* “Seçilmiş Eserler – 1981”, O. Sultanov *Çarçoonun Cüzünçü İri* “Ölümün Yüzüncü Yılı – 1982”, *Adamın Turmuşu* “İnsanın Hayatı – 1986”, M. Abılkasıмова *Güldör Suu Surayt* “Güller Su İster – 1983”, K. Asanaliyev *Tańdalmalar* “Seçmeler – 1983”, T. Bayzakov *Tańdalmalar* “Seçmeler – 1983”, *Ömür Berenesi* “Hayatın Özü – 1986”, T. Kocomberdiyev *Ir Bulak* “Şiir Bulağı- 1984”, R. Rıskulov *Irlar* “Şiirler” ve *Ir Mayramı* “Şiir Bayramı – 1984”, T. Ümötaliyev *Ir Tünögü* “Şiir Yuvası – 1984”, C. Mamıtov *Carışkan Suular* “Yarışan Sular – 1985”, S. Eraliyev *Kıştak Keçteri* “Kışlak Geceleri – 1985”, *Kızgılt Bağımdat* (1987), E. Ermatov *Tuyaktın İri* (1988), K. Osmonaliyev *Tün Camıngan Akın* “Geceyi Bürünen Şair – 1989”, S. Akmatbekova *Küz Irları* “Güz Şiirleri – 1990”.⁷¹

“Sovyet döneminde yasak getirilmiş, unutturulmaya çalışılmış olan Moldo Kılıç, Moldo Niyaz, Aldaş Moldo, Arstanbek, Kalıgıl, Boogaçı, Kazıbek, Osmonaalı, Kasım Tınıstanov gibi halk şairi ve edebî şahsiyetlerin hayatları ve sanatları 1989 yılında yazılı basında çokça yer almıştır”.⁷²

Son yıllarda edebiyat dünyasına adım atan birçok şair, şekil ve konu bakımından yenilikler ortaya koymaya başlamışlardır. A. Ömürkanov, A. Toktogulov, E. Ermatov, A. Rıskulov, Ş. Düyşeyev gibi isimler örnek olarak gösterilebilir. Serbest nazım şekli ile Kırgız edebiyatına yenilik getiren isimler; O. Sultanov, R. Rıskulov, M. Abılkasıмова, T. Kocomberdiyev, S. Turgunbayev, S. Akmatbekova gibi şairler yenilikler ortaya koysa da yine de Kırgız edebiyatında serbest şiir akımının ilk temellerini S. Eraliyev atmıştır.⁷³

⁷¹ Kallimci, *agt.*, s.49-50.

⁷² Kallimci, *agt.*, s.50.

⁷³ Turdumambetova, *agt.*, s.22.

İKİNCİ BÖLÜM

1945-1991 YILLARI ARASINDA MODERN KIRGIZ ŞİİRİNDE KADIN TEMASI

Kadınlar, geçmişten günümüze kadar tüm alanlarda kendini var ederek yıllar içerisinde gücünü, değerini edebiyat dünyasında hissettirmişlerdir. Kadınlar edebiyat dünyasına adım atmadan önce şiirlerde tema ve konuya dahil olarak derinden etkiler bırakmışlardır. Tüm halkların edebiyatlarında olduğu gibi Kırgız edebiyatında da kadın, yazılı edebiyatın başlangıcından bugüne dek eserlerde yer almaktadır. Kadınların kendine has değerleri ve vasıfları, yazarların eserlerinde belirleyici bir unsur olmaktadır.

Yazılı Kırgız edebiyatının başlangıcında itibaren şiirde kadın teması, toplumsal olayların, siyasî değişikliklerin etkisinde gelişerek ve değişerek var olur. “Oluşum döneminden Savaş dönemine dek Kırgız şiirinde ihtilal ve parti teması ağırlık kazanır. Bu temalar etrafında kadın, daha çok ihtilalin getirdiği özgürlük ortamı ve partinin savunuculuğundaki yeri ve önemi, eğitici bir figür olarak karşımıza çıkar.”⁷⁴ II. Dünya Savaşı'nın zorluklarını kadınlar, cephe gerisinde büyük yıkımlarla derinden hissetmişlerdir. Kadınların cephe gerisinde göstermiş oldukları mücadele de şiir türünde sıkça işlenen konulardan olmuştur. Savaşın sona ermesiyle yaşanan değişikliklerin etkisinde 1945-1991 yılları arasında Kırgız şiirinde, kadının birçok özelliği ile yer aldığını görmekteyiz. Bu bağlamda kadın teması; kadınların toplum içerisindeki yeri ve önemi, yaşadığı sosyal değişiklikler ve bu dönemdeki şiirleri kaleme alan şairlerin yaşamış olduğu dönemler de göz önünde bulundurularak başlıklar altında incelenmiştir. 1945-1991 yılları içerisinde kadınların şiirlerde yer alış şekilleri aşağıda yer alan başlıklar altında dönemlerin ışığında incelenmektedir.

2. 1. Emekte Kadın

Kadın ve emek sözcükleri birbirleriyle iç içe geçmiş diyebileceğimiz, aralarında anlam ilişkisi kurulan sözcüklerdir. Kadın, geçmişten günümüze kadar her koşulda vatani, milleti, ailesi, evi, eşi ve çocukları için daima sonsuz emek harcama

⁷⁴ Ezgi Karşlı, *1917-1945 Yılları Arasında Modern Kırgız Şiirinde Kadın Teması* (Yüksek Lisans Tezi), Muğla 2019, s.202.

içgüdüsüne sahip olmuş bir varlıktır. Bu özellik kadının annelik vasfının getirdiği içgüdülerden sadece bir tanesidir. Kadınlar toplumsal hayatta, iş hayatında, edebî alanda kısacası her alanda gösterdiği çaba ve harcadığı emek ile daima ön planda olmuştur.

“Emeğin Kırgız şiirinde ayrı bir önemi vardır. Ekim ihtilalinin etkisiyle şiirin ana temalarından birini oluşturur.”⁷⁵

1930’lu yıllarda gelişmeye başlayan emek teması Kırgız edebiyatına ve Kırgız şiirine damgasını vurur. Daha sonraki dönemlerde de emek temasında şiirler kaleme alınmaya devam edilir. Emek teması Kırgız edebiyatında en çok işlenen temalardan bir tanesi olduğu için, Kırgız şairler kadının emeğini dizelere dökerek, şiirde emekçi kadın tipinin ortaya çıkmasını sağlamışlardır. Savaş sonrası dönemde yurt genelinde savaşın izleri onarılmaya başladıktan sonra, şairler birçok temanın yanında emek temasında da daha önce yazılmamış şekillerde şiirler yazmışlardır.⁷⁶ İncelediğimiz ve Türkiye Türkçesi’ne aktardığımız şiirlerden hareketle 1945 ile 1991 yılları arasında Kırgız şiirlerinde emekçi kadın tipi hem somut hem de soyut şekilde ele alınmıştır.

Alıkul Osmonov, Kırgız edebiyatı ve Kırgız şiiri için yenilikçi oluşu, ömrünü çalışmaya, ülkesi için, edebiyat için mücadele etmeye adanmış önemli bir isimdir. “35 yıllık kısa ömründe Kırgız şiirinde önemli bir yer sahibi olarak, şiire tarz açısından yenilikler katmış, diğer millet ve halkların edebiyatlarından çeviriler yapmıştır. Şair, diğer şiirlerde işlenen konuları ele alsada dahi kendi şiirine her zaman bir farklılık katmaya gayret ederek şiir türüne yeni bir bakış açısı, farklılık katmıştır.”⁷⁷ Mariya (*Mariya*) adlı şiirinde makinistin eşi olan Mariya adındaki Rus asıllı bir kadının çalışkanlığını anlatmaktadır. Mariya’nın aşağıdaki dörtlüklerde de görüldüğü üzere hazırda bulunan su olmasına rağmen kolay yola kaçmadan, kendi gücü ile suyu gerçek kaynağından getirdiğini söyleyerek aslında emekten kaçınmayan, iş gücünden kaçınmayan çalışkan bir kadın olduğu gözler önüne serilmektedir. Şair, Mariya’nın hem güzelliğini hem de çalışkanlığını okuyucuya hissettirerek emekçi kadın tipine örnek bir kişi oluşturmuştur. Şair, Mariya gibi başka şiirlerinde de Rus kızlarına gerek dış görüntü olarak gerek de iş gücü bakımından olan hayranlığını dile

⁷⁵ Ezgi Karşlı, *agt.*, s.38.

⁷⁶ Artıkbayev, *age.*, s. 183.

⁷⁷ Artıkbayev, *age.* (Çeviren: Mayramgül Dıykanbayeva), s248.

getirmiştir. Bu şiirlere örnek olarak *Başkarmanın Ayalı* “Kolhoz Yöneticisinin Karısı”, *Orus Kızı* “Rus Kızı” şiirlerini örnek olarak gösterebiliriz.

Kudukta tunuk suu tursa,	<i>Kuyuda duru su olsa,</i>
Arıktan kelip suu algan,	<i>Arktan gelip su alan,</i>
Mariya kimdin carı eken?	<i>Mariya kimin yâri imiş?</i>
Ak maral sinduu sunalğan.	<i>Boylu poslu güzek ak maral.</i>

Başatta tunuk suu catsa,	<i>Kaynakta duru su olsa,</i>
Özöndön kelip suu algan,	<i>Nehirden gelip su alan,</i>
Mariya kimdin carı eken?	<i>Mariya kimin yâri imiş?</i>
Ördöktöy moynu sunalğan.	<i>Kuğu gibi uzun boyunlu.⁷⁸</i>

(...)

Kadına, kadının gösterdiği emeğe gerek savaş öncesi dönemde gerek savaş sonrası dönemde şiirlerinde yer veren önemli bir şair de Temirkul Ümötaliyev'dir. “Şair, küçük yaşlarda ailesinden ayrılarak zorlu bir hayat mücadelesi yaşamıştır. Bu yüzden güçlü duruşunu eserlerine de yansıtarak, eserlerinde güçlü insanları edebileştirerek anlatmaya çalışmıştır. Eserlerine dönemin durumlarını yansıtmış, çocuklara yönelik şiirler, Lenin, Ekim Devrimi, barış, emek, kadın gibi konularda şiirler kaleme almıştır.”⁷⁹ Şair'in birçok şiirinde kadına verdiği önemi, kadının emeğine duyduğu saygıyı hissedebiliriz. Kadın temasında şiirleri olan, kadının değerini daima vurgulayan şairlerden olması açısından önemli bir yere sahiptir. *Ayal Cönündö Ir* “Kadın Hakkında Şiir” adlı şiirinde kadının günlük hayatında, ev hayatında ne kadar emek gösterdiğinin, çabaladığının gözler önüne serildiğini şairin kaleminden doğrudan görebilmekteyiz. Aşağıda yer alan şiirin ilk dördlüğünde kadınları güle benzeterek güzelliklerini vurgulayan şair, aynı zamanda kadınların gayretinin dışarıdan görüldüğünden çok daha fazlasında sahip olduğunu dile getirmektedir. Şairin de ilk dördlüğün son dizelerinde dile getirdiği gibi kadınlar her zaman ne kadar

⁷⁸ Alıkul Osmonov, *Çığarmalar Cıynağı (I. Cilt)*, Bişkek 2015, s.370.

⁷⁹ Osman Arıcan ve Semanur Yener, “Temirkul Ümötaliyev ve Şiirlerinde Öne Çıkan Göstergeler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:12, Sayı:64, Haziran 2019, s.6.

zor durumun içerisinde olsalar da her işin bir çaresine bakarak zorluklara karşı dimdik dururlar.

Bilsek da güldöy caynaşın,

Bilsek de gül gibi güzel olduğunu,

Bilbeybiz ayal kayratın:

*Bilemeyiz kadının gösterdiği
gayreti:*

Boşonboyt keçke cumuştan,

Kurtulmaz geceye kadar işten,

Çarçabayt tike turuştan,

Yorulmaz dimdik durmaktan,

Ar iştin tabat aylasın.

Bulur bir çaresini her işin.⁸⁰

(...)

Şiirin devamında kadınların hem iş hayatında hem de ev hayatında gösterdikleri emek anlatılmaktadır. Sabahın ilk ışıklarında başlayan bir koşturmaca ile akşama kadar hem ev işlerini hem de kolhoz hayatındaki işlerini yerine getiren kadınlar emeğin en önemli temsilcilerindendir. “Bir eli ocağın yanında, Bir eli kolhozun malında.” dizelerinde de kadınların evini, ailesini aksatmadan meslek hayatında da var olduklarını, kadınların çok yönlü olduklarını görebilmekteyiz. Bu dizelerde doğrudan bir emekçi kadın tipinin varlığından söz etmek mümkündür.

Oygonot ak tañ öpköndö,

Gözünü açar şafak söktüğünde,

Dem alat çırak öçköndö.

Nefes alır mum söndüğünde.

Bir kolu oçok canında,

Bir eli ocağın yanında,

Bir kolu kolhoz malında.

Bir eli kolhozun malında.

Uy közdöyt camgır tökköndö.

İneklerdedir gözü yağmur yağdığında.⁸¹

Şiirin devamında yer alan dizelerde de yazar önceki dizelerde anlatmak istediklerini pekiştirmek amacıyla kadının hem iş hem ev hayatında gösterdiği çabayı vurgulamaktadır.

Kızılçanı östüröt,

Pancarı yetiştirir,

Kampaga buuday cetkiret,

Ambara buğday götürür,

⁸⁰ Temirkul Ümötaliyev, *Tandalmalar (II. Cilt)*, Adabiyat, Frunze 1989, s.88.

⁸¹ Temirkul Ümötaliyev, *age.*, s.88.

Bir kolu üydö kir cubat,

Bir eli evde çamaşır yıkar,

Bir kolu pahta sugarat,

Bir eli pamuk sular,

Beker ötpöyt beş münöt...

Boş geçmez beş dakikası...⁸²

Savaş sonrası dönemde emek temasında şairler yazmış isimlerden bir tanesi Baydılda Sarnogoyev'dir. Şair, zorlu yaşam koşullarının olduğu süreçte bile kendi şairlik yeteneğiyle var olup, birçok kişinin söylemekten çekindiği gerçek düşünceleri, eksiklikleri baskıcı Sovyet hükümetine rağmen dile getirmiştir.⁸³ Şairlik hüneri erken yaşta başlayan şairin eserleri, 13 yaşında yayımlanmaya başlar. 1952 yılında yayımlanan “Şumkar” adlı şiir kitabı şaire kısa sürede ün kazandırarak tanınmasına büyük katkı sağlamıştır. Şairin şiirleri lirik ve poetik olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bazı şiirleri bestakârlar tarafından rağbet görerek bestelenmiş, bazı şiirleri de yabancı dillere çevrilmiştir.⁸⁴ Şair Akbarı “Akbarı” isimli şiirinde kadının kolhoz hayatındaki çalışmasını, iş hayatında gösterdiği özeni ve emeği anlatmıştır. Aşağıdaki dizelerde, şair Akbarı'nın ne kadar saygılı aynı zamanda çok hızlı bir şekilde üzerine düşen işleri yerine getirdiğini anlatmıştır. Aynı zamanda dizelerde kolhoz kızı Akbarı'nın çalışkanlığı gibi güzelliğine de yer verilmiştir.

Kadırlaşkan caş, karı,

Hürmet eder gence, ihtiyara,

Kolhoz kızı Akbarı.

Kolhoz kızı Akbarı.

Kaptap cıyıp salıpsıñ,

Doldurur çuvallara bir çırpıda,

Kardan appak pahtanı.

Kardan beyaz pamukları.⁸⁵

Şiirin devamındaki dörtlükte şair, Akbarı'nın yüzünün güzelliği ile yaptığı işin de güzel olduğunu bağdaştırmaktadır. Kızın ne kadar çalışkan olduğunu üzümlerin birbirine sık bir şekilde dizilmelerinden faydalanarak anlatmaya çalışmıştır.

Bardık cagiñ kelişken,

Herkes gelir yakınına,

İşiñ suluu cüzündöy.

Çalışman da güzel yüzün gibi.

⁸² Temirkul Ümötaliyev, *Tandalmalar (II. Cilt)*, Adabiyat, Frunze 1989, s.88.

⁸³ Raşid Madakeev, *Kırgız Şairi Baydılda Sarnogoyev'in Şiirlerinin Tematik Açıdan İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kasım 2009, s.16.

⁸⁴ Kayıpov, *age.*, s.80.

⁸⁵ Baydılda Sarnogoyev, *Bayılda: Tandalgan İrlar, Poemalar, Termeler*, Bişkek 1997, s.26.

Emgek künüñ tizilet,
Bışıp turgan cüzümdöy.

*Çalıştığın günler dizildi,
Sıralanmış üzüm gibi.*

Top-top kılıp talaaga,
Too turguzduñ kebezden.
Karaanına köz toyot,
Karap tursam belesten.

*Yığınla topladığı tarladan,
Dağ inşa eder pamuktan.
Gölgesi göz dolduruyor,
Bakıp dursam tepeden.⁸⁶*

Şair şiirde Akbarı'nın ellerini bir makinaya benzeterek onun el çabukluğunu anlatmaya çalışmış, bu özelliğinden çok etkilendiğini, Akbarı'yı sürekli görmek için sürekli onu düşlediğini anlatmaktadır. Akbarı günden güne artan şerefi ve gücüyle örnek gösterilerek Kırgız gençlerinin de onun gibi çalışkan olduğu anlatılmak istenmiştir.

Saat sayın körsöm dep,
Saga böldüm oyumdu.
Maşına dep oyloymun,
Pahta tergen kolundu.

*Her saat görsem diye,
Sana ayırdım düşüncemi.
Düşünürüm makineymiş gibi,
Pamuk toplayan ellerini.*

*Kündön-küngö dañkıñı,
Küçötö ber Akbarı.
Baarı sendey kücürmön,
Gül ölkönün çaştarı.*

*Günden güne şerefini,
Güçlendir Akbarı.
Hepsi senin gibi çevik,
Gül ülkenin gençleri.⁸⁷*

Baydılda Sarnogoyev, kaleme almış olduğu birçok şiirde emekçi kadın tipine yer vermiş, kadının diğer değerli vasıflarını da şiirde kullanarak kadının gösterdiği emek konusunda yerinin önemini, kutsiyetini şiirlerinde hissettirmiştir.

⁸⁶ Baydılda Sarnogoyev, *Bayılda: Tandalgan Irlar, Poemalar, Termeler*, Bişkek 1997, s.27.

⁸⁷ Sarnogoyev, *age.*, s.27.

Şair aşağıda yer alan *Ala-Too* “Ala Dağ” isimli şiirinin dizelerinde, kadının annelik vasfının getirdiği sonsuz sevgiyi, annelik sevgisini şiirde benzetme ögesi olarak kullanarak, kadının göstermiş olduğu emeği anlatmaktadır. “Eskiden beri Kırgız oğluna, Yağı, sütü göl edersin, Manas’tan beri emsek de, Sen hiçbir zaman değişmezsin.” dizelerinde şair, annenin doğum yaptığı andan itibaren evladını her koşulda besleyip doyurma çabasını kullanarak bu güçlü bağı benzetme yaparak dağa atfetmektedir. Kadın ile emek kavramının ilişkisini, önemini en iyi şekilde anlatabilecek vasıf anneliktir. Anneler, evlatları için doğduğu andan itibaren sonsuz bir emek gösterme içgüdüsüne sahip değerli varlıklardır.

Bayırtan kırgız uuluña,	<i>Eskiden beri Kırgız oğluna,</i>
Maykel, sütköl apasıñ,	<i>Yağı, sütü göl edersin,</i>
Manasıñ baştap emsek da,	<i>Manas’tan beri emsek de,</i>
Bayıbay kele catasıñ.	<i>Sen hiçbir zaman değişmezsin.</i>
Enesin бүткөн ırısка,	<i>Anasın tüm rızklara,</i>
Er cigit, suluu kızga bay.	<i>Çoktur yiğitlerin, dilberlerin.</i>
Tün küzöp beşik termetip,	<i>Geceyi gözetip beşik sallar</i>
Turganıñ turgan uktabay.	<i>Uyumazsın, durursun her zaman.</i> ⁸⁸

Emekçi kadın tipini şiirlerinde ustaca işleyerek, kadının ve onun emeğinin önemini vurgulayan Baydılda Sarnogoyev, *Çaşasın Ayal* “Yaşasın Kadın” adlı şiirinde, kadının hayatın her alanında varlığıyla her şeyi daha güzel kıldığını ve köleliğin var olduğu zamanlarda yaşananlardan utanç duyduğunu hissettirmektedir. Kadının her koşulda gösterdiği emek sayesinde birleştirici bir yanının olduğunu vurgulamaktadır. Şair aşağıda yer alan dizelerde, kadınsız bir hayatın ne kadar zor olacağını benzetmelerden yararlanarak dile getirmektedir. Şair son dizelerde kadının elinin değmediği çok küçük bir durumda bile sıkıntıya düşülebileceğini anımsatarak kadının ve emeğinin önemini anlatmıştır.

Ak kuu çok kezde- köl körküsüz,	<i>Ak kuğu olmadığı zaman, göl çirkin,</i>
---------------------------------	--

⁸⁸ Süleyman Kayıpov (Haz.), *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 32*, Ankara 2005, s.82.

Ayal çok kezde- er körksüz,

Kadın olmadığı zaman, erkek çirkin,

Ayaldın işi teñdeşiz.

Kadının elinin değdiği her şey eşsiz.

Ansız bir şanduu cürö albay,

Onsuz hiçbir şey muhteşem olmuyor,

Köynöktü cöndöp büro albay,

Elbiseler bile elinden geçmezse,

Körgülöktü körmökpüz.

Görmediğin sıkıntıyı yaşarsın.⁸⁹

Baydılda Sarnogoyev, yukarıdaki şiirin diğer dizelerinde de kadınların büyük bir gayret içerisinde ağır koşullar altındayken bile vatanları için cesurca çalıştıklarını anlatmaktadır. Şair aslında, kadınların kahramanca dimdik durarak vatani, milleti ayakta tutan birleştirici bir özelliğinin olduğunu gözler önüne sermiştir. Şiirde kadın olmadan her şeyin eksik olduğunu, kadınların neredeyse her şeyde belirleyici bir unsur olduğunu dile getirmiştir. Zorlu zamanlarda kadınların el ele vererek sıcak soğuk demeden tüm koşullarda halkı birlik beraberlik içerisinde ileriye yönlendirdiği düşüncesi aşağıdaki dizelerde açıkça görülebilmektedir. Şair aşağıda yer alan dizede, kadınların sonsuz bir gayret ile birleştirici unsur olduklarını söyleyerek vatan ve millet için birleştirici güç olduklarını dile getirmektedir.

Aldıga cüröp bizderdi

İleriye yönlendirerek bizleri

Ayanbay eñ zor küç berdi.

Amansız bir gayret gösterdi.

Ar cerde kıyın işterdi

Her yerde cesurca çalışarak

Isıkta birge boluşup,

Sıcakta bir olarak,

Suukta birge toñuşup

Soğukta birlikte donarak,

Ayaldar koşo bütkördü!

Bizi birleştirdi kadınlar!⁹⁰

Şair aynı şiirin devamında Lenin'in varlığının önemini, Lenin'i doğuran kadını saygı ve yürekten sevgi ile sevmek gerektiğini dile getirmektedir. Şair, Lenin'in sosyalizm ve komünizm için en önemli isim olmasından dolayı olsa gerek bu şiirde tam olarak yoldaş, emekçi bir kadın tipi profili oluşturmuştur. Sarnogoyev, Lenin'den övgü ile bahsetse de asıl övgünün onu doğuran kadına yani annesine olduğunu söyleyerek

⁸⁹ Baydılda Sarnogoyev, *age.*, s.48.

⁹⁰ Baydılda Sarnogoyev, *age.*, s.49.

anneliğin, kadının önemini ortaya koymuştur. Şiire göre, kadınların en önemli yoldaş olduğunu şiirden dolayı olarak da olsa görebilmekteyiz.

Catkanda düynö karañğı *Benzersiz bir dünya felaketi*
Caratkan cırgal zamandı, *Var eden en sevinçli zamanı,*
Caşartkan sansız adamdı *Gençleştiren sayısız adamı*
Cakşıláp barktap túbölük *Daima değer vererek*
Calındap dağı süyölük *Yürekten sevmek gerek*
Lenindi tuugan ayaldı! *Lenin 'i doğuran kadını!*⁹¹

Baydılda Sarnogoyev, şiirlerinde emekçi kadın tipine savaş sonrası dönemde oldukça fazla yer veren şairlerdendir. İncelediğimiz şiirlerinde kadın olarak annenin vatani, milleti, ailesi, evladı için verdiği emeğe, kadın olarak eşin evi ve ailesi için gösterdiği emeği şiirlerinde minnet dolu dizelerle anlatmıştır. Şair, *Sagıncım Too Boldu* “Hasretim Dağ Oldu” adlı şiirinde ilk dizelerde eşinin evden uzakta olduğunda her şeyin nasıl da eksik olduğunu, çocukların, evdeki eşyaların bile eşinin yokluğunda ağladığını dizelerde dile getirmiştir. Aynı zamanda eşinin yokluğunda kendini de, evini de yetim olarak görerek anlamı güçlendirmiştir.

Alıs ketse ayalım, *Uzağa gitse kadınım,*
Üyüm cetim, men cetim. *Evim yetim, ben yetim.*
Çoñ, kiçine baldarım *Büyük, küçük çocuklarım,*
Çoguusu menen teñ cetim. *Koca ile birlikte onlarda yetim.*
İdiş-ayak, şıpırgım *Çanak çömlek, süpürge bile*
Iylap ele turgansıyt *Ağlayıp duruyor*
Ulam tartıp öñgöçün. *Her geçen gün daha da artarak.*⁹²

Baydılda Sarnogoyev *Saançı Keling* “Süt Sağıcı Geline” adlı şiirinde genç gelinin ne kadar becerikli olduğunu, çalışkanlığı ile ün salmış olduğunu genç gelinin güzelliğinden de bahsederek dile getirmiştir. Kırgız kültüründe eski dönemlerden

⁹¹ Sarnogoyev, *age.*, s.49.

⁹² Sarnogoyev, *age.*, s.334.

itibaren gelinlerden beklentiler, belli değer yargıları bulunmaktadır.⁹³ Genç gelinin, gösterdiği emek ile vatan ve millet için her yönden örnek kişi olduğunu anlatmaktadır. Şair, vatani için çabalayarak ter döken, emek sarf eden kadının yoldaşlığını ve emeğini şiirde görebilmekteyiz.

Ak halat kiygen caş kelin, *Ak kaftan giyen genç gelin,*

Atkargan işi tak kelin, *Her işi yalnız beceren gelin,*

(...)

Urmat-sıy, dañkka ee bolup, *Onurlu, şana sahip olup,*

Uy saagan cakka maş kelin. *İnek sağma işinde de becerikli gelin.*

Cayı-kış tınım albastan, *Yaz kış soluk almadan,*

Caratkan süttün ak kölün. *Sütten ak göl yapan gelin.*

“Ülkesini temiz kılan süt gibi, emek yolunda örnek kişi” dizelerinde şair aslında kadının dönemin ideolojisi içerisinde olduğunu, sosyalizmin ve komünizmin etkisiyle kadınların da sonsuz bir emek gösterdiğini bu dizelerden çıkarabilmemiz mümkündür. Bu şiir de doğrudan belli bir ideolojiyi savunan ve bunun için elinden geleni yapan emekçi kadın tipini görmektedir.

(...)

Öz ordu menen koyulgan, *Kendi yeri ile adlandırılan,*

Öönü cok kelbet, boyundan. *Kusuru da yok, geldiği boydan.*

Ölkösün sütkö kark kılğan *Ülkesini temiz kılar süt gibi*

Örnöktüü emgek coluñdan. *Emek yolunda örnek kişi.*

(...)

Ooz menen orok orsom da *Ağız ile orak biçsem ancak*

Ötkür çak tamam bolungan... *O zaman yiğitliğim tam olur...*⁹⁴

⁹³ İlknur Bayrak İşcanoğlu, “Kırgız Aile ve Sosyal – Kültürel Hayatında Kadın”, *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRKLAD)*, 2/1, 2018, s.362.

⁹⁴ Sarnogoyev, *age.*, s.334-335.

Kaçkınbay Artıkbayev, Kırgız edebiyatı için önemli isimlerden biridir. Çok yönlü kişiliği ile Kırgız edebiyatı için oldukça önemli çalışmalar yapan bir isimdir. Sadece şiir türünde değil edebiyatın birçok alanında çalışmalar yapan, çeşitli gazete ve üniversitelerde görev yapan emektar bir şahsiyettir.⁹⁵ *Turmuş Colunda* “Hayat Yolunda” adlı şiirinde bir evlat için annenin ne kadar çok emek gösterdiğini dolaylı yoldan dile getirmektedir. Aşağıdaki dörtlükte “Sütünü emdiğimde merhametli ananın, Kolhozunun şekerini, ekmeğini yerdim.” dizelerinde annesinin verdiği hayat mücadelesini, kolhozda çalışarak ailesi için gösterdiği emeği gözler önüne sermektedir. Bu dörtlükten kadınların o dönemlerde artık çalışma hayatında yer alarak, emek gösterdiklerini görebilmemiz mümkündür. Bu dörtlükte emekçi kadın tipinin varlığından doğrudan bir söz sahibi olabiliriz.

Sütün emsem meerlanduu enenin,

*Sütünü emdiğimde merhametli
ananın,*

Kolhozuñun kantın, nanın cegemin.

*Kolhozunun şekerini, ekmeğini
yerdim.*

Pahtaçının kiymin kiyip kulpuntup,

*Pamukçunun elbisesini giyerek
rengârenk,*

Cumuşçunun maşinasın mingemin.

İşçinin arabasına binerdim.⁹⁶

Emek temasını işleyen ve emeği anne kadın tipi ile annelerin emeğini gözler önüne sererek ele alan şairlerden bir tanesi de Ergeşbay Uzakbayev’dir. Şair *Caş Enege* “Genç Anneye” isimli şiirinin bazı dizelerinde annelerin evlatları için gösterdiği emeğin sınırsız olduğunu anlatmıştır. Şair aşağıdaki dizelerde de görüldüğü üzere, emekçi kadın tipini annelik ile iç içe işlemiştir. Annelikte gösterilen emeğin ne kadar kutsal olduğunu anlatmıştır. Böylesine değerli bir varlığın herkes tarafından kıymetinin bilindiğini, annenin yoktan var ederek evladı için her türlü fedakârlığı yaptığını, her koşula katlanarak çabaladığını bu dizelerde dile getirmiştir. Aynı zamanda annelerin evlatlar doğduğu andan itibaren gösterdikleri sevgi, şefkat, her türlü çaba için annelerin büyük hürmete layık olduklarını da söylemektedir.

⁹⁵ Kayıpov, *age.*, s.114.

⁹⁶ Kaçkınbay Artıkbayev, *Dil Sırı (Irlar, Poemalar, Kotormalar, Bişkek 2004, s.4.*

Urmatina tatıktuusıñ sen anın, *Hürmetine değersin sen onun,*
Öñü öçpös, kuttuu bolsun medalıñ. *Yüzün hiç asılmasın, kutlu olsun madalyan.*
Ölkö baalayt, bala bilet, el sıylayt, *Ülke değerini bilir, çocuk bilir, halk bilir,*
Eneliktin emgeginin eñ agın. *Analık emeğin büyüktür her şeyden.*
O, anda sen baktılıusun baarıdan, *O zaman, sen bahtiyarsın herkesten,*
Cemiş bergen cer öñdönüp canıdan. *Meyve veren yer renkendir yeniden.*
Coluñ uluk, cokton taap bar kılıp, *Yolunu üstün kılıp, yoktan bulup var eden,*
Tiptirüü can bölgön üçün kaniñan. *Gayret gösterir canından kanından.*⁹⁷

Emekte kadın teması, Kırgız edebiyatında da belirleyici bir unsur olan siyasi değişikliklerin sonucunda oldukça fazla kullanılan kadın tiplerinden biridir. Özellikle kadının değerinin gün geçtikçe daha da artarak edebî eserlere de konu olmasıyla emekte kadın teması daha fazla ön plana çıkmıştır. 1945-1991 yılları arasında kadınların önceki dönemlere kıyasla iş hayatında daha fazla yer alarak gösterdiği emek ve ev hayatında geçmişten itibaren gösterdiği emek gözler önüne doğrudan serilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde yazılmış olan ve incelediğimiz neredeyse tüm şiirlerde emekçi kadın tipinin minnet ve övgü ile yer aldığını görmekteyiz.

2.2. Toplumsal Değişimde Kadın

Toplumsal değişim bir millet için kaçınılmaz gerçeklerden bir tanesidir. Toplum geçirdiği siyasi, sosyal ve kültürel her türlü meydana gelen olaylarla belli bir değişim yaşar. Zamanla toplumun yapısı, kültürü, yaşam şekli, hakları vs. gibi öğeleri belli bir değişim içerisine girer. Bu değişimler bazen olumlu bazen olumsuz olabilmektedir. Farklı alanlarda yaşanan değişimler de zamanla birbirleriyle etkileşim içerisinde bulunabilmektedir.

Kırgız halkının yaşadığı siyasi, sosyal belli dönüm noktaları toplumsal bir değişimin yaşanmasına neden olduğu gibi Kırgız edebiyatının da şekillenmesinde etkili olmuştur. Bu olaylara örnek olarak; Ekim İhtilali'ni, İkinci Dünya Savaşı'nı verebiliriz. Bu olaylar Kırgız edebiyatının da, Kırgız halkının da, Kırgız kültürünün

⁹⁷ Ergeşbay Uzakbayev, *Ömür Küüsü-İrlar Cana Poema*, Bişkek 2001, s.11.

de değişiklikler yaşamasında oldukça büyük etkileri olan olaylardır. Bu gibi durumları yakından gözlemleyen şair ve yazarlar, toplumda yaşanan en önemli değişimleri eserlerinde işlemişlerdir. Tarihte yaşanan olaylar ışığında belli değişiklikler yaşansa da gelişen ve gelişmekte olan Kırgız edebiyatını bu değişikliklere neden olan olaylardan bağımsız düşünmemiz pekte mümkün değildir. Bu yüzden olsa gerek toplumsal değişikliklerde her alan ve her dönem birbiri ile bağlantı içerisindedir.

Bazı dönemlerde her alanda olduğu gibi kadınlarında toplum gibi yaşadığı bazı değişimler, yenilikler olmuştur. Kadın haklarındaki değişiklik, kadınların meslek hayatında, eğitim hayatında daha fazla rol oynaması, birçok konuda erkeklerle eşit haklara sahip olarak gerekli saygınlığa ulaşması gibi gelişmeler kadının toplum içerisindeki önemli değişimlerindedir. Kırgız şairlerde, kadının yaşadığı toplumsal değişime şiirlerinde yer yer değinerek, bu değişim hakkında edebiyat yönünden de bilgi sahibi olmamızı sağlamışlardır.

Kırgız edebiyatının şekillenmeye başladığı yıllarda var olan ve Kırgız edebiyatı için önemli eserler veren bir isim Alıkul Osmonov'dur. Alıkul Osmonov'un şiirlerine baktığımızda şiirlerinde güncel durumlara, gerçekliğe yer vermektedir. Bununla ilgili olarak Kaçkınbay Artıkbayev'de XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı Tarihi adlı eserinde Alıkul Osmonov'un hayatın gerçeklerini anlatmak için çaba sarf ettiğini, o dönemin önemli konularını (sosyalizmin kuruluşu, özgür yaşam, Kızıl Ordu, gençlik duyguları vb) ana tema olarak kullanarak şiirlerini realist bir bakış açısı ile kaleme aldığını dile getirmiştir.⁹⁸ Alıkul Osmonov'un 1946 yılında kaleme aldığı *Başkarmanın Ayalı* "Kolhoz Yöneticisinin Kadını" adlı şiirinde dönemin ideolojisi doğrultusunda bir görüş benimseyen, komünizmin ilkelerini benimseyen bir yoldaş kadın tipi oluşturmuştur. İlk dörtlükte "Kızıl giysi giymiş, genç bir destek" dizesinde şair komünizmde işçiler için "kızıl" kelimesinin kullanıldığını, ideolojiyi de yoldaş kadın tipi oluşturarak gerçek bir şekilde anlatmaya çalışmış olmalıdır. Dizenin devamında kolhoz yöneticisinin karısının halka duyduğu saygısı övgülü bir hava içerisinde anlatılmaktadır.

Kızıl köynök, burañ bel,

Kızıl giysi giymiş, ince belli,

⁹⁸ Artıkbayev, *age.*, s.242.

Kimdin, kimdin zayıbı?

Kimin, kimin karısı?

Kadırlagan bizdin el,

Bizim halkımıza saygı duyan,

Başkarmanın zayıbı.

*Kolhoz yöneticisinin karısı.*⁹⁹

Alıkul Osmonov, 1948 yılında kaleme aldığı *Dagı Ayal Cönündö* “Yine Kadın Hakkında” adlı şiirinde, sevdiği bir kadına içten içe kin güttüğünü ilk dizesinde dile getirmektedir. Fakat şair şiirin devamında kadınların her koşulda değer görmesi gerektiğini savunduğunu doğrudan okuyucuya aktarmaktadır. Kadınların ne kadar zorluk yaşasa da dimdik ayakta durarak ailesi için, eşi için, evlatları için çabaladığını, her şeye rağmen hem kendini hem çevresindekileri mutlu etmek için, dik tutmak için çabaladığını anlatmaktadır. Şair, şiirin son dizesinde kadını “azalmayan, sapasağlam bir vatan” olarak nitelendirmektedir. Bu dizeden de anlaşılacağı üzere, vatan nasıl her insanoğlu için dünyanın en kutsal, insanı milletine, geleneklerine ve göreneklerine, geçmişine bağlı tutan bir yer ise, kadınlarında millet için ne kadar önemli olduğunu bu dizede güçlü bir benzetme yaparak dile getirmiştir. Özellikle II. Dünya Savaşı’nda kadınlarında cephe gerisindeki belki de en önemli kahramanlar olarak yer almalarının bir sonucu olarak kadınların değeri toplum içerisinde çok daha fazla artmış ve şiirlerle bile bu var olan toplumsal değişim gözler önüne serilmiştir. Hayatın her döneminde ve her alanında olduğu gibi edebiyat bu noktada da önemli bir yer edinerek, kadınların toplumsal değişiminin zamanla artmasına, kadınların daha da güçlenerek sadece edebiyat değil her alanda yer almaları için onları cesaretlendiren bir etken olduğunu söylememiz mümkündür. Bu durumda o dönemdeki eserler kaleme alan Kırgız şairlerinin payının da büyük olduğunu söyleyebiliriz.

Antken menen:

O nedenle:

Kolum açık, men kenen,

Kollarım daima açık benim,

Cüz kaytalap dagı ayalga baa berem:

Yüz kez tekrarlayarak kadına değer

veririm:

Ayal degen:

Kadın denilen:

⁹⁹ Osmonov, *age.*, s.356.

Çaalıkkın kösöm,

*Görüp geçirdiklerinden yorgun
düşen,*

Saydırgan beren,

Kadifeden nakış işleyerek,

Baktıdan taygan cigitke,

*Mutluluktan vazgeçmeden
yiğidine,*

Kemibegen, kebelbegen bir meken!

*Azalmayan, sapasağlam bir
vatan!¹⁰⁰*

Şair, *Kayda Barsam Esimde* “Nereye Gitsem Aklımda” adlı şiirinde ‘kızıl kız’ söz öbeğini kullanarak toplum içerisinde Sovyet bir genç kız tipi oluşturmuştur. Kızıl renk Sovyet halkının en önemli simgelerinden olmasından ötürü şair, toplumda var olan ve var olmasını istediği kadın tipini, dolaylı yoldanda yoldaş bir kadın tipi oluşturmaya çalışmaktadır. Aşağıdaki dördlükte kızların aklından bir türlü çıkamadığını, kalbinin kızıl kızlarda takılı kaldığını anlatmaktadır.

Kayda barsam esimde

Nereye gitsem aklımda

Köldün kızıl kızdarı.

Gölün kızıl kızları.

Kattaşpay koyun dalayga,

Karışamadıkça birçoğuna,

Köñülüm caman sızdadı.

Gönliüm fena sızlıyor.¹⁰¹

Kızların peşinden koşarak onları görmek için gösterdiği çabayı dile getiren şair, son dördlükte yüreğinin kızlar yüzünden kederlendiğini dile getirmiştir. Aynı zamanda şair, kızıl kız seçtiğini söylerken kendisinin sarı saçlı bir delikanlı olduğunun detayını son dördlükte okuyucuya aktarmaktadır.

Kanteyin calcal kara köz,

Ne yapsam da kara gözlere,

Cürökkö sanaa ilinti.

Yüreğe keder takıldı.

Kız kızılın tandagan

Kız kızılını seçen

Men çüydün kuba cigiti.

Ben sarı saçlı delikanlı.¹⁰²

¹⁰⁰ Osmonov, *age.*, s.413.

¹⁰¹ Osmonov, *age.*, s.236.

¹⁰² Osmonov, *age.*, s.237.

Sooronbay Cusuyev, İkinci Dünya Savaşı'na katılan şairlerden bir tanesidir. Şairlik hüneleri savaş yıllarında başlayan şair, edebiyat enstitüsünden mezun olmuştur. Ala Too, Çalkan gibi dergilerde önemli görevlerde yer almıştır.¹⁰³ Şair'in *Irçı Kızga* "Şarkıcı Kıza" adlı şiiri, ana kahraman olan şarkıcı bir Kırgız kızından hem şarkıcılığına hem de güzelliğine değinerek övgü dolu bir üslup ile kaleme alınmıştır. Kadının zaman içerisinde toplumda kazandığı yeri doğrudan görebileceğimiz şiirde, şarkıcı kız hem yeteneği hem de halkına olan bağlılığı ile şiirde yerini almıştır. Aşağıdaki dörtlüklerde şarkıcı kızın sesiyle tüm yürekleri yumuşattığı ve yürekten bağlı olduğu halkından gördüğü hürmet, takdir anlatılmaktadır. Şiirin tamamında Kırgız kadının şarkı söyleyişinden övgü ile bahsedilmiş, yer yer güzelliğine de vurgular yapılmaktadır. Aşağıda yer alan dörtlüklerde şarkıcı kızın halkına yürekten bağlı olup, halkını sevdiğini şair okuyucuya aktarmaktadır. Şarkılarını söylerken halkından ilham olarak, halkına olan sevgi ve özlemi ile dile geldiğinde salonun yankılanarak, herkesin ona duyduğu hürmet dile getirilmektedir. Vatan ve millet sevgisi çok büyük olan, halkına yürekten bağlı bir yoldaş kadın tipi profili ortaya koyulmaktadır.

Sen kaalap cürök balkışın,

Sen hoşça yürekleri yumuşatır,

Sen ugul köptün alkışın,

Kalabalığın işitilen alkışısın.

Dalay ır menen, süyüünü

Çok şarkı ile, sevmeyi

Dañaza kılğan carçısıñ.

İhtişamlı kılan bir çiğürtkansın.

İrñdi eliñ sagınp,

Şarkını halkını özleyerek,

İrdasañ keñ zal cañırıp,

Söylediğinde büyük salon yankılanır,

İşkılıu sendey ırçını

Mest olunur senin gibi şarkıcıya

Izattayt köp köl çabılıp.

Hürmetle çok alkışlanılırsın.¹⁰⁴

¹⁰³ Kayıpov, *age.*, s.561.

¹⁰⁴ Sooronbay Cusuyev, *O, Anda Köktöm Ele – İrlar Cana Obonduu İrlar*, Bişkek 2004. s.83.

Şiirin hemen devamında yer alan dörtlükte şarkıcı kızı “dost şarkıcım” olarak nitelendiren şair, şarkıcı kızın yeteneğini ve halkına olan bağlılığını gözler önüne sermektedir.

Cüröktöş ırçım tañşıgan, *Dost şarkıcım türlü ahenkler döktürürsün,*
Cüzüñdön caynap-carkıgan *Yüzün gibi parlayan.*
Men çurkap çıgıp sahnaga *Ben koşabilsem sahneye*
Öpköndön elden tartınam. *Memleketlin gibi aradan sıyrılarak.¹⁰⁵*

1945-1991 yılları arasında elimizde var olan Türkiye Türkçesi’ne aktarılmış şiirleri incelediğimizde yoldaş tipinin yer aldığı şiir sayısı kısıtlıdır. Fakat bu şiirlere baktığımızda dönemin siyasi ve sosyal şartlarının bir getirisi olarak şiirlerde başlı başına bir tema olarak çok fazla yer almasa da yoldaş kadın tipine şiirlerde yer verilmiştir.

Savaş sonrası hayatın yavaş yavaş normale döndürülmeye çalışıldığı süreçte, edebiyatta da yaşanan acılı günlerin ardından, hayatın olumlu yönlerine de yer vermeye başlanmıştır. Böylelikle 1950’li yıllardan itibaren halkın zanaat ve ziraat faaliyetlerinin normale dönmesi ve geliştirilmesi için edebiyat alanında tematik anlamda da bir değişiklik söz konusu olmuştur.¹⁰⁶ Baydılda Sarnogoyev *Akbarı* “Akbarı” adlı şiirinde Akbarı adlı bir kızın kolhoz hayatındaki yerini, emeğini, çalışma gücünü ortaya koymuştur. Dolaylı yoldan şiirin tamamına baktığımızda Akbarı’nın ne kadar güçlü ve kuvvetli olduğunu, iş gücünün de güzelliği gibi herkes tarafından fark edilecek bir gösterişte olduğunu şair dörtlüklerin bir tanesinde Akbarı’nın ellerini makineye benzeterек anlatmaktadır. Bu şiire baktığımızda doğrudan bir toplumsal değişimde kadın temasına rastlamasak da, kadının iş hayatındaki yeri ve önemini şiirden arka bir tema olarak çıkarabilmemiz mümkün.

Baydılda Sarnogoyev, *Caşasın Ayal* “Yaşasın Kadın” adlı şiirinde kadının her alanda varlığının nasıl da önemli olduğu, kadınsız her işin, her şeyin ne kadar çirkin ve anlamsız olduğunu doğrudan dile getirmektedir. Şair şiirinin bir bölümünde eski zamanlarda kadınların köle olarak kullanıldığı, değer görmediği zamanları gözü

¹⁰⁵ Cusuyev, *age.*, s.83.

¹⁰⁶ Artıkbayev, *age.*, s.165.

karalık olarak nitelendirmiş, kadının artık geldiği noktadaki önemini, yüceliğini vurgulamıştır. Bu şiirde tam olarak kadının toplum içerisinde yaşadığı değişim ve gelişme doğrudan okuyucuya aktarılmıştır.

Oylosok uyat munu biz,

Utanç ile düşünürüz biz,

Bul cagin kerek bilüübüz,

Böyle yaranmak gerektiğini

biliriz,

Ayaldar emes küñübüz.

Kadınlar değil bizim

kölelerimiz.

Eskinin ötkön zamanı,

Çok eski zamanlarda,

Essizdik kalgan bayagı,

Gözü karalık çoktu,

Emi, eneler bizdin gülübüz!

Şimdi, analar bizim gülümüz!¹⁰⁷

Baydıda Sarnogoyev, *Calgız Emesmin* “Yalnız Değilim” adlı şiirinin ikinci dörtlüğünde bize göre; ablasının onu her durumda desteklediğini, iyi günde kötü günde yanında hep dimdik durduğunu tıpkı bir erkek kardeş, bir ağabey gibi olduğunu anlatarak ablasının kardeşine daima yol göstererek, yanında olarak yoldaş olduğunu anlatmaya çalışmıştır.

Agadan artık agam bar,

Daha iyi bir ağabeyim var ağabeyden,

Aldıga meni sürögön.

Beni daima ileriye doğru destekleyen.

İniden artık inim bar,

Daha iyi bir erkek kardeşim var erkek kardeşten,

Cıgılıp ketsem süyögön.

Yıkılsam dahi beni daima destekleyen.¹⁰⁸

Baydıda Sarnogoyev’ e ait *Saançı Keling* “Süt Sağıcı Geline” adlı şiirde, vatani için çabalayarak ter döken, emek sarf eden kadının yoldaşlığını şiirde görebilmekteyiz. “Ülkesini temiz kılan süt gibi, emek yolunda örnek kişi” dizelerinde şair aslında kadının dönemin ideolojisi içerisinde olduğunu, sosyalizmin ve komünizmin etkisiyle kadınların da sonsuz bir emek gösterdiğini bu dizelerden

¹⁰⁷ Sarnogoyev, *age.*, s.48.

¹⁰⁸ Sarnogoyev, *age.*, s.35.

çıkabilmemiz mümkündür. Bu şiir de doğrudan belli bir ideolojiyi savunan ve bunun için elinden geleni yapan emekçi kadın tipini görmekteyiz.

Öz ordu menen koyulgan, *Kendi yeri ile adlandırılan,*
Öönü çok kelbet, boyundan. *Kusuru da yok, geldiği boydan.*
Ölkösün sütkö kark kılğan *Ülkesini temiz kılar süt gibi*
Örnöktüü emgek coluñdan. *Emek yolunda örnek kişi.*
Oyloboym saga cetssem diyerek, *Sana yetişmeyi düşünemiyorum bile,*
Ötkömün cigit boluudan, *Geçtim de yiğit olmaktan,*
Ooz menen orok orsom da *Ağız ile orak biçsem ancak*
Ötkür çak tamam bolungan... *O zaman yığıtliğim tam olur...*
Öptürsöñ ele cetişet *Bir öptürseydin*
<<Öş-Öş>> - tü saagan kolundan. *<<Öş Öş>> diyerek inek sağan elinden.¹⁰⁹*

1960'lı yıllarda Kaçkınbay Artıkbayev'in *Mariya – Maşinistka* “Daktilo Kullanan Kadın – Mariya” adlı şiirinde de şair çalışma hayatında var olan, yer edinen bir kadın profili ortaya koymaktadır. Bu şiirdeki kadının isminden anlaşılacağı üzerine Mariya Rus bir kadındır. Şair bu şiirde, Rus kadınına yer vererek kendi halkının kadınlarına da örnek olarak, bu yolda ilerlemeleri açısından bir profil oluşturmaya çalışmış olabilir. Şiirde Mariya adlı kadının toplum içerisinde bir yer edinerek meslek hayatında yer alması, şairin Kırgız kadınlarının da meslek hayatında daha çok var olmalarını, toplumda güçlü yer edinmelerini desteklediğini göstermektedir. Bu şiirden hareketle kadınların 1950'li yıllardan sonra özellikle de 1960'lı yıllarda itibaren edebiyatta dahîl olmak üzere birçok alanda yer almaya başladıklarını söylesek yanlış olmaz.

Mariya – maşinistka, cakşı başat, *Daktilo kullanan kadın – Mariya, zarif*
bir şekilde basar,
Cakşı ırdı eç katasız şakıldatat. *Güzel şiirleri hiç hatasız bir şekilde*
mırıldanır.

¹⁰⁹ Sarnogoyev, *age.*, s.334.

(...)

Aylasız keede caman ırdı başat,
Tez bütüp, kutulguça andan şaşat.
Eesine kabak bürköp sunat dağı,
İçine caktırbagan sırdı katat.

Çaresiz zamanda kötü şiiri basar,
Hızlıca bitirip kurtulur aceleyle.
Sahibine kaşlarını çatarak sunar da,
Beğenmediğini içine atıp saklar.¹¹⁰

Kadınlar, belli bir döneme kadar edebiyatta da çok fazla yer almamışlardır. 1950’li yıllara kadar edebiyatta şiir alanında Nurkamal Cetikaşkayeva’dan başka kadın şiir göze çarpmamaktaydı. Fakat 1960’lı yıllarda itibaren kadın şairlerin sayısı oldukça fazla çoğalmıştır.¹¹¹ Bu durum kadınlar için önemli bir yenilik ve değişim olmuştur. Edebiyatın, sanatın bir milletin ilerleyişi açısından en önemli alan olduğunu düşünürsek, kadınların edebiyat dünyasına adım atması daha büyük gelişmelerinde kaçınılmaz olduğunun en büyük ispatlarından bir tanesidir.

1950’li ve 1960’lı yılların önemli şairlerinden Ergeşbay Uzakbayev, 8 Mart Dünya Kadınlar Günü dolayısıyla kaleme aldığı *Coomart Bolgun Atıñday* “Cömert Ol Adın Gibi” adlı şiirinin tamamına baktığımızda kadının toplum içerisindeki önemini anlatıldığını görmekteyiz. Şiirin yazıldığı dönemlerde kadınların edebiyat sahasında aktif olarak ve sayı olarak çokça yer aldıklarını biliyoruz. Kadınların edebiyat alanında, müzik alanında var olmasıyla ilgili olarak şair 8 Mart’a ithafen yazdığı şiirinde kadınlara iyi dileklerde bulunmaktadır. Bu şiir, tam da o dönemde kadınların edebiyat dünyasında sayılarının çoğalmaya başladığına bir ispat niteliğinde olmaktadır.

Körkün açsın bizdin uşul kündördün,

Bizim günlerimizin güzelliğini

sergileyecek,

İrçı kızga kooz, taza ün bergin.

Şarkıcı kıza güzel, berrak ses versin.

Köñül otun tutandırğın, sır bergin,

Gönül ateşini tutuşturacak, sır versin,

¹¹⁰ Artıkbayev, *Dil Sırı (Irlar, Poemalar, Kotormolor)*, s.44.

¹¹¹ Artıkbayev, *XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı Tarihi*, s.306.

Akın kızga altın kanat ır bergin.

*Şair kıza altın kanatlı şiir versin.*¹¹²

Şair aynı şiirinin başka bir bölümünde, kadınların emeği ile erkeklerin emeğinin eşit olduğunu, kadınların iradelerinin de en az erkekler kadar sağlam olduğunu dile getirmektedir. Bu dizelerde de kadının toplum içerisinde her anlamda bir erkek kadar güçlü bir konumda olduğu ön plana çıkartılmıştır. Sadece bu dizelerden bile kadınların toplum içerisinde hak ettikleri değeri görmeye başladığını söylememiz mümkündür.

Emgektense erkeğe teñ, erki bek,

Emekte de erkeğe denk, iradesi

sağlam,

Ceñelerdin şayır cüzün celpip öt.

*Genç kadınların yüzleri gülsün.*¹¹³

Bir milletin yaşadığı her türlü siyasî, sosyal ve toplumsal olaylar neticesinde büyük ya da küçük, soyut ya da somut bazı değişiklikleri ve gelişmeleri beraberinde getirmektedir. Bazı değişiklikler ve yenilikler daha hızlı vadede etkisini gösterirken, bazı durumlarda topluma ve bireye daha yavaş bir şekilde etki etmektedir. Kadınların tarihin eski dönemlerinden itibaren yaşadığı değişiklikler her alanda olduğu gibi edebiyat alanında da açık bir şekilde görülebilmektedir. Yıllar da geçse kadının toplum içerisindeki yerinin değişiminin, gelişiminin en iyi gözlemlenebileceği dallardan bir tanesi belki de en önemlisi edebiyattır. Kırgız edebiyatında da II. Dünya Savaşı sonrasında itibaren Kırgızistan'ın bağımsızlığına kadar olan süreçte şairler kadının toplumsal değişimini konu alan, doğrudan ya da dolaylı bir şekilde bu değişiklikleri dizelerinde anlatmaya çalışmışlardır.

2.3. Anne Olarak Kadın

Şiirde tema olarak kadın, Kırgız edebiyatının ilk dönemlerinden günümüze kadar farklı kadın tipleri ile karşımıza çıkmaktadır. Geçmişten günümüze kadar tüm edebiyatların her döneminde anne tipinin kullanıldığı kadın temalı şiirlere sıkça rastlanmaktadır. Kadının en önemli vasıflarından, değerlerinden biri olan annelik şiirlerde de önemli bir yer edinerek belirleyici bir unsur olmuştur. 1945-1991 yılları

¹¹² Uzakbayev, *Ömür Küüsü – Irlar Cana Poema*, s.158.

¹¹³ Uzakbayev, *Ömür Küüsü – Irlar Cana Poema*, s.159.

arasında modern Kırgız şiirinde yer alan, kadın temalı şiirlerde anne tipi kadın temasına çok fazla yer verilmiştir. Kırgız şairler kadına, anneliğin kazandırdığı tüm soyut, somut özellikleri şiirlerine yansıtmışlardır. Annenin kutsallığı, fedakârlığı, şefkati vs. gibi birçok özelliği zaman zaman başka konularla da birleştirerek annelik vasfının önemini de ortaya koymuşlardır. Şiir dünyasında er dönemin siyasî, sosyal koşullarına göre değişiklik ve gelişim gösteren birçok temaya karşılık anne kadın tipinin, anne temasının yer aldığı şiirlerin konusu her zaman ortak olmuştur. Çünkü anne insanoğlu için daima en önemli detay, en önemli değer olmuştur. Bu yüzden ki annenin geçtiği her şiir, zaman ve şair fark etmeksizin daima anneliğin kutsallığını çeşitli özellikleriyle şairler tarafından okuyucuya aktarılmıştır.

Alıkul Osmonov *Baatır Ene* “Kahraman Anne” adlı şiirinde, güneş, toprak nasıl yeryüzü ve insanlık için en elzem ihtiyaçlarsa annenin, anneliğin de bunlar kadar önemli olduğunu bu şiirinde dile getirmektedir. Şair şiirde annelikten bahsederken başlıkta da görüldüğü üzere anneyi kahraman olarak nitelendirmektedir. İlk dörtlükte ikinci dizede ayın yokluğunda hayatın güzelliğinin eksik olacağını, ay olmadan hayatın muhteşem yönünün eksik kalacağından bahseden şair, son dizede ise anneyi yıldızlara kardeş olan aya benzetmektedir. Yani aysız bir hayat ne kadar kötü olursa annesiz bir hayatında bununla eş değer eksiklikte olacağı anlatılmaktadır.

Kün bolboso, cer da bolbos, ay bolbos,

Güneş olmazsa, toprak da olmaz,

ay da olmaz,

Ay bolboso, turmuş körkü şay bolbos.

Ay olmazsa hayatın güzelliği

muhteşem olmaz.

İyul tünü beşik casap örüktön,

Temmuz günü beşik yapıp erik

ağacından,

Baatır ene cıldız tuugan ayga okşoş.

Kahraman anne benzer yıldızlara

kardeş olan aya.¹¹⁴

Şiirin ikinci dörtlüğünde şair ilk dizede susuz bir hayatın eksikliğinde toprağın verimli olmayacağını söyleyerek topraksız meyvenin de vatanın da olmayacağını dile

¹¹⁴ Osmonov, *age.*, s.365.

getirmektedir. Bu dörtlükte de evladı için güz mevsiminde ağaçtan beşik yapan kahraman anne ömür veren toprağa benzetilmektedir. Toprak her millet için hem en büyük yaşam kaynağı hem de vatan olma değeri sebebiyle çok önemlidir. Toprağın önemi de annenin önemi ile eş değer tutularak, annenin de evladı için olan kıymeti bu benzetme ile anlatılmaktadır.

Köl bolboso, cel da bolbos, cer oñbos,

*Göl olmazsa, yel de olmaz, toprak
verimli olmaz,*

Cer bolboso, cemiş bolbos, el bolbos.

*Toprak olmazsa, meyve olmaz,
vatan olmaz.*

Küz bolgonda arça beşik casatıp,

*Güz olduğunda ardıç ağacından
beşik yapan,*

Baatır ene ömür bergen çerге okşoş.

*Kahraman anne ömür veren
toprağa benzer.¹¹⁵*

Alıkul Osmonov'un *Rossiya* "Rusya" adlı şiirinin bir dörtlüğünde Rusya'yı anneye benzetmektedir. Rusya için böylesine güçlü ve özel bir benzetme yapan şair, tıpkı annesine minnet duyan bir evlat gibi Rusya'ya minnetini dile getirmektedir. Annenin aile içerisinde nasıl birleştirici özelliği bulunuyorsa, Rusya'yı da halkı birleştirici yönünden dolayı anne gibi gördüğünü anlatmaktadır.

Ey, Rossiya, Rossiya, bir boor enem!

Hey, Rusya, Rusya benim öz anam!

Men öndüü too kuşuna koynun kenen.

Benim gibi dağ kuşuna koynun geniştir.

Çın sözdü tura aytuudan taymana albaym,

*Gerçeği söylemekten kendimi
alamıyorum,*

Biz elbiz, biz kişibiz seni menen!

Biz halkız, biz insanız senin sayende!¹¹⁶

İkinci Dünya Savaşı'na katılarak, vatani ve milleti için savaşmış aynı zamanda bu zorlu günlerde bile şiir yazmayı bırakmayan Kırgız edebiyatının önemli isimlerinden

¹¹⁵ Osmonov, *age.*, s.366.

¹¹⁶ Artıkbayev, *XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı Tarihi*, s.180.

bir tanesi de Temirkul Ümötaliyev'dir.¹¹⁷ Temirkul Ümötaliyev, İkinci Dünya Savaşı sonrası yıllarında kaleme almış olduğu *Ayal Cönündö Ir* "Kadın Hakkında Şiir" adlı şiirinin son dördlüğünde kadının her işin üstesinden geldiğini ancak bunun yanında anneliğini de kusursuz bir şekilde yerine getirerek bütün dünyayı yerinden sallayacak güce sahip olduğunu dile getirmektedir. Anneler bebek sahibi olduklarında hem bebeklerine en iyi şekilde bakarlar hem de ev işlerinden de eksik kalmayarak üzerine düşenden fazlasını yerine getirirler. Bu da kadınların ne kadar çok yönlü olduğunun bir göstergesidir.

Beşeneden ter ketet.

Kaderinden toplar.

Bir kolu beşik termetet.

Bir eli beşik sallar.

Ekinçi kolu iş kılat,

İkinci eli iş yapar,

Eritip bolot küç kurap,

Keyifle güç toplayarak

Büt düynönü termeltet!

Bütün dünyayı yerinden sallar!¹¹⁸

Temirkul Ümötaliyev, *Ene* "Anne" adlı şiirinde annesine karşı duyduğu minneti, vefa duygusunu kaleme almıştır. Annenin evladı üzerindeki hakkının ne kadar büyük olduğunu aşağıdaki dizelerde gözler önüne sermiştir. Aşağıdaki ilk dizelerde annelerin bir sözünün geri çevrilmesinde bile insanın bir borç bir yük altına gireceğinden bahsedilmektedir. Şair bu şekilde de annelerimizin hakkının ödenmez olduğunu, hiçbir sözlerini geri çevirmeden saygı ile karşılamamız gerektiğini anlatmaktadır. Başka bir dördlükte ise şair, annesinin sütünü geri çevirmesi durumunda bu hayatta kalmasının da bir anlamı olmadığını, annesine karşı olan borcunu ödeyecek hiçbir gücü olmadığını dile getirmiştir. Son dizelerde annesine olan borcunu ödeyemeden şair ateşe bile düşse yanmadan yok olacağını söyleyerek anne hakkına ne kadar önem verdiğini belirtmektedir.

Eger özüñ sütüñdü keçpeseñ,

Eğer kendin ak sütünü geri

çevirirsen,

Karızdar boydon bul ömürdön ötömün.

Borcum ile birlikte bu ömürden

¹¹⁷ Artıkbayev, *XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı Tarihi*, s.443.

¹¹⁸ Ümötaliyev, *Tandalmalar* (2. Cilt).

Tölöy albaym, çak keleer cok eç nersem,
Otko tüşöm, birok Canbay öçömün.

geçerim.

*Ödeyemem, yok hiçbir şeyim,
Ateşe düşerim, fakat yanmadan yok
olurum.¹¹⁹*

(...)

Annelerin evlatları üzerindeki hakları sorgusuz çok büyüktür. Her insanın büyüyüp yetişmesinde şüphesiz ki en önemli yere sahip kişi annedir. Çünkü doğar doğmaz ilk annemizi tanırız, her eğitimimizi ailemizden, annemizden almaya başlarız. Toplum içerisinde sahip olmamız gereken değerleri, millet olarak var olan gelenek ve görenekleri, insanlık için gerekli tüm ahlâki değerlerimizin temelini annenin eğitimi ile atmaya başlarız. Aşağıdaki dördlükte annenin oğlunu kahramanlık geleneklerini öğretmeye çalıştığını, tıpkı bir kuş gibi kanadını okşayarak yani büyük ilgi ve şefkat ile koruyup kollayarak büyüttüğünü dile getirmiştir.

Arnap maga cörölgösün ötkürdün,

*Bana kahramanlığın geleneklerini
öğretip,*

Kuştay taptap kanatımdı östürdüñ.

*Büyüttün kuş gibi okşayarak
kanadımlı.*

Cel tiygizbey kıştan saktap tay-taylap,

*Kışları rüzgar değmeden koruyup
büyüten,*

Carık nurduu uşul küngö cetkirdiñ.

*Aydınlık nurlu bu günlere
getirdin.¹²⁰*

(...)

Aşağıda yer alan *Ene* “Anne” adlı şiirin son dördlüğünde, şair annesinin sütünden aldığı güçle dimdik durduğunu, annesinin gösterdiği yolu takip ederek ileri gittiğini dile getirmiştir. Annesinin yolunu daima takip edeceğini, annesinin onun için bir uğur, şans olduğunu son dizede söylemektedir. Bu şiirde Temirkul Ümötaliyev,

¹¹⁹ Ümötaliyev, *Tandalmalar* (2. Cilt).

¹²⁰ Ümötaliyev, *age*.

annelerin hakkının, anne sütünün hakkının, bir annenin evlat üzerindeki her türlü emeklerinin karşılığının hiçbir şekilde ödenemeyeceğini doğrudan okuyucuya aktarmıştır.

Ak sütün d y bileğime k  t oldu

Ak sütünden bileğime g  doldu

Maga tike karay albayt düşmanım.

Bana dik bakamıyor düşmanım.

Sen k rg z d ñ alga barar t z coldu,

*Sen gösterdin ileri gittiğim doğru
yolu,*

Enekebay, aylanayın kutmanım!

Anneciğim, takip ettiğim

uğurum!¹²¹

Temirkul  m taliyev'in kaleme almış olduğu *Ene Cüröğü* "Anne Yüreği" adlı manzumesinde yakışıklı bir delikanlının, güzel genç kızıdan annesinin yüreğini söküp getirmesini ister. Bunun  zerine kız delikanlıya olan aşkından annesinin yüreğini söküp çıkarır. Annesinin kalbini tařıdđđ esnada kızın bacağını taşa çarpması sonucu anne yüreği dile gelerek kızını her ne olursa olsun düşünerek yine de kızının canının yanmasından korkmaktadır. Mecaz bir anlatımın hâkim olduğu bu manzumede anne yüreğinin evladına karşı her ne olursa olsun daima yumuşak olduğu anlatılmaktadır. Evlatlar hata d hi yapsa anne yüreği er ya da geç evladını affeder, yine de başına kötü bir iş gelmesini istemez.

Baydılda Sarnogoyev, Ala-Too (*Ala Dağ*) adlı şiirinde Kırızlar için tarihten itibaren büyük önem arz eden hatta kutsal sayılan Ala Dağ bu şiirin bazı dörtlüklerinde kişileştirme yapılarak anneye benzetilmektedir. Bir annenin evladını emzirip s t yle b y erek, evladı doğduğu andan itibaren tüm hayatı boyunca onun için hiç tükenmek bilmeyen sonsuz emek gösteren annenin bu özelliği Ala Dağ'a aktarılmıştır. şairin anneliği ne kadar kutsal gördüğünü, Ala Dağ'ı da annenin özellikleriyle kişileştirerek anlatmasından anlayabiliriz. şair, dördüncü dörtlükte de Ala Dağ'ı bebekleri başında hiç uyumadan sabahlayan, beşik sallayan bir anneye benzetmektedir.

Bayırtan kırız uuluña,

Eskiden beri Kırız oğluna,

Maykel, sütköl apasıñ,

Yağı, sütü g l edersin,

¹²¹  m taliyev, *Tandalmalar* (2. Cilt).

Manasın baştap emsek da,
Bayıbay kele catasın.

*Manas'tan beri emsek de,
Sen hiçbir zaman değişmezsin.*

Enesin bütökön ırıska,
Er cigit, suluu kızga bay.
Tün küzöp beşik termetip,
Turganıñ turgan uktabay.

*Anasın tüm rızklara,
Çoktur yiğitlerin, dilberlerin.
Geceyi gözetip beşik sallar
Uyumazsın, durursun her zaman.¹²²*

Kadınlar toplum içerisinde hakettikleri değeri ne yazık ki eski dönemlerde bulamamışlardır. Kadınlar zaman içerisinde toplum içerisindeki hak ettiği değerini görmüş olup inanıyoruz ki daha da hak ettiği bir şekilde görüp yaşamaya devam edecektir. Toplumsal değişimin içerisinde kadının değerinin ve öneminin en fazla hissedildiği vasıfı anneliktir. Özellikle şiirlerde de bu değer ön plana çıkmış, şairlerin dizelerinde yerini bulmuştur. Baydılda Sarnogoyev'in *Caşasın Ayal* "Yaşasın Kadın" adlı şiirinin aşağıda yer alan dizelerinde, kadınların eski zamanlarda geçirdiği zorlu dönemlerden, o zorlu cahiliye dönemlerini utanç ile andığını dile getirmiştir. Şair, gözükaralık olarak nitelendirdiği cahiliye döneminde kadınların yaşadıklarından utanç duyduğunu, artık o zamanların geride kalarak annelerin büyük bir değere sahip olduğunu dile getirmektedir.

Oylosok uyat munu biz,
Bul cagın kerek bilüübüz,

*Utanç ile düşünürüz biz,
Böyle yaranmak gerektiğini
biliriz,*

Ayaldar emes küñübüz.

*Kadınlar değil bizim
kölelerimiz.*

Eskinin ötkön zamanı,
Essizdik kalgan bayagı,

*Çok eski zamanlarda,
Gözü karalık çoktu,*

Emi, eneler bizdin gülübüz!

Şimdi, analar bizim gülümüz!¹²³

¹²² Kayıpov, *age.*, s.82, (Akt. Kallimci).

Anneliğin en mucizevi özelliklerinden bir tanesi de bebeği doğduğu anda itibaren onu kendi sütüyle yani anne sütü ile en sağlıklı şekilde beslemesidir. Anne sütü için yeni doğan her bebek için gelişim ve sağlık açısından büyük önem teşkil etmektedir. Bu yüzden ki tarihten itibaren anne sütü her zaman çok önemli olmuştur. Bizim kültürümüzde de annelerin ağzından evlatları için bir dua bir dilek niteliğinde sütünü helal etmek ile ilgili sözleri bulunmaktadır. Toplum içerisinde de bu şekilde anne sütünün kuşaktan kuşağa aktarılan bir kutsiyeti bulunmaktadır. Ergeşbay Uzakbayev'in *Emçek Sütü* "Ana Sütü" adlı şiirinde de anne sütünün önemini, anneliğin önemini görmekteyiz. İlk dörtlükte anne sütünün taptaze olduğunu ve bu yönüyle anne yüreğinin de evladı için daima ilk gün ki şefkati ve sevgisi gibi taptaze olduğunu söyleyerek anne sütünü annenin şefkat dolu yüreğine benzetilmektedir. Son dizede Kırgız evladının vatanı için akıttığı her ter, gösterdiği sonsuz hizmet ve vatan sevgisini annesinin ak sütüne benzetmesi de yine anne sütünün ne kadar kutsal olduğunun bir göstergesidir.

Emçek sütü taptaza,

Tap tazedir ana sütü,

Cürögündöy enenin.

Yüreği gibi annenin.

Şirindigi başkaca,

Bal gibi bambaşkadır,

Tilegindey enenin.

Dileği gibi annenin.

(...)

Bala süylöyt enege:

Çocuk söyler anneye:

-Küç çok senin küçüñdöy,

-Güç yok senin gücün gibi,

Bar kızmatım elime,

Olacak hizmetim vatanıma,

Senin appak sütüñdöy.

Senin ak sütün gibi.¹²⁴

Ergeşbay Uzakbayev *Caş Enege* (Genç Anneye) adlı şiirinde anneleri dolaylı yoldan bir kahramana benzetmektedir. Anne emeğinin çok büyük olduğunu tıpkı kahramanlar gibi annelerin de en değerli madalyaları ve nişanları hakettiğini şiirinde dile getirmektedir. Aşağıdaki dörtlükte annelerin saygı ve hürmeti hakettiğini,

¹²³ Sarnogoyev, *age.*, 48.

¹²⁴ Uzakbayev, *age.*, s.11.

yediden yetmiş herkesin annenin emeğinin değerini, annelerin kıymetini bildiğini dile getirmektedir.

Urmatına tatıktuusun sen anın,
Önü öçpös, kuttuu bolsun medalıñ.

*Hürmetine değersin sen onun,
Yüzün hiç solmasın, kutlu
olsun madalyan.*

Ölkö baalayt, bala bilet, el sıylayt,

*Ülke değerini biliyor, çocuk
bilecek, halk saygı duyuyor,*

Eneliktin emeginin eñ agın.

Analık emeğın en büyük.¹²⁵

Anne temalı şiirlerin birçoğunda sık karşılaştığımız, anne ile bağdaştırılan bir nesnede beşiktir. Annelerin gece başında uyumadan bekledikleri, sallayarak uyutmaya çalıştıkları, eski dönemlerde ağaçlardan evlatları için yaptıkları fedakârlıklarından bir tanesinin olduğu beşik anneliğin bir sembolü haline gelmiştir diyebiliriz. Bu yüzden pek çok şiirde beşik ve anne kadın tipi bağdaştırılmıştır. Ergeşbay Uzakbayev, *Beşik Termetken Enege* “Beşik Sallayan Anneye” adlı şiirinde annelerin geceleri evlatlarının ninniler eşliğinde beşiğini sallayarak beklediklerini anlatmaktadır. Aynı zamanda ilk dizelerde annelerin ne kadar sıkıntı çekerse çeksın, her zorluğa karşı dimdik durarak evlatları için ayakta durduğunu, evlatlarını vatan için, millet için en hayırlı, kahraman bir şekilde büyüüp yetiştirdikleri dile getirilmiştir.

Eneler köp, tüşükkö boy berbesten,

*Anneler çok sıkıntıya yenik
düşmeden,*

Kız östürüp, uuldarı er cetken.

*Kızları büyütüp, kahraman
oğullar yetiştiren.*

Ana, kara uzun tündö uktabay,

*Anne, uzun kara gecede
uyumadan,*

Ay nurunda appak beşik termetken.

Ay ışığında ak beşik sallayan.¹²⁶

¹²⁵ Uzakbayev, *age.*, s.12.

¹²⁶ Uzakbayev, *age.*, s.23.

Şair *Kelinge* “Geline” adlı şiirinde de, yeni gelinine birlikte çıktıkları bu yolda birlikte bir hayat yaşayacaklarından ve hayatının bolluk bereket içinde geçmesi için iyi dileklerde bulunmaktadır. Aşağıda yer alan dörtlükte gelini “kahraman anne” olarak nitelendiren şair, karısının çocuk sahibi olduğunda diğer kadınlar gibi kahraman olacağını vurgulamaktadır.

Cıldar ketsin, çaş köböysün emese,

Yıllar geçsin, genç çoğalsın

öyleyse,

Bizder ata, sensin baatır eneke.

Bizler ata, sensin kahraman

anne.

Örük, alma, çoñ bay terek bürdötkön,

Erik, elma, çok bol kavak

yetiştiren,

Öçpös ottoy ömürnö bereke!

Ömrüne sönmeyen ateş gibi

*bereket!*¹²⁷

Savaş sonrası dönemden itibaren 1950’li yıllarda da anneyi kahraman olarak nitelendirerek şiirlerinde yer veren çokça şair bulunmaktaydı. Anneler varlıklarıyla sadece bir evladı büyütmek için gösterdikleri çaba ile bile en büyük kahramanlarımızdır. II. Dünya Savaşı’nda tüm Kırgız kadınlarının gösterdiği mücadele ve evlatlarını savaşmaya gönderen annelerin yaşadıkları acılar vs. gibi yaşananların ardından şairler anneleri en büyük kahramanlar olarak göstererek şiirlerinde işlemişlerdir. Savaş sonrası yıllarda annelerin birçok şairin şiirinde kahraman olarak yer alması, savaşın şiirde temayı etkilediği gibi şiirdeki tipleride etkilediğini gösteren bir durumdur.

Ernis Tursunov, *Mildettüübüz Enege* “Minnettarız Anneye” adlı şiirinde varlığından başlayarak tüm hayatını annesine borçlu olduğunu, bundan dolayı annelere sonsuz bir minnet duyduğunu dile getirmektedir. İnsanoğlunun ilk doğduğunda da dilinin söylediği ilk kelimenin anne olduğunu, son söylediği kelimeninde anne olduğunu dile getiren şair, annenin kutsallığına vurgu yapmaktadır.

Bardık düynö törölüüdön baştalıp,

Her şey dünyanın var olmasıyla başladı,

¹²⁷ Uzakbayev, *age.*, s.122.

Baratabız Caşoo degen kemedede. *Geçip gidiyoruz hayat denilen bu gemide.*
Miñ cıl boyu kıynasa da açkalık, *Bin yıl boyunca işkence olsa da açlık,*
Mildettüübüz bizdi tapkan enege. *Minnettarız bizi doğuran anneye.*

...

Kim bolbosun ak mamadan süt cutkan, *Kim olmasın memeden ak süt yutan,*
Kim bolbosun aza kütkün alsırap. *Kim olmasın yas tutarak bitap düşen.*
Eñ obolu “Eneke!” dep til çıkkan, *En önce “annecim!” diye dil söyler,*
Eñ akırı “Eneke!” dep can çıgat. *En son “annecim!” diye can çıkar.¹²⁸*

Şair şiirine son verirkende yine her insanın gözünü bile kırpmadan annesine hürmet etmesi gerektiğini dile getirmektedir.

Kim baratsa Caşoo degen kemedede, *Kim yaşarsa hayat denilen gemide,*
Kırpık kakpay sıyına ber eneñe! *Gözünü kırpmadan hürmet etsin*
anneye!¹²⁹

II. Dünya Savaşı'na katılmış olan, şairlik hünerini de bu yıllarda kazanarak savaş sonrasında 1950'li yıllarda itibaren eser veren şairlerden bir tanesi Sooronbay Cusuyev'dir.¹³⁰ Sooronbay Cusuyev, *Ata Curt* “Ata Yurt” adlı şiirinde yurduna, vatanına olan sevgisini ve özlemine anlatmış, yurdunu bir anneye benzetmektedir. Şiirde doğrudan anne olarak geçmese de aşağıdaki dizelerde görüldüğü üzere anneye ait olan tüm özellikler vatana yüklenmiştir. Şiirin aşağıda yer alan dörtlüklerine baktığımızda şair, vatanını onu büyüp yetiştiren bir anneye benzetmektedir. Bu dizeler itibari ile baktığımızda babaya da benzetmiş olma ihtimali yüksek görünmektedir. Fakat hemen devamında “Ata yurt, hayatta senin bende hakkın, Kalmasa ödemediğim farzım.” diyerek şairin anneden bahsettiği ihtimali bize göre çok daha fazla yüksektir. Halk genelinde de baktığımızda annelerin hakkı her zaman çok daha azla dildedir. Çünkü anneler çocuklarını dokuz ay karınlarında taşıyarak, belli bir yaşa kadar anne sütü ile beslerler. Bu da bu durumun bir sebebi olabilir. Her

¹²⁸ Ernis Tursunov, *Avtoportret – Ir Bermetteri*, Şam Basması, Bişkek 2004, s.22.

¹²⁹ Tursunov, *age.*, s.22.

¹³⁰ Kayıpov, *age.(Kırgız Edebiyatı II)*, s.561.

insan için en kıymetli değerlerden olan vatan, en kıymetli varlık olan anneye benzetilmiştir. Vatanın önemini gözler önüne seren şair de, yaşayıp büyüdüğü toprakları bir anne olarak görerek yurdundan güç aldığını ve son nefesinde de kendi yurdunda olmak istediğini aşağıdaki dizelerde dile getirmektedir.

Uulunmun sen bapestep böpölögön,	<i>Oğlunum ben senin büyüttüğün,</i>
	<i>yetiştirdiğin,</i>
Umtulup kanat kağıp kökölögön.	<i>Kol kanat gererek baktığın.</i>
Ata curt, ömürümdö öz aldında	<i>Ata yurt, hayatta senin bende hakkın,</i>
Parızım kalbasa eken ötöböğön.	<i>Kalmasa ödemediğim farzım.</i>
Küç berip özün mendey urpağıña,	<i>Güç vererek sen bana, oğluna</i>
Küülöndüm minip külük tulparıña.	<i>Hırslandım binip yürük atına.</i>
Öskönmün turpagından,	<i>Senin toprağında doğdum,</i>
ömür bötsö	<i>Ömür bittiğinde</i>
Siñim bar senin ıyık turpağıña.	<i>Yine senin kutsal toprağına sinmek</i>
	<i>isterim.¹³¹</i>

1954 tarihinden itibaren eserleri kesintisiz bir şekilde cumhuriyet dergi ve gazetelerinde yayımlanan bir isim Caparkul Alıbayev'dir.¹³² Caparkul Alıbayev, *Tuugan Cerge* "Doğum Yere" şiirinin son dördlüğünde doğduğu yere, vatanına anne vasfını yüklemiştir. Topraklarında dünyaya gelmesini annenin süt kokan kucağına doğmakla eş değer tutarak anneye ait en önemli özelliği topraklatına aktarmıştır. Kendini evladına adayarak, varını yoğunu onun için ortaya koyan bir anne nasıl evladı için bir gurur kaynağı ise şair son dize de doğduğu topraklardan bahsederken bu gurur duygusunu hissettirmektedir. Bazı Kırgız şairlerin şiirlerini incelediğimizde vatanını, doğduğu toprakları bir anneye benzetererek, anne yerine koyarak kişileştirme

¹³¹ Kayıpov, *age.* (Akt. Kallimci), s.562.

¹³² Kayıpov, *age.*, s.104.

yaptığına rastlamaktayız. Her evlat için anne nasıl kutsalsa, her vatan evladı için de doduğu topraklar da tıpkı bir anne gibi kutsal nitelik taşımaktadır.

Isığıña küyöyün, kaktanamın, *Sıcağında yanarım, kül olurum,*
Suuguña çıdayın, taptalamın, *Soğuğuna dayanırım, alışıırım,*
Uuz cıttuu koynunda men törölüp, *İlk süt kokan koynunda ben doğup,*
Uuluñ bolup kalganga, maktanamın! *Oğlun olup kaldığımdan gurur*
duyarım!¹³³

Gülsayra Momun kızı’ da *Ene Boluu* “Anne Olmak” adlı şiirinde anneliği kahramanlık olarak nitelendiren şairlerden bir tanesidir. Şiirin ilk dördlüğünde anneliğin ne kadar kutsal, içten gelen, kendiliğinden var olan kutsal bir güç olduğu dile getirilmektedir. Hayatta en saf ve temiz şefkati şüphesizdir ki ailelerimizden görmekteyiz. Ama her insanın hayat serüveninin anne karnında başladığını düşünürsek aslında oluşan ilk duygusal bağımız annemiz ile başlar. Bu yüzden de hayatta bizi sonsuz bir şefkat duygusu ile karşılayan annelerimiz hayatımız boyunca yürekten sınırsız şefkati gösterecek tek kişidir aslında. Şair de bu dördlüğünde bu duygu ve düşüncesini açıkça göstermektedir.

Ene boluu – erdik casoo körünö, *Ana olmak kahramanlıktır hakikatte,*
Ene boluu – ömür börüü ömürgö. *Ana olmak ömür katmak ömre.*
Ene boluu – Meerim bölüü cüröktön, *Ana olmak şefkât sunmak yürekten,*
Ene boluu – ıyık konuü köñülgö. *Ana olmak kutsal olmak gönülde.¹³⁴*

İkinci dördlükte şair, annelerin bitmeyen bir meşgalesi olduğunu dile getirmektedir. Bebekler ilk dünyaya geldiğinde her yönleriyle annelerine muhtaç doğarlar. Anneler çocukları dünyaya geldiği anda itibaren kendilerini sadece onlara adarlar. Aldıkları büyük sorumluluk ile hayatlarının her alanından feragat ederek çocuklarının yanında olurlar. Çocuklar büyüdüğünde dahi her anne hem iyi hem kötü yanında evladının hep yanındadır. Evladı iyi olan anne sevinir ve hayatta belki de daha bir şey beklemez ancak evladının canı bile yansa ilk olarak anneler acı çeker, kahrolur. Bu

¹³³ Kayıpov, *age.* (Akt. Kulamşeyev), s.104.

¹³⁴ Kayıpov, *age.*, (Akt. Kallimci), s.213.

yüzdendir ki annelik dünyanın hem en tatlı hem de en acı duygusudur. İkinci dörtlükte de şair bunu dile getirerek annelerin büyük bir sorumluluk alarak dünyanın hem en tatlı hem en acı duygusunu tattığını dile getirmiştir.

Ene boluu – tüşüktönüütinimsız, *Ana olmak meşgaledir dinmeyen,*
Ene boluu – tınsızdanuu uykusuz. *Ana olmak uykusuz kalmaktır, rahat edemedi.*

Ene boluu – cooptu da, barktuu da, *Ana olmak hem sorumluluk, hem kutsallık;*
Ene boluu – açuu dağı, tattuu da. *Anne olmak hem acıdır, hem tatlı.¹³⁵*

Her kadın çocuk sahibi olduğu anda itibaren kendini tüm varlığı ile evlatlarına sunar, evlatlarının her konuda en iyi olması için çabalar, bildiği tüm iyilikleri ve güzellikleri ona öğretmeyi amaç edinir. Bazı evlatlar toplum tarafından kabul görmeyen özelliklere, ailesinin bile canını acıtacak karaktere sahip olabilir. Fakat şairin de aşağıdaki son dizelerde dile getirdiği gibi kötü olan bir evlat toplum önünde utançtır belki ama her anne yine de evladına sonsuz bir şefkat ile yürekten bağlıdır.

Büt bolgonun baldarına sunat da, *Hem bütün varlığını evlâtlarına sunar,*
Büt bilgenin baldarına kuyat da. *Hem de bütün bildiklerini evlâtlarına verir.*
Cakşı çıksa el aldında urmat da, *İyi olursa halkın nazarında hürmettir,*
Caman çıksa el aldında uyat da. *Kötü olursa halkın nazarında utançtır.¹³⁶*

1960'lı yıllarda itibaren şiirler yazmaya başlayan Esengul İbrayev, *Baatırlardı Törögön Baatır Barbı Enedi...* “Kahramanları Doğuran Anneden Daha Kahraman Var mı...” adlı şiirinde başlıktanda anlaşılacağı üzere hem vatan için hayırlı evlatlar, kahramanlar doğuran bir annenin kahramanlıkların en büyüğüne sahip olduğu okuyucuya hissettirilmektedir. Şair, şiirde kendi annesini de övgü ve hürmet ile anarak, tüm annelerinde kahraman olduğunu, başarıların en büyüğünü sergilediklerini anlatmaktadır. Aşağıdaki ilk dörtlükte şair annesinin kendisi için gurur ve en önemli yol gösterici olduğunu dile getirmektedir. Müslümanlıkta kible namaz kılmak için en önemli adım ise şair annesini bu şekilde kutsallaştırmaktadır.

¹³⁵ Kayıpov, *age.* (Akt. Kallimci), s.213.

¹³⁶ Kayıpov, *age.*, (Akt. Kallimci), s.213.

Annesinin tüm hayatını şekillendirmesinde en etkili yol gösterici olduğunu dolaylı yoldan anlatmaktadır. Aşağıdaki son dizelerde de kahramanlıkların en büyüğünü annelerin gösterdiği, anenlerin en büyük kahraman olduğu dile getirilmiştir.

Şık koşomun şığıma, *Heves katarım hevesime,*
Ir koşomun ırıma. *Şiir katarım şiirime.*
Ene – menin sıymığım, *Annem – benim gururum,*
Ene maga kıbıla. *Annem – kible bana.*

Kün karmagan koçuşu, *Güneşi beraber yakaladık,*
Biz cılınçu ot uşu. *Biz kor, o ateş.*
Enelerdin erdiği, *Annelerin kahramanlığı,*
Erdikterdin çokusu. *Kahramanlıkların en büyüğü.¹³⁷*

Çocuğa ilk eğitimini veren, ilgi alanını keşfetmesini sağlayarak çocuğuna yol gösteren ilk kişiler ailelerdir. Bir bebeğin doğduğu ilk andan itibaren annesi ile kurduğu kuvvetli bağı da düşünecek olursak, çocuğun büyürken her konuda etkileneceği, gözlemleyeceği ve sözlerine değer vererek sosyal açıdan da eğitim açısından da meslek açısından da etkileneceği ilk kişi annedir. *Baatırlardı Törögön Baatır Barbı Eneden...* “Kahramanları Doğuran Anneden Daha Kahraman Var mı...” adlı şiirin devamında da görüyoruz ki; vatanını ve milletini, insanlığı daha da geliştirip ileri taşımak için çabalayan, insanlığa faydalı olan meslek gruplarına sahip kişileri dünyaya getiren hatta o şekilde yetiştirerek büyüten annelerin, önlerinde eğilecek derecede bir saygıyı hak ettikleridir. Çocuğunun hayatını güzelleştiren anne, dolaylı yoldan tüm dünyanın hayatını güzelleştirmek için, tazelemek için bir adım atmış demektir. Bir annenin çocuğunun hayatını güzelleştirmek için yapabileceği ilk özel adım da şüphesiz ki sevgidir. Anneler, çocuklarına koşulsuz bir sevgi duydukları için dünyada anne sevgisine eş değer başka bir güç, başka bir sevgi yoktur. Şair de bunu son dizelerde görüldüğü gibi doğrudan anlatmıştır.

Kosmonavtı, baatırdı, *Astronotu, kahramanı,*

Vraç, uçkuç, akındı
Tapkan ene aldında
Taazim et, iy başıñdı.

*Doktor, pilot, şairi
Doğuran anne önünde
Saygı duy, eğ başını.*

Enelerdin emgegi, -
Eñ çoñ erdik cerdegi.
Meerimine eç bir küç
Mümkün emes teñ kelüü.

*Annelerin emeği, -
Dünyada ki en büyük başarı.
Sevgisine hiçbir gücün
Mümkün değil denk düşmesi¹³⁸*

Kırgızistan ve Kırgız edebiyatı için değerli şahsiyetlerden bir tanesi olan Kaçkınbay Artıkbayev, *Ene Cürögü* “Anne Yüreği” adlı şiirinde bir annenin gece geç saatlere yolunu gözleyerek, merak içerisinde oğlunu beklediği anı her dörtlükte farklı bir açıdan anlatılmaktadır. Şiirin tamamına baktığımızda annelerin kucaklarına aldığı andan itibaren, evlatlarına karşı olan merak ve endişe duygularını net bir şekilde gözlemleyebiliyoruz. Her ne kadar artık yetişkin olan bir evlatta olsa, anneler oğulları ya da kızları eve biraz geç kaldığında bile bir şey olur korkusuyla endişe ile evlatlarının yolunu gözlerler. Evlatları dönene kadar gözlerine uyku girmeden beklerler. Tıpkı nasıl bebeği yeni doğan bir anne uyumadan başında beşik sallayıp uykusuz geceler yaşıyorsa, oğlu yetişkin olan bir anne de aynı ilk günkü içgüdüye sahip hareket etmektedir. Evladı için endişe ile bekleyen bir anne türlü türlü düşünceler ve korkular ile gözünü bile kırpmadan yolunun gözler. Bu da *Ene Cürögü* “Anne Yüreği” adlı şiir de şair tarafından çok iyi bir şekilde betimlenerek okuyuculara aktarılmıştır. Aşağıda yer alan şiirin dörtlüklerinde bu endişeyi, anne içgüdüsünü detaylı bir şekilde görebilmemiz mümkündür.

Tün bir ubak.
Saat eki üç çaması.
Ene uktabayt miñ kabulup sanaası.
“Erte kelem” – dep ubada berdi ele,

*Gecenin bir vakti.
Saat iki üç suları.
Anne uyumaz, bin türlü düşüncelerle.
“erken geleceğim” diye söz vermişti,*

¹³⁸ İbrayev, *age.*, s.17.

Emne mınça keçikti eken balası?..

neden bu kadar gecikti ki oğlu?..

(...)

Cımcırt tınçtı.

Sessizlik.

El uykuda termelip,

El alem uykuda,

Aymayt betti Ala-Toodon cel kelip.

Tırmalar yüzü ala-Dağdan esen yel

gelip.

Eç kıymıl çok.

Hiç hareket yok.

Enenin köz aldına,

Annesinin gözlerinin önünde,

Kele berdi köp nerseler irgelip.

Geliverdi çok şeyler sırayla.¹³⁹

Annelik öyle yüce bir duygudur ki; evladı her ne yaparsa yapsın bir anne yine de yüreğindeki bağı söküp atamaz. Her şeye rağmen evladının iyiliğini isteyerek, iyiliği için dua eder. Aşağıda *Ene Cüröğü* “Anne Yüreği” şiirinin yer alan dördlüklerinde de gördüğümüz üzere oğlu annesini üzse de yine de anne evladının başına bir felaket gelmesin diye dua eder ve başına gelecek felaketin evladı yerine kendi başına gelmeleri için dua ederler. Her anne kendi evladını gözünden sakınır. Daima iyilik yolunda olması için, vatanı ve milleti için, ailesi için, kendi iyiliği için iyi bir insan olması yönünde bıkmadan usanmadan öğütler verir. Küçüklüğünden itibaren her kız her erkek çocuk annesinin öğütleriyle büyür. Yetişkinliğe erişilse dahi annelerimiz daima bizlere öğütler vererek bizi hep en iyi olana yönlendirmeye çalışırlar. Aşağıda son dördlükte annesinin öğütlerine kulak asmayan, onu acımadan üzen oğluna rağmen yine annesinin sonsuz bir şefkat duygusu ile oğluna bağlı olduğu anlatılmıştır.

Antse dele ene baykuş : - “Balam” – dep,

Yine de zavallı anne: “oğlum” der,

Aga keler balaketin alam – dep,

Ona gelecek felaketi alırım” der,

Ar ubakta aman bolsun! – dep tileyt,

Her zaman esen olsun!” diye

dilenir,

Üylöngön soñ tıktoktolup kalar” – dep.

Evlenince durulur” diye.

¹³⁹ Kayıpov, *age.* (Akt. Kutlu), s.117.

Uyku körböy uulun kütöt enesi,

Uyku görmeden oğlunu bekler

annesi,

Kulagina kirbeyt ene cemesi.

Kulağına girmez anne öğüdü.

Eneni ayoo sezimi çok balada,

Annesine acıma hissi yok çocukta,

Tabiygattın bul kılğanı emnesi?

Tabiatın bu yaptığı da neyin

nesi?¹⁴⁰

Kaçkınbay Artıkbayev'e ait olan *Turmuş Colunda* "Hayat Yolunda" adlı şiirde annenin evladının her yönüyle güzel bir geleceğe sahip olması için ne kadar çaba sarf ettiğini, daima güzel olana yönlendirmek için faydalı öğütler ile evladına yol gösterdiğini dile getirmektedir. İnsanoğlunun üzerinde en büyük emeğe sahip kişilerin başında şüphesiz anne gelmektedir. Birçok şiirde rastladığımız annenin evladına gösterdiği emeğin izlerini bu şiirde de görebilmekteyiz. Annenin bebeğini kucağına aldığı anda itibaren onu besleyerek, gece gündüz demeden başucunda ninniler ile bekleyerek yaptığı fedakârlıklar bu şiirde de yer almaktadır. Aşağıdaki dörtlülüklerde şair, "Annem hazırladı, benim için altından beşiği, Güçlendirdi ümitleriyle geleceğimi" dizelerinde annesinin oğlunun geleceği için daima çabaladığını, oğlunu en iyiye yönlendirmeye çalıştığını, doğduğu anda itibaren hep yanında olduğunu dile getirmiştir. 'Altından beşik' kelime grubu ile de annesinin onun için hazırladığı umut dolu bir geleceği, bu gelecek için daha beşikten itibaren çabaladığını anlatmaya çalışmıştır.

Enem kamdap, altın beşik men için,

Annem hazırladı, benim için

altından beşiği,

Keleşegim küçtöndürüp ümütün.

Güçlendirdi ümitleriyle geleceğimi.

Aldey menen adam kılıp torolttu,

Adam edip büyüttü ninniler ile,

Ak mamasın aymalatıp künü-tün.

Memesini ağzımda tutarak gün gece

(...)

¹⁴⁰ Kayıpov, *age.* (Akt. Kutlu), s.117.

Agam, ecem bilim berip mektepten,
Talabıma cıpar cıttuu gül ekken.
<<Oşon üçün el işençin aktagın!>>-

*Abim, ablam okuyup mektepte,
Geleceğime güzel kokulu gül ekerler.
<<Onun için halka güvenip
minnettar ol!>>*

Dedi dağı col körsöttü enekem.

Dedi bile yol gösteren anacım.¹⁴¹

Kırgızların kadın şairlerinden Düşöbübü Camansartova, Cadıragan Cüzündön “Gülen Yüzünden” adlı şairinde ona anneliği tattıran evlatlarına olan duygularını anlatmaktadır. Aşağıda yer alan ilk dörtlükte şair, kızının ve oğlunun ona ömür boyu sürecek bir güç verdiğini dile getirmiştir. Büyüttüğü evlatlarının onun izinde ilerleyecek olmaları ve bu düşüncenin bir annenin ömür boyu güçlü kalabilmesi için ne kadar önemli olduğunu anlatmıştır. Diğer dörtlükte ise şair, anneliğin onun için en büyük şans olduğunu dile getirmiş, annelik duygusu ile yaşamın her alanında hep umut dolu olduğunu, geleceğe daima ümit ile baktığını anlatmıştır. Her anne için evladı çok değerlidir. Anneler evlatlarını dünyadaki en masum varlıklar olarak görürler. Bu duygu da annelik içgüdüsünün verdiği kadının içerisinde varoluşunda itibaren olan bir histir. Düşöbübü Camansartova’nın da yaşamış olduğu annelik duygusu ile kaleme aldığı *Cadıragan Cüzündön* “Gülen Yüzünden” adlı şiiri anneliğin güçlü bağlarını, duygularını gözler önüne sermesi bakımından önemli bir şiirdir.

Kızdarım cılaacın ün şańga bölöp,

Kızlarım ince sesleriyle

neşelendirip,

Uulumdun tabiyatı meerim tögöt.

Oğlumun tabiatı sevgi döker.

İzimdi ulap, işim arkalagan,

İzimi takip edip, işimi devam

ettirecek,

Kubatım silersinەر ömürgö öböк.

Gücüm sizlersiniz, ömrüme dayanak

(...)

Cadırap cıpar gülgö okşop ketken,

Açılıp mis kokulu çiçeğe benzeyen,

¹⁴¹ Artıkbayev, *Dil Sırı (Irlar, Poemalar, Kotormolor)*, s.4.

Kelecek ümütündö çaşoo köktöm.

Geleceğin ümidinde yaşam bahar.

Enelik baktımdı tartuulagan,

Annelik bahtımı getiren,

Küyümdüü kagılayın cüzüñördön.

Kurban olayım masum

*yüzlerinize.*¹⁴²

Şaire ait başka bir şiir olan *Baldar Cönü* “Çocukluk Hakkında” şiirinde Düyşöbübü Camansartova, annelik duygusunu şairane bir dil kullanarak usta bir şekilde kaleme almıştır. Bu şiirin son dörtlüğünde anneliği güzel çiçeklerin vadisine benzeten şair, anneyi dolaylı yoldan toprağa benzetmektedir. Nasıl toprak bitkiler için, insanlar için, hayat için önem arz ediyorsa anneler de evlatları için o kadar kıymetlidir.

Ene süyküm kooz güldördün canağı,

Anne hoş, güzel çiçeklerin vadisi,

Bala enenin öskön çaşıl darağı.

Çocuk annenin yetişen ağacı.

İşin ulap, izin ulap çaşoodo,

İşini devam ettirip, izini takip edip

hayatta,

Soolubasın oşol darak sabağı.

*Solmasın hiç o ağacın dersleri.*¹⁴³

Kubaniçbek Adamaliyev *Ölböstü Termetüü* “Ölümsüzlüğe Ninni Söylemek” adlı şiirinde anneliğin duygularını şairane bir üslup ile kaleme almıştır. Aşağıdaki dizelerde hissedilecek en derin duyguların annenin çocuğuyla ilgilendiği vakitler olduğuna değinilmiştir. Bu zamanlarda çocuk annesinden merhamet, sevgi, şefkat duygularını hisseder. Şair bu duyguların çok derin olduğuna vurgu yapmaktadır. Anneler evlatlarının başına kötü bir durum geldiğinde daima yanlarında olmak isterler. Evlatlarda başı sıkıştığı anda annelerin dualarının onunla olduğunu bilirler.

(...)

Tuyunçu sezimdin tereñin

Hissedilebilecek duyguların derinini,

Karaçı tiriliktin ak tañın.

Seyret hayatın beyaz tañını.

Erkelep balaga enenin,

Annenin çocuğunu şımartıp,

Meer tögüp çalınıp catkanın.

Merhametle sevip okşamasını.

¹⁴² Kayıpov, *age.*, s.259.

¹⁴³ Kayıpov, *age.* (Akt. Kallimci), s.260.

Kayaktan süyüünü cıyat bu,
Bilsekpı ıyığın, parızın.
Al-ene, enesi sıyaktuu,
Ötöörün çaşoodo karızın.

Biz anı sezebiz çoñ toyup,
Müşkül iş öz başka kelgende.
Can dosuñ iyniñe kol koyup,
Eneler batasın bergende.

Dünyaya gelen her çocuk ilk bağı anne ile kurar. Anne için bu bağ ömürlük sürecek kutsal bir bağıdır. Bu yüzden anneler hayatları boyunca çocuklarını hiçbir şeyden mahrum etmek istemezler. Sevgilerini üstlerinden hiç eksik etmezler. Şair aşağıdaki dizelerde annelerin öldüklerinde dahi evlatlarının yanında olduğunu “ölümsüzlüğe ninni söylemek” söz öbeği ile şairane bir şekilde dile getirmektedir.

(...)

Turmuşta balaga süyüünü,
Eneler eç kaçan candırbayt.
Imırkay köñüldü kubantıp,
Sezseçi mezgildin akkanın.
Eneler özdörün ulantıp,
Ölböstü termetip catkanın.

Kadın bir şair olan Madina Turayeva, *Ene Ümütü* “Ana Umudu” adlı şiirinde oğlunu bekleyen bir annenin iç düşüncelerine yer vererek annelerin evlatlarına karşı olan merak ve endişe gibi duygularını anlatmaya çalışmıştır.

Keç kirgen çapız tamga,

Akşam oldu gecekonduda,

*Sevgiyi nereden deriyor bu,
Anlamak mı lazım kutsallığını, farzını.
O bir anne, annesi gibi,
Yaşamdaki borcunu ödemekte
olduğunu.
Biz onu hissederiz doya doya,
Kötü bir şey başımıza geldiğinde.
Can dostun, omzuna elini koyup,
Anneler hayır dua ettiğinde.¹⁴⁴*

*Hayatta çocuğa sevgiyi,
Anneler hiçbir zaman eksik etmez.
Bu küçücük yüreği mutlu edip,
Sezerse zamanın aktığını.
Anneler kendilerini devam ettirip,
Ölümsüzlüğe ninni söylediklerini.¹⁴⁵*

¹⁴⁴ Kayıpov, *age.*, s.417.

¹⁴⁵ Kayıpov, *age.*, s.417.

Calgızdık karaan okşop. *Yalnızlık karaltısı gibi.*
Sır katkan toolor sürdüü, *Sır saklar dağlar heybetli,*
Karı ene muñun kozgop. *Yaşlı ananın canlandırıp kederini.*
...
...Tün kirgen een tamda, *...Akşam olmuş gecekonduya,*
Enenin üşkürüğü, *Ananın derin iç çekişi,*
Cüzündö tirüülüktün, *Yüzünde bu hayatın,*
Bırışkan cügürüğü. *Buruşmuş izleri.¹⁴⁶*

Kırgız edebiyatının incelediğimiz tüm dönemlerinde üzerine şiir yazılan tema annedir. Hem anne temalı hem farklı temalarda da kaleme alınan şiirlere baktığımızda birçok şair tarafından oluşturulmuş ortak bir kadın tipi olan anne kadın tipine sıkça rastlamaktayız. Kadınlığın en mucizevi detayı olan annelik şairlerede büyük ilham olmuştur. Bazı şairler kendi annelerine şiirler yazarken, bazı şairler evlatlarının annesi olan eşlerine şiirler yazarak anne kadın tipini sıkça kullanmışlardır. Şiirleri incelediğimizde kadını anne olarak soyut ya da somut farklı şekillerde şiirlerde yer aldığını görmekteyiz.

2.4. Sevgili/Eş Olarak Kadın

İnsanoğlunun yaratılışından bu yana aşk hep var olan bir duygudur. Aşk, edebiyat dünyasında üzerine her edebi türden eser yazılan, her edebi türde konu ve tema olarak yer alan bir duygudur. Her milletin yaşadığı belli gelişmeler hayatın her alanında olduğu gibi edebiyatında şekillenmesinde etkili olmuştur. Bazı dönemlerde yaşanan belli olaylardan dolayı tematik açıdan farklı bir tarafa yoğunluk olsa da aşk temalı eserler her dönemde var olmuştur. Aşk temasında en fazla kullanılan tipte sevgili/eş kadın tipidir. Kırgız edebiyatında kadın şairler 50'li yıllardan sonra hız kazanarak arttığı için, bilhassa erkek şairler her dönemde eşlerine, sevgililerine veya aşık oldukları kadınlara aşk, sevgi, minnet duygusu ile bu kadın tiplerine yer vermişlerdir. Eş olarak kadın, aile hayatında, eşinin ve çocuklarının hayatında büyük

¹⁴⁶ Kayıpov, *age.* (Akt. Kulamşayev), s.552.

bir öneme sahiptir. Ev hayatında da her şeyi sırtlanan kadın eşi ve ailesi için elinden geleni yapar. Bunun bir sonucu olarak birçok şair eşine minnet duygularına yer verdiği şiirler kaleme almıştır.

Sevgili/eş olarak kadının kullanıldığı şiirler gerek Kırgız edebiyatında gerek diğer dünya edebiyatlarında en çok rastlanan şiirlerdendir. Neredeyse her şairin sevgili/eş kadın tipinin yer aldığı, aşk ve sevgi gibi konularda kaleme aldıkları şiirleri mevcuttur. Aşk, insanoğlunun yaşadığı en yoğun duyguların başında gelmektedir. Bu yüzden de tüm dünya edebiyatlarına baktığımızda her dönemde bu temada şiirler yazılmış, doğrudan ve dolaylı olarak da sevgili/eş olarak kadın şiirlerde yerini almıştır. Sevgili/eş kadın tipinin daha fazla kullanılmış olduğu dönem bazında bir sıralama ve karşılaştırma yapmak çok da doğru olmaz. Çünkü sevgili/eş kadın tipi her dönemde şiir türünde en fazla yer alan kadın tiplerindedir. Kırgız şairlerde, kavuşamadığı sevgililerine olan aşk acılarını, eşlerine olan sevgisini ve minnettar duygularını şiirlerinde sevgili/eş olarak kadın profili oluşturarak işlemiştir. Bazı şiirlerde sevgili/eş kadın tipinin soyut, bazı şiirlerde ise somut bir şekilde yer aldığını görmekteyiz.

Alıkul Osmonov 1948 yılında kaleme aldığı *Dagi Ayal Cönündö* “Yine Kadın Hakkında” adlı şiirinde sevdiği kadına karşı ne olursa olsun kinlense dahi yinede kadının kötülüklerin verdiği zulmü alması gibi birçok iyiliklerinden dolayı kadına hakettiği değeri veremediğinden bahsetmektedir. Şiirin aşağıda yer alan dörtlüklerinde kadına daima kollarının açık olduğunu söyleyerek kadına ve sevgiliye verdiği değeri anlatmaktadır. Kadınlar sevdiği adamlar için geçmişten bugüne her zaman tabiri caizse elini taşın altına koymuş, her alanda eşlerine destek olarak yanında yer almıştır. Ne kadar hayatta zorluklarla mücadele edip yorgun düşseler de yine de sevdiği adam için her zaman dimdik durmuş, mutluluk umuduyla eşinin hemen yanında durmuştur. Bu yönüyle şairin “Mutluluktan vazgeçmeden yiğidine, Azalmayan, sapsağlam bir vatan!” dizelerinde söylediği gibi daima yiğidine sapsağlam, güçlü bir vatan olmuştur. Bu şiir 1948 yılında savaşın sona ermesinden kısa bir süre sonra yazılmış olmasından dolayı şairin sevdiği kadını, sevgiliyi sapsağlam bir vatana benzetmesini savaşın bu şiirdeki bir etkisi olarak görebilmemiz mümkündür. Savaşta büyük mücadele en başta vatan için verilir, vatan bir millet için toprak parçası olmaktan çok ötedir. Millet için kutsal olan vatan, nasıl

o milletin sapasağlam ayakta durmasını sağlıyorsa, kadın da sevdiği erkek için arkasındaki en büyük güçlerden, desteklerden biridir. Bu yüzdendir ki şair, savaş sonrası süreçte kaleme aldığı bu şiirinde sevdiği kadını sapasağlam duran vatanına benzetmektedir.

Antken menen:

Kolum açık, men kenen,

Cüz kaytalap dağı ayalga baa berem:

Ayal degen:

Çaalıkkan kösöm,

Saydırgan beren,

Baktıdan taygan cigitke,

Kemibegen, kebelbegen bir meken!

O nedenle:

Kollarım daima açık benim,

*Yüz kez tekrarlayarak kadına değer
veririm:*

Kadın denilen:

*Görüp geçirdiklerinden yorgun
düşen,*

Kadifeden nakış işleyerek,

*Mutluluktan vazgeçmeden
yiğidine,*

*Azalmayan, sapasağlam bir
vatan!¹⁴⁷*

Savaşa katılan ve şairlik hünerleri savaş yıllarında başlayan Sooronbay Cusuyev *Ak Kemedede* “Beyaz Gemide” adlı şiirini sevdiği kıza ithafen yazmıştır.¹⁴⁸ Şiirde şair, gemide bulunan kızların içinden bir kıza âşık olduğunu, gemide ne kadar kız olursa olsun gözünün ondan başka kimseyi görmediğini, kızlar şarkı söylese bile o kadar kalabalık içerisinde bir kızın sesini işittiğini dile getirmiştir. Sevgilisinin yüzünü hayal ettikçe ne kadar heyecan ve aşk duyduğunu, gökyüzüne bakarak sevgilisini hayal ettiğini söylemektedir. Şair bu şiirde sevgilisinin kendi gözünden bir bakıma betimlemesini yapmıştır. Herkese sevdiği kişi nasıl herkesten farklı görünürse şair de bu şiirinde sevgilisinin ne kadar kalabalık kız grubu içerisinde olursa olsun herkesten

¹⁴⁷ Osmonov, *age.*, s.413.

¹⁴⁸ Kayıpov, *age.*, s.561.

ayırt edebileceğini, gözüne ondan başka kimsenin güzel görünmediğini okuyucuya aktarmıştır.

Kök nurdanat esepsiz cıldız canıp,

Gökyüzünde sayısız yıldız

yanıp duruyor,

Köldün üstü köyköpöt cıldızdanıp.

Gölün üstünde titreşiyor

parıldayarak.

Köp kız barat kemedede, men köz albaym,

Çok kız var gemide, ben

göremem,

Köñülümö köp kızdandan bir kız cagıp.

Gönlüme çok kızın içinden biri

yakın.

(...)

Köp kız ırdayt, bir kızdın ırın ugam,

Çok kız şarkı söyler, bir kızın

şarkısını işitirim,

Bir külkünü baarınan kıyın ugam.

Bir gülüşü hepsinden iyi

duyarım.

Köp közdördün içinen bir köz köröm,

Çok gözlerin içinden bir gözü

görürüm,

Kaçan aruu bir kızdın sırrın ugam?

Ne zaman bu güzel kızın sırrını

duyarım?¹⁴⁹

Sooronbay Cusuyev *Ak Çolpon* “Ak Çolpan” adlı şiirine baktığımızda şiiri sevgilisi için yazdığını görmekteyiz. Edebiyatın ilk dönemlerinden itibaren var olan bir kadın tipi olan sevgili/eş kadın tipinde, kadınların yegâne bir çok anlama sahip olduğunu, farklı değerlerle arasında bağ kurularak değerinin gözler önüne serildiğini görebiliriz. Aşağıdaki dizelerde şairin sevgilisini çolpan yıldızına benzettiğini görmekteyiz. Çolpan yıldızı farklı şekillerde anlamlandırılan bir yıldız çeşididir. Mitolojik bir anlamında olmasının yanında tarihi varsayımlarıda olan bir yıldızdır. Çolpan

¹⁴⁹ Cusuyev, *age.*, s.53.

yıldızının yön bulma konusunda önemli bir yıldız olduğunu düşünürsek şairinde bu şiirde sevdiği kadını hayatının merkezine koyduğunu, onu daima bir işaret olarak gördüğünü yaptığı bu benzetmeden çıkarabiliriz. Şair, sevdiği kadını etrafında ne kadar kız olursa olsun kendisi için sevgilisinden başka kimse olmadığını, tüm kızların arasında tıpkı çolpan yıldızı gibi parladığını dile getirmektedir. Sevgilisine hiç kıyamayan şair, güzelliği karşısında sadece kendisinin değil insanların da etkileneceğini düşünüp sevgilisine göz değmesinden korkmaktadır. Aşağıda yer alan dizelerde şairin sevgilisine verdiği değeri, biricikliğini, kalemiyle gözler önüne sermeye çalıştığı sevgilisinin güzelliğini görmekteyiz.

Köp cıldızdan nuru carık tögülüp,	<i>Çok yıldızdan daha çok ışık saçar,</i>
Köktö çolpon tura tukmuş körünüp.	<i>Emsalsiz çolpan görüldüğünde gökte.</i>
A bul kız da ak çolponu kızdarın.	<i>İşte bu kız da ak çolpanı kızların.</i>
Köp kızdardan turgan caynap bölünüp.	<i>Çok kız arasında güzel görünen.</i>
Ak çolponum, ak çolponum, çolponum,	<i>Ak çolpanım, ak çolpanım, çolpanım,</i>
Katkım kelet seni özünö toltonun.	<i>Gülesim geliyor biricikliğine.</i>
Koozduguñ körüp köptör suktanıp,	<i>Güzelliğine çoktur imrenerek bakan,</i>
Kokus saga köz tiyet dep korkomun.	<i>Korkarım sana göz değmesinden.¹⁵⁰</i>

Savaş yıllarında itibaren eserler vermeye başlayan Sooronbay Cusuyev, sevgili/eş olarak kadının yer aldığı birçok şiir kaleme almıştır. Bu şiirlerden bir tanesi de *Akın Kızga* “Şair Kıza” adlı şiiridir. Bu şiirde şair gibi sevgilisi de şiirler yazmaktadır. Bu yüzden sevgilisini kendine daha da yakın gören şair “Şiir tarafından yakınız” diye yazdığı dizelerde sevgilisiyle ortak yönlerini dile getirmiş ve şiirde oluşturduğu sevgili/eş olarak kadının şairane yönüne dikkat çekmiştir. Aşağıdaki dizelerde sevgilisi ile şiirlerini, dillerini birleştirmeyi dileyerek evlenme isteğini dile getirmektedir. Her şairin kendi şiir dili vardır. Şair de burada sevgilisiyle ortak yönleri olan şiirin, şiir dilinin sayesinde birbirleriyle hayat arkadaşı olmayı istemektedir.

¹⁵⁰ Cusuyev, *age.*, s.66.

Irlar ırğa aykalıp, *Şiirler şiirlerle birleşsin,*
Sırlar sırğa aykalıp, *Sırlar sırlarla birleşsin,*
Sırdaş bolup kalsakçı. *Sırdaş olup kalsak mı.*
Birigişip dilibiz, *Birleşip dilimizle,*
Biribizdi biribiz *Birimiz birimizle*
Kıybas bolup kalsakçı. *Evlenip kalsak mı.¹⁵¹*

Şair, başka bir şiiri olan *Kızdar* “Kızlar” şiirinde nazlı kızları ele almaktadır. İlk dördlükte kızların nazlı oluşuna değinen şair kızları etkilemek için güzel sözler söylediğinden fakat kızların zorla gülümseyip hiç oralı olmadığından yakınmaktadır. Yine de kızların nazlı tavrına karşın onlardan uzaklaşmayada cesaret edememektedir.

Kılaktagan kızdar ay, kılaktagan, *Ah şu kızların yaptığına bak, yaptığına,*
Kıybasam da ansayın ıraaktagan. *Onlardan uzaklaşmaya cesaret edemem.*
Cılmayımış boluşup, kıygaç karap, *Zorla gülümseyip, yan yan bakarlar,*
Cıluu, suluu sözümdü inatpagan. *Hoş, güzel sözlerime inanmadan.¹⁵²*

Şiirin devamındaki dördlükte ise kızların duruşlarından, mizaçlarından oldukça fazla etkilenen şair, bu etkilenmeyi işkence olarak nitelendirmektedir. Muziplik genellikle küçük çocuklar için kullanılan bir sözcüktür. Şair bu dördlükte nazlı kızların tıpkı bir çocuk gibi muzip olduğunu söylemektedir. Ama yaptıkları her şeye rağmen yine de şair onlardan etkilendiğini vurgulamaktadır.

(...)

Kıyaldı arbap kıynagan kıziktırıp, *Mizacı ile büyüleyip, işkence eden,*
Kızdı mınça caratkan ışık kılıp? *Nasıl yaratmış bu kızları böyle hoş?*
Köp köygöygö salışat şoykon kızdar *Çok mesele yaratan muzip kızlar*
Köñül menen közümdü kıcıştırıp... *Gönülleri ile gözümü boyarlar...¹⁵³*

¹⁵¹ Cusuyev, *age.*, s.83.

¹⁵² Cusuyev, *age.*, s.49.

¹⁵³ Cusuyev, *age.*, s.49.

Şair, *Sılayın Kara Çaçıñdı* “Okşayayım Kara Saçını” adlı şiiri sevgilisine olan aşkı konu alan aşk temalı bir şiirdir. Şiirin tamamında da sevgilisinin siyah saçlarından sürekli övgü ile bahseden şair, hayallerinin bile her zaman sevgilisinin saçlarını okşayabilmek olduğunu söylemektedir. Genel anlamda bir yaşlanma belirtisi olan beyaz saç aşağıdaki dizelerde beyaz kara benzetilmektedir. Her ne kadar sevgilisinin siyah saçlarına beyaz kar bile yakınlaştıran şair, yinede “Beyaz kar yağmasın hiçbir zaman” diyerek sevdiğinin yaşlanmaması için temennide bulunmaktadır.

(...)

Çaçıñda dayım kıyalım,

Her zaman hayalim saçlarınla,

Çarçabay anı sılayın:

Saçlarını okşamaktan yorulayım:

Caraşkan kara çaçıña

Yakışsa da kara saçına

Caabasın ak kar ılayım.

Beyaz kar yağmasın hiçbir zaman.¹⁵⁴

Sooronbay Cusuyev, 1950’li 1960’lı yıllarda sevgili/eş kadın tipinin yer aldığı aşk temalı çok fazla şiir kaleme almış olduğunu görmekteyiz. Bu şiirlerden bir tanesi de *Kadamcaylık Kızga* “Kadamçaylı Kıza” adlı şiiridir. Şiirin başlığında anlaşıldığı üzere şair bu şiiri Kırgızistan’ın Batken ilinin Kadamcay ilçesinde yaşayan aşık olduğu kıza yazmıştır. Şiirin aşağıda yer alan son dördlüğünde sevdiği kızın yüzünü göremediği bir günde bile duyduğu rahatsızlığa vurgu yaparken, sevgilisi ile daima yan yana kalmak istediğini de doğrudan okuyucuya aktarmaktadır. Yan yana kalma isteğini de Kadamçay’a bağlı olan Pülgön köyü’nün konum olarak yan yana hatta iç içe olmalarından faydalanarak sevgilisi ve kendisini bu şekilde görmek istediğini anlatmaktadır.

Cüzüñdü cürsöm bir körböy,

Yüzünü görmediğim bir gün,

Cürgönsüp cüdöym kün körböy.

Bitap bir halde gün görmeden yaşıyorum.

Kalsakçı dayım canaşıp

Daima yan yana kalalım

Kadamcay menen Pülgöndöy...

Kadamcay ile Pülgön gibi...¹⁵⁵

¹⁵⁴ Cusuyev, *age.*, s.60.

¹⁵⁵ Cusuyev, *age.*, s.108.

Baydılda Sarnogoyev, birçok şiirinde sevgili/eş olarak kadını aşk teması ile iç içe olarak şiirler kaleme almıştır. Sevgili/eş kadın tipinin yer aldığı şiirler genellikle aşk, sevgi temalı şiirlerde çokça kullanılmaktadır. Bunun yanında eşe, sevgiliye duyulan minnetin, özlemin yer aldığı farklı temadaki şiirlerde de bu kadın tipine rastlamak mümkündür. Baydılda Sarnogoyev'in *Sagınıçım Too Boldu* "Hasretim Dağ Oldu" adlı şiiri eşine özlemini, minnetini, sevgisini anlatan bir adamın şiiridir. Aşağıda karısının evinden, eşinden uzağa gittiği durumda kocasının da, evinin de tıpkı yetim bir çocuk gibi kaldığı dile getirilmektedir. Bu dizelerde şair, kadının yuvası için ne kadar önemli olduğunu, evin büyük bir kısmının sorumluluğunu üzerine alarak aileyi ayakta tutanın kadın olduğunu dolaylı yoldan anlatmaktadır. Kadının evden uzaklaşması durumunda evdeki eşyaların bile kadının ardından ağladığını söyleyen şair, mübalağa sanatını kullanarak kadının yokluğunda evin bomboş kaldığını söylemektedir.

Alıs ketse ayalım,

Üyüm cetim, men cetim.

Çoñ, kiçine baldarım

Çogusuu menen teñ cetim.

İdiş-ayak, şıprıgım

Iylap ele turgansıyt

Ulam tartıp öñgöçün.

Uzağa gitse kadınım,

Evim yetim, ben yetim.

Büyük, küçük çocuklarım

Koca ile birlikte onlar da yetim.

Çanak çömlek, süpürge

Ağlayıp duruyordu

Git gide daha da artarak.¹⁵⁶

Şiirin devamında şair, karısına bir şey olur da ondan önce ölmesi durumunda yapayalnız kalacağını dile getirmektedir. Karısının yokluğunda hayatın kendi için, çocukları için çok daha zor olacağını düşünen şair bu acıyı yaşamak istemediğini okuyucuya hissettirmektedir. Karısından daha önce ölmek istediğini vurgulayan şair, evinden, karısından, çocuklarından uzaktayken hasretinin dağ olduğunu söyleyerek onlara karşı olan sevgisinin ve özleminin büyüklüğünü dağa benzetme yaparak anlatmaktadır.

(...)

¹⁵⁶ Sarnogoyev, *age.*, s.334.

Men çok kezde mençilep,

Cetimmin dep oyloybu.

Ce bolboso cer karap,

Cesirmin dep oyloybu...

Koy, erterek keteyin,

Kempirçeme ceteyin.

Samay berip üy-caydı

Saginım too boldu.

Var mı bu zamanda benim gibi,

Yetim kaldım diye düşünen.

Ya olmazsa diye başını

utançtan eğerek,

Dul kaldım diye düşünen...

İzin ver, daha önce gideyim,

Yaşlılara yetişeyim.

Özlemekten evimi barkımı

Hasretim dağ oldu.¹⁵⁷

Şaire ait olan başka bir şiirde *Ayal, Ayal* “Kadın, Kadın” adlı şiirdir. Bu şiirin tamamını okuduğumuzda şairin bu şiiri karısına yazdığını anlayabiliriz. Şiirde genel anlamıyla kadının kocası için, evi için, çocukları için öneminden bahsedilmektedir. Şair, karısı olmadan yaşamının bile onun için bir ıstırap gibi olacağını dolaylı yoldan okuyucuya hissettirmektedir. Aşağıda yer alan ilk dörtlükte şair, tüm kadınların iyi olduğunu ve hayatın asıl anlamını kadınların oluşturduğunu dile getirmektedir. Kadınların hayattaki duruşlarıyla, gösterdikleri emekler ile hayatın güzelliği olduklarından bahsedilmektedir. Şair, karısını evinin şansı olarak nitelendirmiştir.

Calañ cakşı, camanı çok ayaldın,

Can cırgalı, carookeri adamdın.

Turmuş körkü, dünyönün tutkası

Üydün kutu, apakesi balandın.

Hepsi iyidir, kötüsü yoktur kadının,

Hayatının anlamı, şefkatlisidir adamın

Hayatın güzelliği, dünyanın dayanağı

Evin şansı, çocukların annesi.¹⁵⁸

Şiirin devamında karısına da, kadınlara da hiçbir kötülüğü kondurmayan şair, her şartlarda adil davranmaya çalışan kadınları doğruluktan hiç şaşmayan bir hakime benzetmektedir. Kadınlar affedicidir. Özellikle kadınlar için aile söz konusu olduğunda çoğu kadın kin tutmadan affedici özelliğiyle ön plana çıkmaktadır. Bu dörtlükte şair, kadınların affedicilik özelliğini ön plana çıkarmaktadır.

¹⁵⁷ Sarnogoyev, *age.*, s.334.

¹⁵⁸ Sarnogoyev, *age.*, s.142.

(...)

Caman cebey, cakşı dedim barısın,
Akıykattap aytpayt debe kalışın.
Ketirse da bir kata emes, miñ kata
Kekeerlebey keçirip koy anısın.

*Kötü diyemem, her şeyin iyisisin,
Doğruluktan şaşmayan bir hakimsin.
Yapsa da bir değil, bin hata
Kin tutmaz affedersin.¹⁵⁹*

Baydılda Sarnogoyev *Tsıgan Kızga* “Roman Kızına” adlı şiiri gizli aşığı olduğu roman kızına yazmıştır. Aşağıda yer alan dörtlükte roman kızının şairin ona olan aşkından haberdar olmadığını, şairin tek taraflı aşık olduğunu görüyoruz. Şair aşık olduğu kız ile karşılaşmak için dilek dilemektedir.

Katuu aşık bolupmun,
Kaalap saga coluktum.
Tündö körgön canıdan,
Tüşümdü da coruttum.

*Gizli aşığın oldum,
Seninle karşılaşmayı arzuladım.
Her gece görmek için seni yeniden,
Düşümde seni diledim.¹⁶⁰*

Şair, sevdiği roman kızı için sürekli fal açtırdığını dile getirirken tüm sevincinin de roman kızının gözlerinden ibaret olduğunu vurgulamaktadır.

Mahabattın ayınan,
Bal açtırdım saga ulam.
Balbıldagan közdörüñ,
Maga çaktı baarınan.

*Senin aşkın için,
Fal açtırdım her zaman.
Parıldayan gözlerin,
Oldu benim tüm sevincim.¹⁶¹*

Ergeşbay Uzakbayev’e ait *Kelinge* “Geline” adlı şiirde şair, daima birlikte yürüyüp birlikte yaşayacaklarını söyleyerek gelecek günler hakkında iyi dileklerde bulunmaktadır. Aşağıdaki dizelerde şairin, karısına verdiği değeri, onun için ettiği duaları görmekteyiz.

Birge çıktık, bara turgan col alıs,

*Birlikte çıktık yola,
varacağımız yol uzun,*

¹⁵⁹ Sarnogoyev, *age.*, s.142.

¹⁶⁰ Sarnogoyev, *age.*, s.248.

¹⁶¹ Sarnogoyev, *age.*, s.248.

Birge çaşap, bir kılımda turabız.

*Birlikte yaşayarak, bir
dünyada duruyoruz.*

Keñ bölmöñö ketkis döölöt ornotkon,

*Büyük odadan ayrılmasın
zenginlik,*

Kenen turmuş, keñdigine kubanıç.

*Cömert hayatına, zenginliğine
kıvanç.¹⁶²*

Nasırdin Baytemirov'a ait *Kız Aldında* "Kızın Önündö" adlı şiirin ilk dördlüğünde aşık olduğu kızın şiir okuduğundan bahsetmektedir. Dizelere baktığımızda şairin sevgilisinin, çok güzel şiir okuduğunu, tok bir sese sahip olduğunu doğa ile ilgili olaylardan faydalanarak yaptığı mübalağa sanatından doğrudan hissetmekteyiz. Sevgilisi şiir okurken onun dudak hareketlerini seyreden şair, o esnada dudaklarına çarpan küçük bir esinti kadar bile olamadığından yakınmaktadır.

Ir okudun kök şiberdi termetip,

Şiir okuduğunda gök gürleri sallanarak

Irga aylanıp erkeledi cel ketip.

Şiiri duyunca yel eser nazlanarak.

Eriniñden cel öpkönün baykadım,

Dudağında rüzgarın esişini izlerim,

Celçe dağı bolalbadım men cetip.

*Küçük esinti kadar olamadım sana
kavuşan.¹⁶³*

Şiirin devamında kızın şiiri okurken adeta kendinide şiire dökerek anlattığını dile getiren şair, sevdiği kızın sesi ile bile kendinden geçtiğini söyleyerek tepeden tırnağa aşık olduğunu vurgulamaktadır.

(...)

Ir okuduñ özüñ ırğa aylanıp,

Şiir okudun kendini şiire dökerek,

Ünüñ menen ketip çattım aydalıp.

Sesin ile beni kendimden geçirerek.

Muunak-muunak çıgıp catkan dobuştun,

Boğum boğum çıkan sesine,

Uurçuguna, buçkagına baylanıp.

Tepeden tırnağa bağlanıp kaldım.¹⁶⁴

¹⁶² Uzakbayev, *age.*, s.122.

¹⁶³ Nasırdin Baytemirov, *Tandalmalar – Irlar*, Kırgızstan 1988, s.177.

Şiirin son dörtlüğünde şairane bir üslup ile “Şiir yok olsun!” diyerek yemin eden şair dünyadaki hiçbir şeyi sevgilisine denk görmemektedir. Onun güzelliği ile eş değer bir şiir seçemeyeceğini vurgulayan şair, bütün şiirleri bir yana sevdiği kadını bir yana koymaktadır. Dünyadaki tüm şiirlerin bile sevdiğini kadının güzelliğinden fazla olmadığını vurgulayan şair son dizelerde aşkının büyüklüğünü de şairane bir üslup ile ortaya koymaktadır.

Ir kurusun! Düynö saga teñ emes, *Şiir yok olsun! Dünya sana denk değil,*
Saga teñdeş ır caratçu men emes. *Sana denk şiiri seçecek ben değil,*
Düynödöğü bardık ırdın peyili, *Dünyadaki bütün şiirlerin güzelliği,*
Bir özündün peyilindey keñ emes. *Bir senin güzelliğinden fazla değil.¹⁶⁵*

Nasırdin Baytemirov, aşk şiirleri konusunda diğer şairlerden farklı olmaya başarmıştır. Şiirlerini yıllar içerisinde geliştiren şair, şiirlerinin ana kahramanı olarak Lira’yı seçti.¹⁶⁶ Aşağıda yer alan *Caş Bulak* “Gözyaşı” adlı şiirde de ana kahramanın Lira olduğunu görmekteyiz. İlk dörtlüğünde sevgilisi Lira’nın bir sözü ile bahar geldiğini söyleyen şair, sevgilisinin gözyaşlarının nazik bir şekilde aktığını tıpkı şafak sökmeden insanın uyuduğu tatlı uyku ile, annenin çocuğuyla ilgilendiği zamanın değeri ile bir tutmaktadır.

Mölt-mölt etip sıpaa aktı caş bulak, *Nazikçe akar pırıl pırıl gözyaşı,*
Anın ar bir tañdayman caz kulap. *Her sözü ile bahar gelir sanki.*
Tañ ataardın aldındağı tattuu uyku, *Şafak önündeki tatlı uyku,*
Balasına ene iygendey cakşı ubak. *Annenin çocuğuyla ilgilendiği güzel*
vakit gibi.¹⁶⁷

Düşünceler içinde kaybolan şair, Lira’yı düşündüğü zaman mutluluğu bulduğunu anlatmaktadır. Hayatının her anında Lira kızın hayaliyle olduğunda vurgulamaktadır.

(...)

¹⁶⁴ Baytemirov, *age.*, s.177.

¹⁶⁵ Baytemirov, *age.*, s.178.

¹⁶⁶ Artıkbayev, *XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı Tarihi*, s.474.

¹⁶⁷ Baytemirov, *age.*, s.229.

Oyum biyik bul aska-zoo boyunan,
Lira kızdı oylosom da toyunam.
Kök asaba arasında catsam da,
Kız elesi tartıp turat kolumdan.

*Düşüncelerim büyük bu kayadan,
Lira kızı düşününce mutlu olurum.
Gök ile bayrak arasında dursam da,
Kızın hayali tutar kolumdan.¹⁶⁸*

Ana kahramanın Lira olduğu başka bir şiir de *Maga Cilan Irgıttı* “Bana Yılan Fırlattı” adlı şiirdir. Şairin Lira için kaleme almış olduğu şiirde Lira’nın güzelliğine sıkça vurgu yapılmaktadır. Aşağıdaki dördlükte ne kadar kızlar, kadınlar görse de şair gözünün Lira’dan başka kimseyi görmediğini doğrudan okuyucuya aktarır. Şair başka şiirlerinde de zaman zaman bahsettiği gibi Lira’dan daha güzel bir insan olduğuna ihtimal vermemektedir.

Kızdar ötöt, uzdar ötöt astıman,
Kay biri anın tuulgan calan baktıdan.
Açık tañdın Künü tuulgan cazında,
Bolbos çigar Lira öñdüü cakşı can.

*Kızlar geçer, kadınlar geçer aşağıdan,
Bazısının şansı gelir doğuştan.
Aydınlık şafağın günü gelen baharda,
Olmaz Lira’dan başka güzel insan.¹⁶⁹*

Dördlüğün devamında Lira’nın güzelliğini daha da pekiştiren şair, sevgilisinin güzelliğini paha biçilemeyecek olduğunu vurgulamaktadır. Şairde sevgilisi Lira’ya karşı sonsuz bir güven oluşmuştur. “Ah ben han olsam dünyayı yöneten, Lira için düşerim tahtımdan” diyerek Lira’ya olan aşkının büyüklüğünü gözler önüne serer.

Ooba, Lira baa cetpegen cakşı can,
Maga toskool col berbegen astıman.
Men han bolsom ay aalamdı suragan,
Lira üçün tüşör elem taktıman.

*Gerçekten, Lira paha biçilmeyecek
kadar güzel insan,
Bana kuşku vermeyen aşağıdan.
Ah ben han olsam dünyayı yöneten,
Lira için düşerim tahtımdan.¹⁷⁰*

Aşağıdaki dördlüğü okuduğumuzda şairin Lira’ya açılmadığını, ona olan aşkından, tüm benliğinin Lira kız ile dolup taşıdığından Lira’nın haberdar olmadığını anlıyoruz.

¹⁶⁸ Baytemirov, *age.*, s.229

¹⁶⁹ Baytemirov, *age.*, s.243.

¹⁷⁰ Baytemirov, *age.*, s.243.

(...)

Antpegende erip turgan kezimdi,

Ses etmeden geçen zamanımı,

Körböyt bele kölküldögön közümdü.

Görmüyordu titreyen gözümü.

Bürküp catkan cürөгүmdün kükümün,

Çarpan yüreğimin zerresini,

Ukpayt bele süyüü tolgon özümdü.

Duymuyordu aşkı ile dolan

*benliğimi.*¹⁷¹

Şiirin son dörtlüğünde Lira'nın Kırgız kızı olduğunu belirten şair, Lira'sızlığı dinmeyen bir rüzgâr olarak niteleyerek bunu kendisine bir ceza olarak görmektedir. Sevgilisine duygularını söylemek isteyen şairin karşılık bulamayacağından korkmaktadır. Sevgilisinden olumsuz bir cevap duyduğu anda ne kadar canının yanacağını yılan sokması acısı ile eş değer tutmaktadır.

Büt kıldırıp tapkan Liram kırgızdı,

Bütün her yeri dolaşan Kırgız Lira,

Karmalbagan zakım bolup cılmıştı.

Dinmeyen bir rüzgar oldu cezam.

Süyöm desem, <<süyböym seni>> dep aytıp,

Seviyorum desem, <<Sevmiyorum

seni>> diyerek cevap verse,

Sözünö orop maga cılan ırgıttı.

*O sözü beni yılan gibi sokar.*¹⁷²

Kocogeldi Kulutegin, *Ayal* "Kadın" adlı şiirinin ilk dörtlüğünde şair, kişileştirme yaparak gecenin ve güneşinde sevdiği kadının güzelliğinin, değerinin farkında olduğunu dile getirmektedir. Şair, bu hayatta var olupta onun sevgilisini sevmeyen bir kişinin hayattan tat alamayacağını düşünmektedir.

Tün baktıлуу şıbırınıdı tıñdagan...

Gece mutlu fısıltını dinledi...

Kün baktıлуу külküñdü bir ırgagan.

Güneş mutlu kahkahanı söyledi.

Süyböy turup seni çındap obolu

Sevmez ise seni gerçekten önce,

süyö albayt-ov çaşoonu bir da can!...

*Sevemez bu hayatı tek bir can.*¹⁷³

¹⁷¹ Baytemirov, *age.*, s.244.

¹⁷² Baytemirov, *age.*, s.244.

¹⁷³ Kayıpov, *age.* (Akt. Kallimci), s.539.

Şair, sevdiği kadının nazikliğini bir yiğitlik olarak görmektedir. Nazikliğı yiğitlik olarak nitelendirmesinden sevdiği kadının huyundan da ne kadar etkilendiğini anlayabiliriz.

(...)

Naziktigiñ – bulçuñu çok balbandık...

Nazikliğin, başka türlü bir yiğitlik...

naziña ele tüşöör köktön ay kalkıp.

nazın için düşer gökten ay doğup.

Cer cumşagın tandap başkan tuyakça

Yumuşak toprak seçerek giden ayak

tepsep ötöt kaygı keede ardantıp.

teperek geçer kaygı bazen

utandırarak.¹⁷⁴

Aşağıdaki dörtlükte sevdiği kadına duygularını içten bir şekilde anlatan şair, kadının yüceliğinin hakikatine dikkat çekmektedir. Her insanın kadının bedeninden dünyaya gelmesinden dolayı kadının değerini gözler önüne seren şair, kadınların yüceliğinden, değerinden dolayı bir ömür korunarak el üstünde tutulması gerektiğini okuyucuya hissettirmektedir.

İras, ıras biyiktigiñ!

Gerçek, gerçek yüceliğin!

Deneñen

Bedeninden

ıldıy tüşüp keldik çaşoo-kemege...

aşağı inip geldik hayat denen

gemiye...

Düynö özünön özü turup saktalat

Dünya kendi kendini korur ve yaşar

saktap, korgop algan bolsok seni ele!

koruyup, kollasak da seni

sadece!¹⁷⁵

Kocogeldi Kuluteğın' e ait *Arık Kız* "Zarif Kız" adlı şiirde de şair, kıza olan aşkını, kızın hem dış güzelliğini hem de iç güzelliğini anlatmaktadır. Aşağıdaki dörtlükte kızın ne kadar zarif ve nur yüzlü olduğuna değinen şair, sevdiği kadının yanaklarına da gül pembe benzetmesini yapmaktadır. Şair, sevgilisini aya benzeterek kızın

¹⁷⁴ Kayıpov, *age.* (Akt. Kallimci), s.539.

¹⁷⁵ Kayıpov, *age.* (Akt. Kallimci), s.539.

görüldüğü yerde hemen fark edilir olduğunu, gözlerin hemen onun üzerine düştüğünü anlatmaktadır.

Irgayday bolgon arık kız,

Gül pembe yanaklı zarif kız,

ımanı birok carık kız.

Edepli ve nurlu kız.

Cañı bir tuulgan Aybı dep

Yoksa doğan bir ay mı diye

caldırap tiktep kalıppız...

Gözlerimizi senden alamıyoruz...¹⁷⁶

2.5. Birey Olarak Kadın

Toplumunu oluşturan en küçük yapı taşı olan birey, edebiyatın da en kilit noktalarından bir tanesidir. Her insan kendine has fiziksel, bilişsel, duygusal tüm yönleri ile bir bireydir. Sanat, insan ile var olur. Tüm alanlarda olduğu gibi edebiyatta da tüm gelişmeler, yenilikler birey aracılığı ile meydana gelir. Birey, edebiyat için büyük önem taşımaktadır. Edebi eserleri incelediğimizde mutlaka dönemin yaşanan önemli olayları ile yaşanan olayların bireylerin psikolojisi üzerindeki etkisini gözlemleyebiliriz. Edebi eserler, bireylerin geçirdiği sosyal varoluş gelişmelerini de gözlemleyebilmek açısından oldukça önemlidir.

Edebiyatın var olduğu günden itibaren kadın da daima varolmuştur. Fakat kadının yeri ve değeri farklı toplumlarda her zaman aynı olmamıştır. Yaşanan siyasi, sosyal gelişmeler ve olaylar sonucunda toplum içerisinde kadın bir varoluş mücadelesi vermiştir. Kırgız edebiyatında, kadınların varoluşu, kendilerini edebiyat içerisinde göstermeleri de zaman almıştır. Fakat bu süreçte erkek şairler geçmiş yıllardan itibaren edebi eserlerde kadına yer vermiş, kadının toplum içerisinde geçirdiği varoluş gelişmelerini, kadının güzelliğini, değerini, çabalarını eserlerinde işlemişlerdir. Bunların her biri Kırgız edebiyatında birey olarak kadın tipini oluşturmaktadır. Kırgız şairler tarafından da birey kadın tipinin yer aldığı çok fazla şiir kaleme alınmıştır. Elimizde olan bazı şiirler ile kadının 1945-1991 yılları arasında kadının birey olarak yaşadığı bütün gelişmeleri bu şiirler aracılığıyla aktarmaya çalışacağız.

¹⁷⁶ Kayıpov, *age.* (Akt. Kallimci), s.539.

Kadına şiirlerinde gerek tema gerek konu gerekse de tip olarak yer veren şairlerden bir tanesi Alıkul Osmonov'dur. Alıkul Osmonov, genç yaşta vefat eden bir şair olmasına rağmen zengin bir edebi yazın hayatına sahiptir. Aynı zamanda edebiyat dünyasına da etki eden zaman içerisinde yaşanan siyasi, sosyal olayları gözlemleyerek kadını birçok farklı tip içerisinde şiirlerine dâhil eden bir şairdir. *Dagı Ayal Cönündö* "Yine Kadın Hakkında" adlı şiirinin bir bölümünde kadının tanımını farklı bir açıdan ele alan şair, kadınların yıllar içerisinde görüp geçirdiklerinden, yaşadıkları zorlukları yılmadan atlatarak yine de dimdik durarak yiğitlerine vatan olduklarını dile getirmektedir. Şair burada kadının yıllar içerisindeki sosyal statü bakımından geçirdiği zorlukları kastederek, artık kadınların hakettikleri değeri görerek el üstünde tutulma vakitlerinin geldiğine dikkat çekmeye çalışmış olabilir.

Ayal degen:

Kadın denilen:

Çaalıkkın kösöm,

Görüp geçirdiklerinden yorgun

düşen,

Saydırgan beren,

Kadifeden nakış işleyerek,

Baktıdan taygan cigitke,

Mutluluktan vazgeçmeden

yiğidine,

Kemibegen, kebelbegen bir meken!

Azalmayan, sapasağlam bir vatan!

Şair, 1946 yılında kaleme almış olduğu tek kıtalık *Orus Kızı* "Rus Kızı" adlı şiiri Rus kadınlarının güzelliğini konu almaktadır. Rus kadınlarının dış görüntülerinin güzelliğine dikkat çeken şair, Rus kadınlarının iç güzelliklerinede dolaylı yoldan dikkat çekmektedir. Kırgız kadınlarında Rus kadınlarına benzemesini istemektedir.

Açık münöz, süttöy tunuk ırañıñ,

Aydınlık görüntün, süt gibi teninin rengi,

Süygülüktüü senin süyüü kıldarıñ.

Değerlidir senin sevişlerin.

Müçö, körkü, suluulugu cagıman

Her yerin güzeldir her yönüyle

Sendey bolsun menin Kırgız kızdarım.

Sen gibi olsun benim Kırgızlarım.

Temirkul Ümötaliyev'in *Ayal Cönündö Ir* "Kadın Hakkında Şiir" adlı şiirinde kadınların aileleri için, toplum için, milletin geleceği için ne kadar önemli olduğunu okuyucuya aktaran şair, hayatları boyunca hiçbir anlarını boş geçirmeyip sürekli çabalayan kadınlardan bahsetmektedir. Dönemin gereği kadının bir yandan ev işlerini bir yandan bağ bahçe işlerini yaparak hayatta güçlü durduklarına değinen şair kadının önemine dikkat çekerek birey kadın tipini oluşturmuştur.

Kızılçanı östüröt,	<i>Pancarı yetiştirir,</i>
Kampaga buuday cetkiret,	<i>Ambara buğday götürür,</i>
Bir kolu üydö kir cubat,	<i>Bir eli evde çamaşır yıkar,</i>
Bir kolu pahta sugarat,	<i>Bir eli pamuk sular,</i>
Beker ötpöyt beş münöt...	<i>Boş geçmez beş dakikası...</i>
...	
Beşeneden ter ketet.	<i>Kaderinden toplar.</i>
Bir kolu beşik termetet.	<i>Bir eli beşik sallar.</i>
Ekinçi kolu iş kılat,	<i>İkinci eli iş yapar,</i>
Eritip bolot küç kurap,	<i>Keyifle güç toplayarak</i>
Büt düynönü termeltet!	<i>Bütün dünyayı yerinden sallar!</i>

Sooronbay Cusuyev, *Ak Kemedede* "Beyaz Gemide" adlı şiiri kız topluluğunun bulunduğu bir gemide yalnız bir kızın şair için özel oluşunu ve ona olan aşkını anlatmaktadır. Gözü sevdiği kızıdan başkasını görmeyen şair, kızın nurlu yüzünü bile düşündükçe hayallere dalarak heyecanlanır. O gemide yer alan kızlar arasından şaire, sadece bir gülüş ve sevdiği kızın gözleri çekici gelmektedir. Çok kızın içinden bir kızın güzelliğine dikkat çekmektedir.

Köl üstündü ak keme kalkıp barat,	<i>Göl üstünde ak gemi yüziyor,</i>
Kökkö karay kıyalım kaykıp barat.	<i>Göge bakarak uçuyor yavaşça</i>
	<i>hayalimde.</i>
Sırduu, nurduu közünön ukmuş kızdın	<i>Muhteşem kızın gizemli, nurlu</i>

yüzünden,
Hoşlanır heyecanlanan yüreğim.

Sıymıktanıp cürögüm balkıp barat.
...

Köp kız barat kemedede, men köz albaym,
Çok kız var gemide, ben
göremem,
Köñülümö köp kızdandan bir kız cagıp.
Gönlüme çok kızın içinden biri
yakın.

Sooronbay Cusuyev'in *Sılayın Kara Çaçıñdı* "Okşayayım Kara Saçını" adlı şiiri sevdiği kadına yazan şair, sevgilisinin güzelliğine ve zarafetinede dikkat çekmektedir. Şiirde sevgilisinin güzelliğine, yıllar geçse de değişmeyen görüntüsü hakkındaki övgülerine rastlamaktayız.

Boy cetip, bastıñ teñselip,
Uzun boyuyla saçlarını sallaya sallaya,
Kopkoyuu çaçıñ señselip.
Simsiyah saçlarını dalgalandırır.
Caktırgan ukmuş çaçıñdı
Beğenip o emsalsiz saçlarını
Can bolgon cektur mençelik.
Kor olan yoktur benim gibi.

...

Dayraday mezigil aksa da,
Zaman su gibi akıp geçse de,
Dalay cıl ötip catsa da,
Yıllar hızlıca geçip gitse de,
Kıyarbay çaçıñ cürsö eken
Değişmez saçının hiçbir teli
Kaltarday boydon kapkara.
Kaltar¹⁷⁷ gibi boydan boya kapkara.

Şair, *Ak Çolpon* "Ak Çolpan" adlı şiirini sevdiği kadına yazmıştır. Şiirde sevgilisinin güzelliğini anlatan şair, sevgilisini çoban yıldızına benzetmektedir. Bu benzetme üzerinden kızın güzelliğine değinilmiştir.

Köp cıldızdan nuru carık tögülüp,
Çok yıldızdan daha çok ışık saçar,
Köktö çolpon tura tukmuş körünüp.
Emsalsiz çolpan görüldüğünde gökte.

¹⁷⁷ Parlak siyah tüylü tilki (kaynakça ver)

A bul kız da ak çolponu kızdarın.

İşte bu kız da ak çolpanı kızların.

Köp kızdardan turgan caynap bölünüp.

Çok kız arasında güzel görünen.

Şair, birçok şiirinde kadının güzelliğine dikkat çeken, sevgilisinin güzelliğinden bahseden şiirler kaleme almıştır. *Irçı Kızga* “Şarkıcı Kıza” adlı şiirinde de şarkı söyleyen sevgilisinin güzelliğine değinmektedir.

Suluusun ırdın ılgaysıñ,

Güzelliğin ile şarkını seçersin,

Nurduusun ırdın ırdaysıñ.

Işığın ile şarkını söylersin.

Ir menen köptü cırgatıp,

Şarkın ile kalabalığı eğlendirip,

Ir menen özüñ cırgaysıñ.

Şarkın ile kendinde eğlenirsin.

Ernis Tursunov, *Tatar Kızı* “Tatar Kızı” adlı şiirini başlığından da anlaşılacağı üzere Tatar halkının kızları ile ilgili kaleme almıştır. Şiirde Tatar halkına olan sevgisini, kardeş bir halk gördüğünü okuyucuya yer yer doğrudan, yer yer dolaylı yoldan aktarmaktadır. Tatar kızlarının birey olarak güzelliğine dikkat çeken şair, Tatar kadın ve kızlarının bembeyaz tene sahip olduklarını söyleyerek Tatar kadın ve kızlarının dış görüntüsü ile ilgili bilgi vermektedir.

Appak nasıl tatar kızı apañız,

Bembeyazdır nesli tatar kızları,

kadınlarınız,

Apañızga ıyık alkış aytabız.

Kadınlarınız hayırlı dualar ederiz.

Asker işin atkarıptır atanız,

Başarılı askerlerdi atalarınız,

Atañızga taazım kılıp catabız.

Atalarınıza daima saygı duyarız.

Şair, Tatar kızlarının dış görüntü olarak güzelliğinin yanında ahlak, karakter ve huy olarak da güzel olduklarını düşündüğünü aşağıdaki dörtlüğün son dizesinde dile getirmektedir.

Keçiktimbi cürök sözün aytalbay,

Geciken yürek sözünü söylemez,

Kemçilikke keçirimdüü kişisiz.

Hataya karşı merhametli kişisiniz.

Kıyındıkta bağıt tapkan caltanbay,

Zorlukta güç göstererek korkmadan,

Kız atkargan – azamattay işiñiz.

Kız yetiştiren – yücedir işleriniz.

Kadına şiirlerinde çokça yer vererek birey kadın tipini şiirlerinde kullanan şairlerden bir tanesi de Baydılda Sarnogoyev'dir. Şair *Akbarı* "Akbarı" adlı şiirde, sevdiği kız olan Akbarı'nın kolhoz hayatındaki dimdik ve çalışkan duruşunun yanında güzelliğini de anlatmaktadır. Kadının bir birey olarak var olduğunu gördüğümüz bu şiirde Akbarı'nın kolhoz hayatında da çalışkan bir şekilde kendini göstermesinden ve tepeden bakıldığında gölgesi ile bile göz dolduracak kadar güzel oluşundan bahsedilmektedir.

Top-top kılıp talaaga,

Yığınla topladığı tarladan,

Too turguzduñ kebezden.

Dağ inşa eder pamuktan.

Karaanına köz toyot,

Gölgesi göz doldurur,

Karap tursam belesten.

Baktığında tepeden.

Şairin *Caşasın Ayal* "Yaşasın Kadın" adlı şiirinde kadının birey olarak sosyal statü içerisinde yaşadığı gelişmeyi de anlattığı dizelere yer vermiştir. Kadınların geçmişte sosyal anlamda yaşadığı sıkıntıları düşünerek utanç duyan şair, eski zamanları gözü karalık olarak nitelendirir.

Ayaldar emes küñübüz.

Kadınlar değil bizim

kölelerimiz.

Eskinin ötkön zamanı,

Çok eski zamanlarda,

Essizdik kalgan bayagı,

Gözü karalık çoktu,

Emi, eneler bizdin gülübüz!

Şimdi, analar bizim gülümüz!

Baydılda Sarnogoyev'in *Eceme* "Ablama" adlı şiirinin dördlüğünde şair, ablasının edebiyat alanında olduğunu ve şiir yazdığını doğrudan okuyucuya aktarmaktadır. Kadınların Kırgız edebiyatında yoğunlukta yer almaya başlaması 1950'li yıllardan sonra başlamıştır. Bu durumda kadınların sosyal açıdan varoluşunun daha da güçlendiğinin bir göstergesidir. Şair, eski cahillik döneminden, kız çocuk doğurmanın yadırgandığı günlere gönderme yaparak ablasının varlığıyla gurur duyduğunu hissettirmektedir. Kız olsa da erkeklerden daha cesur ve güçlü olduğuna dile getiren şair kadının birey olarak gücünün, erkek kadın eşitliğinin güçlendiğine de dikkat çekmektedir.

Zalkar talant, şayır münöz eceke,
Cañılbaptır seni tuugan eneke,
Kız da bolsoñ kıyın çıgıp erkekten,
Kırgız üçün köp caradın kerekke.

Üstün yetenekli, şair huylu ablacığım,
Hata yapmamış seni doğuran anneciğim,
Kız olsan da erkeklerden cesursun,
Kırgızlar için makbuldür varlığın.

Şair, *Saançı Keling* “Süt Sağıcı Keling” adlı şiirde her işin üstesinden yalnız başına gelen bir gelinin kadın olarak gücünü, çalışkanlığı ve ahlakı ile bir şana ulaştığını dile getirmektedir. Şair, gelinin güzelliğinin de bahara benzetmektedir.

Ak halat kiygen caş kelin,
Atkargan işi tak kelin,
Acarı cüyküm caz kelin,
Ar aytkan sözü naz kelin.
Urmat-sıy, dañkka ee bolup,
Uy saagan cakka maş kelin.

Ak kaftan giyen genç gelin,
Her işi yalnız beceren gelin,
Görünüşü bahar gibi güzel gelin,
Her söylediği sözü nazlı gelin.
Onurlu, şana sahip olup,
İnek sağma işinde de becerikli gelin.

Kaçkınbay Artıkbayev’in *Mariya – Maşinistka* “Mariya – Daktilo Kullanan Kadın” adlı şiirinde Mariya adında, yayınevinde şairlerin şiirlerini basım için yazıya geçiren bir kadının şair tarafından mesai saatindeki gözlemlerini konu edinmektedir. Şiirin ana kahramanı olan Mariya, iş yerinde söz hakkına sahip bir kadındır. Şair de aşağıda yer alan şiirin son dörtlüğünde Mariya’nın düşüncelerine güvendiğini dile getirmektedir. Bu da kadının birey olarak ayaklarının üzerinde durarak, kendi hayatının yanı sıra iş yeri ortamında da önemli söz hakkına sahip olduğunun göstergesidir. Şiirin ana kahramanı olan Mariya, birey kadın tipine örnek teşkil etmektedir.

Alarda Mariyadan ırımdı ulam,
Kabagın, köz karaşın baykap turam.
Özümö, Mariyaga cakkandarın

Onlar gibi Mariya’dan şiiri takip ederim,
Yüzünden, fikrini gözlemlerim.
Kendim de, Mariya’nın da beğendiklerini

İymenbey okuuçuga anan sunam.

Çekinmeden okuyucuya sunarım.

Esengul İbrayev, *Baldızcan* “Canım Baldızım” adlı şiirinde kadının birey olarak akrabalık bağı olarak vasıflarından bir tanesine değinmektedir. Kadını baldızı olarak ele aldığı şiirde, baldızından övgü ile bahsetmektedir. Baldız kız şair olan eniştesinin ünü ile gurur duyduğunu şiirin bazı dörtlüklerinde dile getirmektedir.

Şampan sunup şırkırak,

Sunduğu şampanya oluk oluk akar,

Şay oodarıp ır surap,

Kusursuz bir şiir işleyerek,

Tegi cezdem kaday can,

Eniştem nasıl da bir can,

Teñine albay dıñkıyat?

Kimde var böyle bir şöhet?

Degeniñ ay, baldızcan.

Diye söyledi ay, canım baldızım.¹⁷⁸

Bağımsızlığa yakın yıllarda şiirleri yayımlanmaya başlayan Çınbay Tursunbekov, *Ayal* “Kadın” adlı şiirinden birey kadın tipinin son yıllarda toplum içerisindeki değerinin ve sosyal statüsünün arttığına dair bilgi sahibi olabiliriz. Aşağıda yer alan dörtlüklerde erkeğin en büyük destekçisinin kadın olduğunu dile getirmektedir.

Erkek sensiñ kapitanı kemenin,

Erkek, kaptanı sensin bu geminin,

Birok kayda bolsun aydaym debegin.

Fakat nereye olursa olsun açılacağım demeyin.

Al antkeni sen arzıgan ayaldın,

Çünkü, senin arzuladığın kadının,

Alakanı çeksiz deñiz degeniñ.

Avucu bir sınırsız denizdir bildiğin.

“Kana, erkeğim, cigit bolsoñ süzüp öt”,

“Haydi erkeğim, yiğit isen, yüzüp geç”,

Dep ayoosuz alay-dülöy tüşüröt.

Diyerek acımasızca ortalığı birbirine katar

Anın küçün cok degende bir colu,

Onun gücünü en azından bir kere,

Kök deñizge çögüp körgön tüşünöt.

Mavi denize dalanlar anlar.¹⁷⁹

¹⁷⁸ İbrayev, *age.*, s.167.

¹⁷⁹ Kayıpov, *age.* (Akt. Kallımcı), s.534.

Kocogeldi Kulutegin, *Arık Kız* “Zarif Kız” adlı şiirinin ilk dördlüğünde sevdiği kızın ne kadar zarif ve güzel olduğuna değinmektedir. Şair, kızın güzelliğini ay ile eşdeğer görmektedir. Kızın dış görüntüsünün yanında huy olarak da çok düzgün bir karaktere sahip olduğunu anlatmaktadır.

Irgayday bolgon arık kız,

Gül pembe yanaklı zarif kız,

ımanı birok carık kız.

Edepli ve nurlu kız.

Cañı bir tuulgan Aybı dep

Yoksa doğan bir ay mı diye

caldırap tiktep kalıppız...

Gözlerimizi senden alamıyoruz...¹⁸⁰

Birey olarak kadının, kadının en çok kullanıldığı, içerisinde kadının birçok özelliğini, geçmişten itibaren ekseriyetle kadının sosyal, siyasi, günlük hayattaki yerinin zamanla geçirmiş olduğu evreleri barındıran kadın tipidir. Kadının zaman içerisinde statü ve değer açısından yaşamış olduğu gelişmeleri bu kadın tipinin yer aldığı şiirlerde doğrudan gözlemleyebilmemiz mümkündür. Kırgız şairler, Kırgız kadını gerek ruhsal ve içsel olarak ele almış, gerek dış görüntüleriyle betimleme gibi söz sanatlarından faydalanarak bir Kırgız kadın portresi ortaya çıkarmışlardır.

¹⁸⁰ Kayıpov, *age*. (Akt. Kallimci), s.539.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1945-1991 YILLARI ARASINDA MODERN KIRGIZ EDEBİYATINDA KADIN TEMALİ ŞİİRLERİN İNCELENMESİ

3.1. Dil ve Üslup

Dil; insan hayatında, insanlar arasındaki iletişimde ne kadar kilit bir nokta ise, edebiyatta dil de sanatçıların ve eserlerin insan ile kurduğu bağda en önemli araçtır. Dilin günlük hayatta her alanda farklı kullanımlarına rastlamak mümkündür. Her alan kendi içerisinde bir konuşma şekline sahiptir. Edebiyatta sadece şiir türünde değil, tüm türlerde dil en müstakil unsurlardan bir tanesidir. İsmail Çetişli, “her edebiyat eserinin üç ana unsuru mevcuttur. Bunlar; muhteva, yapı ve dil’dir.”¹⁸¹ diyerek dilin başlı başına bir ana unsur olduğuna dikkat çekmiştir. Bu unsurlar doğrudan eserin ortaya çıkmasında rol oynar. Üslup ise yardımcı bir unsurdur demek yanlış olmasa gerek. Ana unsurlar şiiri biçim olarak, anlam olarak ortaya çıkarır. Üslup, ana unsurların sanatçı tarafından sentezlenmesiyle yine sanatçı tarafından duygu ve düşüncelerini özgün bir şekilde ortaya koyma biçimidir. Her şairin sanatkar kişiliği farklıdır dolayısıyla üslubuda birbirlerinden farklıdır. Sanatçıları birbirinden ayıran en önemli nokta üsluptur diyebiliriz. 1945-1991 yılları arasında modern Kırgız edebiyatında kadın temalı şiirleri dil ve üslup açısından üç alt başlık halinde inceleyebiliriz.

3.1.1. Anlam ve söz sanatları

Şiirde anlam ve söz sanatları, şairin duygu ve düşüncelerini okucuya aktarabilmesi ve özgünlüğünü tam anlamıyla ortaya koyabilmesi için önemli bir unsurdur. Anlam ve söz sanatları sayesinde şairin üslubu ortaya çıkar, dil de farklı bir boyut kazanır. Kırgız edebiyatında şiir türünün anlam ve söz sanatları bakımından gelişmesinin uzun yıllardır var olduğu söylenemez. Kırgız edebiyatı uzun yıllar sözlü geleneklerin yoğun olduğu bir tarihe sahip olduğu için anlam ve söz sanatları bakımından gelişme göstermeside zaman almıştır. Yıllar içerisinde bu sözlü gelenek arayışlar ve şiir

¹⁸¹ İsmail Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş I*, Akçağ Yayınları, Ankara 2010, s.19.

türünde meydana gelen gelişmeler ile birleşerek gelişme göstermeye devam etmiştir. Kırgız edebiyatını da doğrudan etkileyen gerek siyasi gerek sosyal olaylar çerçevesinde söz sanatlarının yoğun ve çeşitli kullanım şekilleri olmuştur. Düşüncelerin özgürce ifade edilebildiği daha güncel gelişmelerin yer aldığı şiirlerde dil gibi anlam ve söz sanatları daha yalın bir şekilde kullanılmıştır. Fakat anlam ve derin anlam kaygısı ile yazılan şiirlerde şiire estetik bir değer, ahenk katılmaya çalışılarak söz sanatları kullanımına daha fazla yer verilmiştir.

Alıkul Osmonov'un savaş yıllarının hemen sonrasında kaleme almış olduğu *Baatır Ene* "Kahraman Anne" adlı şiirinde, annelerin evlatları için önemine vurgu yaparak kadının annelik vasfından övgü ve minnet ile söz edilmektedir. Şiirde ana unsur olan anne figürü kahraman olarak nitelendirilmektedir. Şair, şiirin tümünde kadını kahraman bir anne olarak işleyerek, anneliğin anlam ve derinliğine dikkat çekmektedir. Bu şiirinde benzetmelere yer veren şair, anneyi hem kahraman olarak ele alırken aynı zamanda yaşam için, insanlık için olmazsa olmaz toprağa benzetmektedir. Bu benzetmeler kullanılarak anlam derinliği sağlanmıştır.

Köl bolboso, cel da bolbos, cer oñbos,

*Göl olmazsa, yel de olmaz, toprak
verimli olmaz,*

Cer bolboso, cemiş bolbos, el bolbos.

*Toprak olmazsa, meyve olmaz,
vatan olmaz.*

Küz bolgonda arça beşik casatıp,

*Güz olduğunda ardıç ağacından
beşik yapan,*

Baatır ene ömür bergen çerge okşoş.

*Kahraman anne ömür veren
toprağa benzer.¹⁸²*

Şair, *Dagı Ayal Cönündö* "Yine Kadın Hakkında" adlı şiirinde kadına verdiği değeri anlatmaktadır. Alıkul Osmonov, bu şiirini çok uzun tutmamasına rağmen anlam açısından oldukça derin tutmayı başarmıştır. Şiirin savaş yıllarından hemen sonrasında kaleme alındığını düşünürsek aşağıdaki dizelerde savaş yıllarında kadının üstlendiği role dair detaylara bile ulaşmak mümkün. Şiiri kendine has sade bir üslup

¹⁸² Osmonov, *age.*, s.365.

ile kaleme alan şair, çok fazla söz sanatına başvurmadan az cümle ile derin anlamlara ulaşmıştır. Kadının görüp geçirdiklerinden yorgun düştüğünü dile getiren şair, savaş psikolojisinin halk üzerinde, kadınlar üzerinde hala etkili olduğunu anlatmaktadır. Kadınların umutla ve dimdik bir şekilde evlatlarının, erkeklerinin yanında kahramanca yer almasını “sapasağlam bir vatan” olarak nitelendirmektedir. Bu kullandığı benzetme ile kadının değerini güçlü bir şekilde vurgulamaktadır. “Osmonov, sözlü kültürel gelenek ile anlatma yöntemlerinden, çok sözlülükten kaçınarak, manzumelerini daha kısa ve derin anlatmaya çalışmıştır, sonuçta bu çabası başarıyı getirmiştir”¹⁸³

Ayal degen:

Kadın denilen:

Çaalıkkan kösöm,

*Görüp geçirdiklerinden yorgun
düşen,*

Saydırgan beren,

Kadifeden nakış işleyerek,

Baktıdan taygan cigitke,

*Mutluluktan vazgeçmeden
yiğidine,*

Kemibegen, kebelbegen bir meken!

*Azalmayan, sapasağlam bir
vatan!*¹⁸⁴

Temirkul Ümötaliyev, savaş öncesi dönemden itibaren var olan ve savaş sonrası dönemde de şiirleriyle ön planda olan bir isimdir. Şair, yaşadığı ve eserlerini kaleme aldığı dönem itibariyle şiirlerinde çok fazla söz sanatına başvurmamıştır. Daha sade bir üslup ile kaleme aldığı şiirlerinin birçoğu doğal bir anlatıma sahiptir. Birçok şairin sahip olmak isteyeceği anlatmak istenileni sade bir dil ile anlatım Temirkul Ümötaliyev’i Kırgız edebiyatı için değerli kılan bir özelliğidir. Temirkul Ümötaliyev’in *Ayal Cönündö Ir* “Kadın Hakkında Şiir” adlı şiirinde kadının değerine dikkat çekilmeye çalışmaktadır. Kadının hayatı boyunca gösterdiği gayret, yaptığı fedakârlıklar, güçlü duruşu gözler önüne serilmektedir. Aşağıda yer alan dizelerde kadının günlük hayatta var oluşun daha somut açıdan işlediğini görmekteyiz.

¹⁸³ Artıkbayev, *age.*, s.179.

¹⁸⁴ Osmonov, *age.*, s.413.

Bilsek da güldöy caynaşın,
Bilbeybiz ayal kayratın:

Boşonboyt keçke cumuştan,
Çarçabayt tike turuştan,
Ar iştin tabat aylasın.

...

Beşeneden ter ketet.
Bir kolu beşik termetet.
Ekinçi kolu iş kılat,
Eritip bolot küç kurap,
Büt düynönü termeltet!

Baydılda Sarnogoyov'e ait olan *Akbarı* "Akbarı" isimli şiir, Akbarı adlı kolhozda çalışan bir kızın hamaratlığını, becerisini konu almaktadır. Bunun yanında yer yer kızın güzelliğine de dikkat çekilmektedir. Aslında bu şiirde Akbarı bütün Kırgız kızlarını temsilen oluşturulmuş bir ana kahramandır. Aşağıdaki dizelerde Akbarı'nın şerefının günden güne güçlenerek artmasını istediğini dile getiren şair Kırgız genç kadınlarının gelecekteki daha da yükselme isteğine dikkat çekmektedir.

Kündön-küngö dañkıñı,
Küçötö ber Akbarı.
Baarı sendey kücürmön,
Gül ölkönün çaştarı.

Baydılda Sarnogoyev, *Çaşasın Ayal* "Yaşasın Kadın" adlı şiirinde kadınların uzun yıllardır verdiği mücadeleyi, birleştirici özellikte olduklarını, kadınların hakettiği

*Bilsek de gül gibi güzel olduğunu,
Bilemeyiz kadının gösterdiği
gayreti:*

*Kurtulmaz geceye kadar işten,
Yorulmaz dimdik durmaktan,
Bulur bir çaresini her işin.*

*Kaderinden toplar.
Bir eli beşik sallar.
İkinci eli iş yapar,
Keyifle güç toplayarak
Bütün dünyayı yerinden sallar!¹⁸⁵*

*Günden güne şerefini,
Güçlendir Akbarı.
Hepsi de senin gibi kuvvetli,
Gül ülkenin gençleri.¹⁸⁶*

¹⁸⁵ Ümötaliyev, *Tandalmalar* (2. Cilt).

¹⁸⁶ Sarnogoyev, *age.*, s.26.

değeri gözler önüne sermektedir. Şiir sade bir üslup ile kaleme alınmış olup, söz sanatlarına çok fazla yer verilmeden yazılmıştır. Kadınların değersiz görüldüğü eski zamanlardan bahseden şair, o günleri utanç olarak görmektedir. Ülkenin ilerlemesinde, vatan ve milletin birliğinde kadınların birleştirici ve yönlendirici bir unsur olduğunu dile getiren şair, kadınların sonsuz bir güç verici olduğunu söylemektedir. Baydıda Sarnogoyev, bu şiirde Lenin’i doğuran anneyede minnetini sunmaktadır.

Oylosok uyat munu biz,

Bul cagın kerek bilüübüz,

Ayaldar emes küñübüz.

Eskinin ötkön zamanı,

Essizdik kalgan bayagı,

Emi, eneler bizdin gülübüz!

Aldıga süröp bizderdi

Ayanbay eñ zor küç berdi.

Ar cerde kıyın işterdi

Isıkta birge boluşup,

Suukta birge toñuşup

Ayaldar koşo bütkördü!

Utanç ile düşünürüz biz,

Böyle yaranmak gerektiğini

biliriz,

Kadınlar değil bizim

kölelerimiz.

Çok eski zamanlarda,

Gözü karalık çoktu,

Şimdi, analar bizim gülümüz!

İleriye yönlendirerek bizleri

Sonsuz bir güç verdi.

Her yerde cesurca çalışarak

Birlik olup sıcakta,

Birlikte üşüyüp soğukta

Bizi kadınlar birleştirdi!¹⁸⁷

Baydıda Sarnogoyev *Ala-Too* “Ala Dağ” adlı şiirini, Kırgızlar için tarihten itibaren büyük öneme sahip Ala Dağ için kaleme almıştır. Şiirde Ala Dağ’ın önemi ve değeri vurgulanmaktadır. Şair Ala Dağ’ı kanından, canından bir parça olarak görmektedir. Her gün gördüğü zaman gücünün arttığını söylemektedir. Şiirin tamamına

¹⁸⁷ Sarnogoyev, *age.*, s.48.

baktığımızda şairin söz sanatlarından yararlandığını görebiliriz. Şiirde Ala Dağ'a insana ait özellikler yüklenmiş, teşhis söz sanatından faydalanılmıştır. Bu da şiirde ki anlamın güçlenmesini ve derinleşmesini sağlamıştır.

Kağılam senden Ala-too,	<i>Kurban olayım sana Ala Dağ,</i>
Kan-canım saga birge, bil.	<i>Kanım, canım seninledir, bil.</i>
Kayratım artat miñ ese,	<i>Güçlenirim bin defa,</i>
Karaanıñ körsöm kündö bir.	<i>Uzaktan görsem günde bir.¹⁸⁸</i>

Şiirin devamında Ala Dağ'ın kişileştirme yapılarak anne yerine koyulduğunu görmekteyiz. Aynı zamanda tarihten itibaren Ala Dağ'ın var olduğunun, Kırgız evlatlara bir anne gibi olduğunun altı çizilmektedir. Şiirin geneline baktığımızda tarihten gelen kültürel geleneklerin, izlerin etkilerinde rastlamak mümkündür. Bu açıdan şiir kültürel izleride içinde barındırarak anlam derinliği bakımındanda ustaca kaleme alınmıştır.

...

Bayırtan kırgız uuluña,	<i>Eskiden beri Kırgız oğluna,</i>
Maykel, sütköl apasıñ,	<i>Yağı, sütü göl edersin,</i>
Manasıñ baştap emsek da,	<i>Manas'tan beri emsek de,</i>
Bayıbay kele catasıñ.	<i>Sen hiçbir zaman değişmezsin.</i>

...

Tüyşüktü tartıp köp kılım,	<i>Nice cefalar çekip asırlarca,</i>
Tuuganıñ cetet asırap.	<i>İnsanların yetişir beslenerek.</i>
Tün küzöyt emi baldarıñ,	<i>Geceyi gözetir şimdi çocukların</i>
Tük etip alçı azıraak.	<i>Ses ver hiç olmazsa birazcık.¹⁸⁹</i>

Şair Saançı Kelinge “Süt Sağıcı Geline” adlı şiirinde gelin kızın çalışkanlığından, karakterinden, ülkesine olan sevgisini anlatmaktadır. Kırgızların uzun yıllar göçebe

¹⁸⁸ Kayıpov, age. (Akt. Kallimci), s.82.

¹⁸⁹ Kayıpov, age. (Akt. Kallimci), s.82.

hayat sürdüğünü biliyoruz. Kırgız halkının kültürel geleneklerinden olan bu durum şiirde de belirtilmiştir. Şair, kızın adının geldiği boydan olduğunu dile getirerek bu durumu dile getirmiştir. Aynı zamanda eski dönemlerde çocuklara isim verilirken halkın tarihi geçmişi, soyunun geçmişi de dikkate alınarak çocuklara ad koyulurdu. Daha da eski dönemlerde çocuklara ad koyma törenleri düzenlendiğini biliyoruz. Gelin kızın adını da soyunun geldiği boydan alması geçmişteki geleneklerin bir yansıması olarak algılanabilir. Vatanını seven ve geleceği için çabalayan gelin kızın emek yolunda örnek bir kişilik olduğu da şair tarafından belirtilmektedir. Şiirde çok fazla söz sanatına yer verilmemiş, sade bir anlatım kullanılmıştır. Şair, kullanmış olduğu sade anlatımı ile okuyucuyada şiirin içine çekmeyi başarmıştır.

Öz ordu menen koyulgan,	<i>Kendi yeri ile adlandırılan,</i>
Öönü çok kelbet, boyundan.	<i>Kusuru da yok, geldiği boydan.</i>
Ölkösün sütkö kark kılğan	<i>Ülkesini temiz kılar süt gibi</i>
Örnöktüü emgek coluñdan.	<i>Emek yolunda örnek kişi.</i>
Oyloboym saga cetsem diyerek,	<i>Sana yetişmeyi düşünemiyorum bile,</i>
Ötkömün cigit boluudan,	<i>Geçtim de yiğit olmaktan,</i>
Ooz menen orok orsom da	<i>Ağız ile orak biçsem ancak</i>
Ötkür çak tamam bolungan...	<i>O zaman yiğitliğim tam olur...</i>
Öptürsöñ ele cetişet	<i>Bir öptürseydin</i>
<<Öş-Öş>> - tü saagan kolundan.	<i><<Öş Öş¹⁹⁰>> diyerek inek sağan</i>
	<i>elinden.¹⁹¹</i>

1950’li yılların ikinci yarısından itibaren genel olarak Kırgız şiirinin profesyonellik seviyesinin yükseldiğini, felsefî açıdan derinliğinin arttığını, şairlerin anlam bakımından daha derin eserler ortaya koymaya çalıştığını gözlemlemek mümkündür.¹⁹²

¹⁹⁰ İnekleri kovmak için söylenen söz.

¹⁹¹ Sarnogoyev, *age.*, s.334.

¹⁹² Artıkbayev, *age.*, s.183.

1960'lı yıllara kadar olan şiirlere baktığımızda şiirlerdeki anlamların doğrudan okuyucuya verilmeye çalışıldığını görebiliriz. Şairler genel olarak bu dönemlerde şiir türünün gelişmesi için zemin hazırlamaya başlamışlardır. Sözlü kültürel şiir geleneğinden yavaş yavaş sıyrılmaya çalışılarak yeni arayışlar içerisine girilmeye başlandığını şiirleri incelediğimizde görmek mümkün.

Esengul İbrayev, *Baatırlardı Törögön Baatır Barbı Eneden...* “Kahramanları Doğuran Anadan Daha Kahraman Var mı...” adlı şiirinin ana konusu annelerdir. Kendi annesine olan sevgi ve minnetine de yer veren şair, tüm annelerden saygı ve minnet ile bahsetmektedir. Aynı dönemlerde başka birçok şiirde de olduğu gibi, Esengul İbrayev'de şiirinde bütün anneleri kahraman olarak nitelendirmektedir. Kendi annesi için kible benzetmesini yapan şair, annesini yol gösterici olarak görmektedir. Annelerin varlığıyla hem evlatlarının dünyalarını güzelleştirmelerine, vatanın geleceği içinde ne kadar önemli olduklarına dikkat çekilmiştir. Şairin estetik açıdan da önem vererek kaleme aldığı şiirinde dil oldukça anlaşılabilir. Şiir konu ve teması itibariyle de tüm okuyuculara hitap eder nitelikte sade üslup ile kaleme alınmış bir şiirdir.

Şık koşomun şığıma,

Heves katarım hevesime,

Ir koşomun ırıma.

Şiir katarım şiirime.

Ene – menin sıymıgım,

Annem – benim gururum,

Ene maga kıbıla.

Annem – kible bana.

Kün karmagan koçuşu,

Güneşi beraber yakaladık,

Biz cılınçu ot uşu.

Biz kor, o ateş.

Enelerdin erdiği,

Annelerin kahramanlığı,

Erdikterdin çokusu.

Kahramanlıkların en büyüğü.

...

Körk caratıp cerime,

Güzellik katarak dünyama,

Ömür ulap elime,

Ömür katar vatanıma,

Catkan ene erdigi,
Erdik emey emine.

*Bir annenin kahramanlığı,
Gerçek bir kahramanlık.*¹⁹³

Savaş sonrası şiirlerde yeni söz kalıpları, ortak benzetmeler kullanıldığını görmekteyiz. Savaşların izleri hiçbir zaman kolay silinmez. Toplumlar üzerinde derin izler bırakarak savaşı yaşayan kişilerin ruhunda daima bir yara olarak kalır. Kırgız şairlercede bunun böyle olduğunu şiirlerinde kullandıkları benzetmeler, belli başlı söz kalıpları ile görebiliyoruz. Savaşın üzerinden ne kadar yıllar geçmiş olsa da kadınların savaş sırasında cephe gerisinde verdikleri mücadele şairler tarafından unutulmamıştır. Verdikleri kahramanca mücadele gerçek bir kahramanlık olarak görülmüştür. Kadınların vatan ve millet için birleştirici bir unsur olduğunu şiirlerde doğrudan görmekteyiz.

1960'lı yıllarda Kırgız şiiri gelişme sürecine tüm hızıyla devam etmiştir. Şiir türünde yeni arayışlar içerisine girilmiş olsa da sözlü kültürel gelenekten tam anlamıyla uzaklaşmamıştır. Önceki yıllarda çok fazla kullanılan sözlü kültürel geleneğin yanı sıra 1960'lı yıllarda itibaren nâzım türünün gelişmesinde Sovyetler Birliği şiirleri, milli yazılı Kırgız şiiri de oldukça etkili olmuştur. Şairler, konularındaki çeşitlilik, içerikteki yenilikler, estetik açıdan değişiklikler ile yeni arayışlara girmişlerdir. Kısacası, 1960'lı yıllarda çok sayıda Kırgız şair sanatında arayış ve yenileşme ile ön plana çıkmıştır.¹⁹⁴

Ergeşbay Uzakbayev, *Emçek Sütü* "Anne Sütü" adlı şiirinde anne sütünün bir çocuk için hem gelişimi açısından hem de manevi açıdan ne kadar kıymetli olduğunu anlatmaktadır. Şiirde benzetmelere yer veren şair, anne sütünü tap taze olarak nitelendirir ve anne yüreğini tıpkı anne sütüne benzetir. Annelerin yüreğinin evlatları için daima ilk günkü gibi sevgi, fedakârlık ile dolu olduğunu anlatmaya çalışmaktadır. Aynı zamanda annenin evladı için yüreğinden geçen dilekleri de bambaşka olarak nitelendiren şair, annelerin evlatları için daima iyi dileklerde bulduklarına dikkat çekmektedir.

Emçek sütü taptaza,
Cürögündöy enenin.

*Tap tazedir anne sütü,
Yüreği gibi annenin.*

¹⁹³ İbrayev, *age.*, s.17.

¹⁹⁴ Artıkbayev, *age.*, s.294-295.

Şirindigi başkaca,
Tilegindey enenin.

*Bal gibi bambaşkadır,
Dileği gibi annenin.*¹⁹⁵

Anne sütü, Kırgız kültüründe oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Şairler şiirlerinde anne sütünün hakkına, önemine vurgu yapmışlardır. Ergeşbay *Uzakbayev'de Emçek Sütü* “Anne Sütü” adlı şiirinin aşağıdaki dörtlüğünde annenin çocuğuna söylediği bir öğüdü dile getirmiştir. Anne sütünün önemini süt emmeyen bir erkeğin geleceğinin de iyi olmayacağına, büyüüp gelişemeyeceğine dikkat çekerek sade bir şekilde anlatmaktadır.

Ene surayt baladan:

Anne söyler çocuğa:

-Emçek sütün emesiñ,
Er cetkende, sadagañ,
Emne kılıp beresiñ?

*-Ana sütünü emmezsen,
Erkekliğe eriştiğinde, sadakanı,
Ne yapıp da vereceksin?*¹⁹⁶

Birçok şiirde olduğu gibi anne kadın tipi bu şiirde de en güçlü varlık olarak işlenmiştir. Anne sütünü emen evlat annesinden aldığı güç gibi vatanına daima sadık kalarak hizmet edeceğini dile getirmiştir. Bu dörtlükte şairin vatan sevgisini de anne sütü ile bir değerde tuttuğunu görmekteyiz. Şiir genel itibariyle sade bir anlatıma sahiptir. Çok fazla söz sanatlarına yer verilmeyen şiirde yer yer benzetme sanatına yer verildiğini görmekteyiz.

Bala süylöyt enege:

Çocuk söyler anneye:

-Küç çok senin küçüñdöy,
Bar kızmatım elime,
Senin appak sütüñdöy.

*-Güç yok senin gücün gibi,
Olacak hizmetim vatanıma,
Senin ak sütün gibi.*¹⁹⁷

Ergeşbay Uzakbayev’in *Caş Enege* “Genç Anneye” şiiri, şairin diğer şiirlerine göre nispeten daha ağır bir üslup ile kaleme alınmıştır. Derin bir anlama sahip olan şiirde anne emeğinden, hakkından söz edilmektedir. “Cemiş bergen cer ögibi söz öñdönüp cañıdan.” dizesindeki gibi söz kalıplarına yer verilerek anlam derinliği sağlanmıştır.

¹⁹⁵ Uzakbayev, *age.*, s.9.

¹⁹⁶ Uzakbayev, *age.*, s.9.

¹⁹⁷ Uzakbayev, *age.*, s.9.

Urmatina tatıktuusıñ sen anın,
Önü öçpös, kuttuu bolsun medalıñ.

Ölkö baalayt, bala bilet, el sıylayt,

Eneliktin emgeginin eñ agın.

...

O, anda sen baktılıuusıñ baarıdan,

Cemiş bergen cer öñdönüp cañıdan.

Coluñ uluk, cokton taap bar kılıp,

Tiptirüü can bölgön üçün kaniñan.

*Hürmetine değersin sen onun,
Yüzün hiç solmasın, kutlu
olsun madalyan.*

*Ülke değerini biliyor, çocuk
bilecek, halk saygı duyuyor,*

Analık emeğın en büyük.

O zaman sen bahtıyarsın

hepsinden,

*Meyve veren toprak renklenir
yeniden.*

Yoktan var ettiğın yolun ulu,

*Capcanlı gayret gösterdiğın
için kanından.¹⁹⁸*

Şairin *Beşik Termetken Enege* “Beşik Sallayan Anaya” adlı şiiri annelerin sıkıntılara karşı daima dik durup direnişlerini, evlatlarını gece gündüz demeden onlar için uykusuz gecelere katlanarak, çabalayarak büyütmelerini anlatmaktadır. Şiirde Kırgız kültürel geleneğinden öğelere rastlamaktayız. Kırgız sözlü kültürünün uzun yıllar var oluşu destan geleneklerinin kuvvetli oluşundan geliyor demek yanlış olmasa gerek. Bunun bir sonucu olsa gerek şairlerin şiirinde kahraman sözcüğüne sık sık yer verilerek, anlam değerine katkı sağlamak amacıyla kullanılmıştır. Bu şiirde de “uuldarı er cetken” diyerek erkek evlatlarını kahraman yetiştirenin anneler olduğuna değinilmektedir. Aynı zamanda ninnide birçok toplumlarda önemli bir yere sahip olduğu gibi Kırgız milleti tarafında uzun yıllardan itibaren var olan kültürel bir unsurdur. Ninnilerde anneler evlatları için iyi dileklerine, sevgilerine yer verirler. Bu da şiirde yer alan kültürel öğelerden bir tanesidir. Şair, kültürel öğelere yer vererek anlamda derinlik sağlamaya çalışmıştır.

¹⁹⁸ Uzakbayev, *age.*, s.11.

Eneler köp, tüşükkö boy berbesten,

Kız östürüp, uuldarı er cetken.

Ana, kara uzun tündö uktabay,

Ay nurunda appak beşik termetken.

Irda, enesi, beşik ırın emese.

Imırkaydın ömürünö bereke!

Aytışat go: <<Oozanganı ır bolso,

Adam uulu uzak çaşayt köp ese.

*Anneler çok sıkıntıya yenik
düşmeden,*

*Kızları büyütüp, kahraman
oğullar yetiştiren.*

*Anne, uzun kara gecede
uyumadan,*

Ay ışığında ak beşik sallayan.

Söyle, annesi, ninni öyleyse.

Bebeğin ömrüne bereket!

*Söyleşir: <<Dilindeki şarkı
olsa,*

*İnsanoğlu uzak yaşar bütün
düşüncelerden.¹⁹⁹*

Kaçkınbay Artıkbayev, *Turmuş Colunda* “Hayat Yolunda” adlı şiirinde annesinin evladını hayata ne çabalar, ne öğütler ile hazırladığını anlatmaktadır. Şair, annesinin onun için “altın beşik” hazırladığını dile getirmiş, ve açık istiare söz sanatından yararlanmışır. Şiir, söz sanatlarına yer verilerek kaleme alınmış, çok ağır anlamlandırma yapılmadan okuyucuyu içine çekerek ana konuyu doğrudan okuyucuya aktaracak niteliktedir.

Enem kamdap, altın beşik men üçün,

Keleşegim küçtöndürüp ümütün.

Aldey menen adam kılıp torolttu,

Ak mamasın aymalatıp künü-tün.

*Annem hazırladı, benim için
altından beşiği,*

Güçlendirdi ümitleriyle geleceğimi.

Adam edip büyüttü ninniler ile,

Memesini ağzımda tutarak gün

¹⁹⁹ Uzakbayev, *age.*, s.23.

gece²⁰⁰

Şair, annesinin meslek hayatında varoluşunu, emeğini aşağıdaki dizelerde gözler önüne sermektedir.

Sütün emsem meerlanduu enenin,

Sütünü emdiğimde merhametli

ananın,

Kolhozuñun kantın, nanın cegemin.

Kolhozçunun şekerini, ekmeğini

yerdim.

Pahtaçının kiymın kiyip kulpuntup,

Pamukçunun elbisesini giyerek

rengârenk,

Cumuşçunun maşinasın mingemin.

İşçinin arabasına binerdim.²⁰¹

Ailedeki diğer büyük kardeşlerin eğitim aldıklarını dile getiren şair, “Talabıma cıpar cıttuu gül ekken.” cümle kalıbını kullanarak istiare söz sanatını kullanmıştır. Bu sayede aşağıdaki dizelerde anlam derinliği sağlanmaktadır. Annesini kendine yol gösterici olarak gören şair, annesinden halkı için öğüt aldığını dile getirerek vatan ve milletine olan bağlılığında aktarmaktadır.

Agam, ecem bilim berip mektepten,

Abim, ablam okuyup mektepte,

Talabıma cıpar cıttuu gül ekken.

Geleceğime güzel kokulu gül ekerler.

<<Oşon üçün el işençin aktagın!>>-

<<Onun için halka güvenip

minnettar ol!>>

Dedi dağı col körsöttü enekem.

Dedi bile yol gösteren anacım.²⁰²

Düşöbübü Camansartova, *Cadırgan Cüzündön* “Gülen Yüzünden” adlı şiiri lirik tarzda yazılmış, söz sanatları ile anlam derinliği sağlanmış bir şiirdir. Şair, her dörtlükte söz sanatlarından faydalanmıştır. Evladın bir annenin yaşamını bahar kıldığına değinen şair bu durumu bahar aylarında açan mis kokulu çiçeklere benzetmektedir. Şair, bebeğin dünyaya gelmesiyle evin içine de sınırsız bir şans geldiğini dile getirmektedir. Şair, hem kız çocuk hem de erkek çocuk annesidir.

²⁰⁰ Artıkbayev, *Dil Sırı (Irlar, Poemalar, Kotormolor)*, s.4.

²⁰¹ Artıkbayev, *Dil Sırı (Irlar, Poemalar, Kotormolor)*, s.4.

²⁰² Artıkbayev, *Dil Sırı (Irlar, Poemalar, Kotormolor)*, s.4.

İkinci dörtlükte kızlarının sesiyle nee dolduğunu dile getirirken, erkek çocuklarının da sevgi dolu olduğunu dile getirmektedir. Evlatlarını kendi izinde yetişmesini isteyen şair, evlatlarını büyük bir gç olarak görmektedir.

Cadırap cıpar glg okşop ketken,
Enenin mtnd caşoo köktöm.
yn çeksiz bakıt tartuulagan,
Bbktr kağılayın cüzüñördön.

*Açılıp mis kokulu çiçeğe benzeyen,
Annenin midinde yaşam bahar.
Evine sınırsız baht getiren,
Bebekler kurban olayım yüzünüze.*

Kızdarım cılaacın n řańga blp,
Uulumdun tabiyatı meerim tgt.
İzimdi ulap, işim arkalagan,
Kubatım silersinr ömürgö bk.

*Kızlarım ince sesleriyle
neşelendirip,
Oğlumun tabiatı sevgi döker.
İzimi takip edip, işimi devam
ettirecek,
Gücüm sizlersiniz, ömrüme
dayanak²⁰³*

şiirin son drtlgnde de ilk dörtlükteki iki dize ile hemen hemen aynı dizeyi kullanan şair, anneliği yaşatan evlatlarına sevgisini, minnetini dile getirmektedir. Bu şiirde önceki dönemde kaleme alınan şiirlere göre kelimeler arası bağdaştırmaların ve benzetmelerin bir yenileşme içerisinde olduğunu gözlemleyebiliriz. şair, annelik duygusunun kattığı coşku ve duygu şölenini soyutlaştırarak ifade zenginliğini arttırmıştır.

...

Cadırap cıpar glg okşop ketken,
Keleček mtnd cařoo köktöm.
Enelik bakıtımdı tartuulagan,
Küyümdüü kağılayın cüzüñördön.

*Açılıp mis kokulu çiçeğe benzeyen,
Geleceğin midinde yaşam bahar.
Annelik bahtımı getiren,
Kurban olayım masum*

²⁰³ Kayıpov, *age.* (Akt. Kallimci), s.259.

*yüzlerinize.*²⁰⁴

Kocogelgi Kulutegin, *Ayal* “Kadın” adlı şiirinde çeşitli söz sanatlarını kullanarak kadın hakkındaki düşüncelerini zengin bir anlam derinliği ile şiirleştirmiştir. İlk dörtlükte geceye insana özgü olan dinleme yetisini katarak teşhis söz sanatını kullanmıştır. Hemen devamında yine insana özgü bir özellik olan kahkaha atmak, söylemek özelliklerini yükleyerek teşhis söz sanatını kullanmıştır ve güneşi kişileştirmiştir. Aynı zamanda mübalağa söz sanatını da kullanan şair anlam derinliğini söz sanatları ile zenginleştirmiştir.

Tün baktıluu şıbrıñdı tıñdagan...

Gece mutlu fısıltını dinledi...

Kün baktıluu külküñdü bir ırgagan.

Güneş mutlu kahkahanı söyledi.

Süyböy turup seni çındap obolu

Sevmez ise seni gerçekten önce,

süyö albayt-ov çaşoonu bir da can!...

*Sevemez bu hayatı tek bir can.*²⁰⁵

Şiirin devamında yer alan dizelerde de insanoğlunun kadın bedeninden dünyaya gelişini yücelik olan gören şair, hayatı bir gemiye benzetmektedir. Aynı zamanda dünyaya insana ait olan özellik yüklenerek kişileştirme yapılmıştır. Bu şiirin derin bir anlama sahip olduğunu söyleyebiliriz. Okuyucudan okuyucuya değişiklik gösterebilecek duygu ifadelerine yer verilmiştir. Anlam oldukça yoğundur.

...

Iras, iras biyiktigiñ!

Gerçek, gerçek yüceliğin!

Deneñen

Bedeninden

ıldıy tüşüp keldik çaşoo-kemege...

aşağı inip geldik hayat denen

gemiye...

Düynö özünön özü turup saktalat

Dünya kendi kendini korur ve yaşar

saktap, korgop algan bolsok seni ele!

koruyup, kollasak da seni

*sadece!*²⁰⁶

²⁰⁴ Kayıpov, *age.* (Akt. Kallimci), s.259.

²⁰⁵ Kayıpov, *age.* (Akt. Kallimci), s.537-538.

²⁰⁶ Kayıpov, *age.* (Akt. Kallimci), s.537-538.

1960'lı yıllardan sonra kaleme alınan şiirleri incelediğimizde gerek konu gerek anlam ve söz sanatları açısından bir gelişme ve yenileşme sürecine girdiğini görmekteyiz. Şairlerin yeni kalıpları, bağdaştırmaları şiire dâhil ettiğini, anlam derinliğini sağlamak amacıyla söz sanatlarına önceki yıllarda kaleme alınan şiirlere göre daha fazla rağbet göstermişlerdir. Bağımsızlığa doğru yazılan şiirlerin artık git gide duyguların yer yer soyutlaştırılarak ya da somutlaştırılarak kaleme alındığını görebiliriz.

3.1.2. Günlük dilin kullanımı ve doğal söyleyiş

Tüm edebi türlerde olduğu gibi şiir türünde de günlük dilin kullanımı, okuyucuya aktarılacak istenen düşüncelerin doğal bir söyleyiş ile aktarılmaya çalışılması eserin kalıcılığı açısından oldukça önemlidir. Şiir türünde dilin birçok farklı şekilde kullanımına şahit olabiliriz. Bazı şiir türlerinde düşüncenin okuyucuya daha hızlı bir şekilde ulaşarak, kalıcı etki yaratması için günlük dil birçok şekilde kullanılabilir. Şiirin yazıldığı alana göre günlük dilin şekillendiğini söylemek mümkün.

Günlük dil kullanılarak yazılan bir şiirde toplumun konuşma dilinden, konuşma dilinde yerleşen söz öbeklerinden, kalıplaşmalardan faydalanılır. Bu sayede şiirin kalıcılığı daha da artmaktadır. Kırgızların uzun yıllar boyunca gelişen sözlü kültürleri günlük dilin kullanımını ve doğal söyleyişi olumlu anlamda etkilemiştir. Şairler sözlü kültür geleneğinin yerleşmiş olmasından dolayı eserlerini çoğu zaman açık, anlaşılabilir bir şekilde doğal bir söyleyiş ile kaleme almışlardır. Doğan Aksan, “şiiri çekici kılan, ona içtenlik getirecek etkileyici ve kalıcı olmasını sağlayan özelliklerden biri, bizce doğal söyleyiştir. Bu doğal söyleyiş çoğu zaman konuşulan dil'den, günlük konuşma dilinde yerleşmiş anlatım biçimlerinden, kalıplaşmış öğelerden yararlanılarak gerçekleştirilir.”²⁰⁷ diyerek şiir türünde günlük dilin kullanımına ve doğal söyleyişin önemine dikkat çekmektedir.

Alıkul Osmonov, *Baatır Ene* “Kahraman Anne” adlı şiirinde çok fazla söz sanatlarına yer vermeden kaleme alarak doğal bir söyleyiş kullanmıştır. Şiir anne temalı bir şiirdir. Şair, okuyucuya annelere duyduğu saygı, sevgi ve minneti

²⁰⁷ Doğan Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Bilgi Yayınları, Ankara 2013, s.51.

aktarmaya çalışmaktadır. Bu yüzden olsa gerek günlük dili kullanarak doğal bir söyleyişe yer vermiştir.

Bizdin zaman – baatırlardın zamanı,

Bizim zaman – kahramanların

zamanı,

Baatır emet ene bergen mamanı.

Kahraman ana veren memeyi.

Oñoy emes oydoguday östürmök,

Kolay değil düşündüğün gibi

büyütmek,

On bir bala – on bir baatır kablandı.

On bir çocuk – on bir kahraman

aslanı.²⁰⁸

Şairin *Başkarmanın Ayalı* “Kolhoz Yöneticisinin Kadını” adlı şiirin de dönemin kolhoz hayatından izlere rastlamaktayız. Şiirin ana kahramanı kolhoz yöneticisinin karısıdır. Kolhoz yöneticisinin karısının yoldaş, diğer çalışanlar kadın gibi eşit şartlarda çabaladığını anlatmaya çalışan şair kadından övgü ile bahsetmektedir. Şair, bu şiiri okuyacak diğer kolhoz hayatında var olan kadınlarında etkilenerik işlerine sıkı bir şekilde bağlanmalarını istiyor olacak ki şiirde kolhoz hayatında var olan günlük konuşma dilini kullanmıştır. Şiiri okuduğumuzda belli bir kitleye hitap etme amacının olduğunu anlayabiliyoruz. Bu yüzden de şiirde doğal bir söyleyiş hâkim olmuştur.

Koydu kırka kelgende,

Koyunu kırkmaya geldiğinde,

Teñ kırkmaççı bar beken?

Ona denk kırkıcısı var mı?

Uydu saay kelgende

İneği sağmaya geldiğinde

Teñ saançı bar beken?

Ona denk sağıcı var mı?

Cok, cok eken, cok eken.

Yok, yok imiş, yok imiş,

İşi ketsin ilgeri.

İşi gitsin ileri.

Aman bolup baldarı,

Dikkatli olsun çocukları,

²⁰⁸ Osmonov, *age.*, s.365.

İlim bolsun bilgeni.

*İlim olsun her bildikleri.*²⁰⁹

Temirkul Ümötaliyev'in *Ayal Cönündö Ir* "Kadın Hakkında Şiir" adlı şiiri de kadının günlük hayatta üstlendiği işlere yer vermektedir. Kadının bir günde bile ne kadar çok iş tamamladığına dikkat çekerek kadının önemini vurgulayan şair, günlük işlerden bahsederken günlük konuşma diline yer vermiştir. Şair söz sanatları ve ağır bir söyleyişe yer vermeyerek şiirin kalıcı hale gelmesini sağlamıştır. Günlük dili ve doğal söyleyişi kullanan şair, şiirin akıcı bir hal almasını sağlamayı başarmıştır. Şiiri okumaya başladığımızda ilk dizelerden itibaren devamında kadınların günlük hayatta üstlendiği sorumlulukları duymak ve öğrenmek için okuma isteği uyandığının farkına varabiliriz.

Oygonot ak tañ öpköndö,

Gözünü açar şafak söktüğünde,

Dem alat çırak öçköndö.

Nefes alır mum söndüğünde.

Bir kolu oçok canında,

Bir eli ocağın yanında,

Bir kolu kolhoz malında.

Bir eli kolhozun malında.

Uy közdöyt camgır tökköndö.

*İneklere göz kulak olur yağmur
yağdığı zamanda.*

Kızılçanı östüröt,

Pancarı yetiştirir,

Kampaga buuday cetkiret,

Ambara buğday götürür,

Bir kolu üydö kir cubat,

Bir eli evde çamaşır yıkar,

Bir kolu pahta sugarat,

Bir eli pamuk sular,

Beker ötpöyt beş münöt...

*Boş geçmez beş dakikası...*²¹⁰

Baydılda Sarnogoyev'in *Akbarı* "Akbarı" adlı şiiri kolhozda çalışan bir kızın iş hayatındaki becerisini konu almaktadır. Şiirin tamamına baktığımızda kolhoz hayatında çalışan bir kızı anlattığı için olsa gerek şair, günlük dilden ve kolhoz

²⁰⁹ Osmonov, *age.*, s.356.

²¹⁰ Temirkul Ümötaliyev, *Tandalmalar (II. Cilt)*.

hayatındaki günlük ve doğal söyleyişten faydalanmış olduğunu görüyoruz. Bu şiiri okuyacak olan Kırgız gençlerine de bir öğüt, bir örnek niteliğindedir.

Top-top kılıp talaaga,

Yığınla topladığı tarladan,

Too turguzduñ kebezden.

Dağ inşa eder pamuktan.

Karaanına köz toyot,

Gölgesi göz doldurur,

Karap tursam belesten.

Baktığında tepeden.

...

Kündön-küngö dañkıñı,

Günden güne şerefini,

Küçötö ber Akbarı.

Güçlendir Akbarı.

Baarı sendey kücürmön,

Hepsi de senin gibi kuvvetli,

Gül ölkönün çaştarı.

Gül ülkenin gençleri²¹¹.

Şairin *Ayalıma* “Kadınıma” adlı şiiri günlük dil kullanılarak kaleme alınmış olup, doğal bir söyleyişe sahiptir. Şiir düz bir yazı gibi, bir hikâye gibi akıcı bir anlatıma sahiptir.

Men akınmın keede kevey, keede bay,

Ben şairim bazen fakir, bazen zengin

İçken aşım keede kesme, keede çay.

Yemeğim bazen kesme bazen çay.

Kay bir künü konok tolup üyümö

Bazı günler misafir dolar evime

Kazanımda kaynap turat calañ may.

Tencerede kaynayan sadece yağ.

Kay bir künü kapa kılam özüñdü

Bazı günler üzerim kendimi

Çaş balaña, süttük akça tabalbay.

Oğluma süt param olmadığı için.²¹²

Ergeşbay Uzakbayev’in *Beşik Termetken Enege* “Beşik Sallaya Anneye” adlı eserinde dilin açık ve anlaşılabilir olduğunu görmekteyiz. Genelde anne temalı eserlerin birçoğunda dilin sade olduğunu, doğal söyleyişin hâkim olduğunu gözlemliyoruz. Annelerin değerinin tüm okuyucularda aynı etkiyi yaratarak kalıcılığın sağlanması için şairler genellikle anne temalı şiirlerde günlük dilden ve doğal söyleyişten daha fazla yararlanmış olabilirler.

²¹¹ Sarnogoyev, *age.*, s.26.

²¹² Sarnogoyev, *age.*, s.59.

Eneler köp, tüyükkö boy berbesten,

*Anneler çok sıkıntıya yenik
düşmeden,*

Kız östürüp, uuldarı er cetken.

*Kızları büyütüp, kahraman
oğullar yetiştiren.*

Ana, kara uzun tündö uktabay,

*Anne, uzun kara gecede
uyumadan,*

Ay nurunda appak beşik termetken.

Ay ışığında ak beşik sallayan.²¹³

Kaçkınbay Artıkbayev'in *Mariya – Maşinistka* “Mariya – Daktilo Kullanan Kadın” adlı şiir, şekil olarak şiir türünde olsa da şiirin dili, akıcılığı bir düz yazı türü gibidir. Doğal bir anlatımın söz konusu olduğu şiir ilk dörtlükten itibaren okuyucuyu etkileyerek şiirin devamı için merak uyandırmayı başarmaktadır. Şiirde yer yer şiirin ana kahramanı olan Mariya adlı kadının konuşmalarında yer vererek anlatım daha da akıcı hale getirmektedir.

Mariya – maşinistka, cakşı başat,

*Daktilo kullanan kadın – Mariya,
zarif bir şekilde basar,*

Cakşı ırdı eç katasız şakıldatat.

*Güzel şiirleri hiç hatasız bir şekilde
mırıldanır.*

<<Cazıpsız kızık kılıp>> - degen bolup,

*<<Yazmaya başlamadan
meraklandım>> - diyerek,*

Cakşı ırdın avtoruna cakındaşat.

Güzel şiirin yazarına yakınlaşır.²¹⁴

Şiirin devamında yaşanan an betimlenerek anlatılmaktadır. Betimlemelerde olduğu gibi, en gözlemlenebilir haliyle okuyucuda doğrudan o anın gözünün önüne gelmesini sağlamaktadır.

Aylasız keede caman ırdı başat,

Çaresiz zamanda kötü şiiri basar,

Tez bütüp, kutulguça andan şaşat.

Hızlıca bitirip kurtulur aceleyle.

²¹³ Uzakbayev, *age.*, s.23.

²¹⁴ Artıkbayev, *Dil Sırı (Irlar, Poemalar, Kotormolor)*, s.44.

Eesine kabak bürköp sunat dağı,
İçine caktırbagan sırdı katat.

*Sahibine kaşlarını çatarak sunar da,
Beğenmediğini içine atıp saklar.*²¹⁵

Kaçkınbay Artıkbayev'e ait *Ene Cüröğü* "Anne Yüreği" adlı şiiri şiir türünde yazılmış fakat nesir türü niteliğindedir. Anlam olarak, anlatış şekli olarak nesir türü özellikleri taşımaktadır. Şiiri okumaya başladığımızda dilinin ve anlatımının günlük konuşma dili olduğunu okuyucuda bıraktığı etki ve kalıcılıktan anlayabiliriz.

Tün bir ubak.

Gecenin bir vakti.

Saat eki üç çaması.

Saat iki üç suları.

Ene uktabayt miñ kubulup sanaası.

Anne uyumaz, bin türlü düşüncelerle.

"Erte kelem" – dep ubada berdi ele,

"erken geleceğim" diye söz vermişti,

Emne mınça keçikti eken balası?..

*neden bu kadar gecikti ki oğlu?..*²¹⁶

Şiirde yer yer ana kahraman olan annenin kendi kendine yaptığı konuşmalara, iç konuşmalarına rastlanmaktadır. Şiirde bu gibi detayların yer alması şiiri daha da anlamlı kılarak etkisini arttırmaktadır. Oğlunun iyiliğini düşünen, onun için dua eden anne, tüm anneleri temsilen bir karakter olmuştur. Şiiri okuyan her anne aynı düşünceleri içten hissederek etkilenebilir.

"Een tündö biröö cıga çaptıdı?

"ıssız gecede birisi mi yıktı?

Ce mas bolup kademi anın kattıdı?

Yoksa sarhoş olup adımları mı kaldı?

Ce koşulup buzulgan bir ç.öyrögö,

Yoksa bozuk bir çevreye,

Namıs-arın, ata naamın sattıdı?"

Namusunu arını, baba namını mı

sattı?"

...

Antse dele ene baykuş : - "Balam" – dep,

Yine de zavallı anne: "oğlum" der,

Aga keler balaketin alam – dep,

Ona gelecek felaketi alırım" der,

Ar ubakta aman bolsun! – dep tileyt,

Her zaman esen olsun!" diye

²¹⁵ Artıkbayev, *Dil Sırı (Irlar, Poemalar, Kotormolor)*, s.44.

²¹⁶ Kayıpov, *age.*, (Akt. Kutlu), s.117.

dilenir,

Üylöngön soñ tıktoktolup kalar” – dep. *Evlenince durulur” diye.*²¹⁷

1960’lı, 1970’li yıllara kadar şiirde günlük dilin kullanımı ve doğal söyleyiş biçimi daha yaygındır. Fakat şairlerin zamanla şiir türü için girdiği arayışlar, yenileşmeler dilin günlük dilden uzaklaşmasında etkili olmuştur. 1970’li yıllarda itibaren yazılan şiirlerin anlam derinliğinin çok daha fazla olduğunu, dilinin ve anlatımının daha kapalı olduğunu söyleyebiliriz. Ülkenin siyasi, sosyal, sanat gibi açılardan biraz daha rahatlamaya başlamasıyla şairler sanatsal değeri daha yüksek, anlam derinliği artan, şekil yönünden estetik farklı biçimleri kullanmaya başlamışlardır.

3.1.3. İmge

İmge, kişinin zihninde oluşturduğu bir resim ya da hayal olarak tanımlanabilir. İmge sadece şiir türünde değil, tüm edebi türlerde sanatçı tarafından kullanılarak, tam anlamıyla şairin sanatına sanat katan bir güçtür. Her insanın hayal gücü farklı olduğu gibi her şairin imgeyi kullanma şekli, zihnindekileri duyularıyla birleştirerek hayalindekileri resmetmeye çalışması birbirinden farklıdır. Doğan Aksan (2013), “İmge, sanatçının çeşitli duyularıyla algıladığı özel, özgün bir görüntünün dille aktarılışıdır; bir betimleme değil, öznel bir yorumlama sayılabilir” diyerek imgenin tanımını yapmaktadır. İmge, şiir türünün ana unsurlarından bir tanesidir. Şiirin anlam derinliğinin oluşmasında da imge etkilidir. Kırgız şairlerde şiirlerinde imgeye yer vermişlerdir. Kırgızların güçlü bir sözlü kültürlerinin var oluşu, eski dönemlerde itibaren var olan destan geleneklerinin de güçlü olması sebebiyle imge konusunda başarılı olmuşlardır diyebiliriz.

Alıkul Osmonov, birçok şiirinde Rus kadınlarından övgü ile bahsetmiş, Rus halkına olan ilgisini de şiirlerinde gerek dolaylı gerek doğrudan anlatmaya çalışmıştır. *Başkarmanın Ayalı* “Kolhoz Yöneticisinin Karısı” adlı şiirinde kadının tasvirini yaparken “Kızıl giysi giymiş, ince belli” diyerek SSCB’nin resmi ordusu olan Kızıl Ordu ile ilgili bir bağdaştırma yaparak imgeye yer vermiştir. Kızıl kelimesinin

²¹⁷ Kayıpov, *age.*, (Akt. Kutlu), s.117.

SSCB’de işçi sınıfını temsil eden bir kelime olduğunu da düşünecek olursak kolhoz yöneticisinin karısının eşitlikten ayrılmadan hareket ettiğini anlatmak istemiş olabilir.

Kızıl köynök, burañ bel,

Kızıl giysi giymiş, ince belli,

Kimdin, kimdin zayıbı?

Kimin, kimin karısı?

Kadırlagan bizdin el,

Bizim halkımıza saygı duyan,

Başkarmanın zayıbı.

Kolhoz yöneticisinin karısı.²¹⁸

Baydılda Sarnogoyev’in *Ala-Too* “Ala Dağ” adlı şiirinde güçlü imgelerin kullanılarak anlam derinliğinin arttırılmaya çalışıldığını görmekteyiz. Ala Dağ’ın Kırgızların hayatında tarihten itibaren mühim bir yeri olmuştur. Ala Dağ’ın şairlerin şiirlerinde de sıkça yer edindiğini görebiliriz. Baydılda Sarnogoyev’de bu şiirinde imgeler kullanarak Ala Dağ’ın önemini vurgulamaktadır. Şairin kendi bilinçaltında duyularıyla algıladığı Ala Dağ profiline göre; Ala Dağ’ı evinde ağırlamak isteği, Ala Dağ’dan bir ses bekleyişi, Ala Dağ’ın insanlarını asırlarca besleyip büyütüşü şairin imgeyi kullanma şeklidir.

Altından içik casatıp,

Altından kürk diktirip,

Arnasam deymın künügö.

Giydirsem derim güneşe.

Sıylaar elem konoktop,

Misafir eder ağırlardım,

Sıyganday bolsoñ üyümö.

Eğer sığsaydın evime.

...

Tüşüktü tartıp köp kılım,

Nice cefalar çekip asırlarca,

Tuuganıñ cetet asırap.

İnsanların yetişir beslenerek.

Tün küzöyt emi baldarıñ,

Geceyi gözetir şimdi çocukların

Tük etip alçı azıraak.

Ses ver hiç olmazsa birazcık.²¹⁹

Kaçkınbay Artıkbayev, *Turmuş Colunda* “Hayat Yolunda” adlı şiirinde annesinin evladını yetiştirerek, küçüklüğünden itibaren hayata dair her şeyi öğretmeye çalışıldığını “altından beşik” olarak nitelendirerek geleceğini somutlaştırmak için imge

²¹⁸ Osmonov, *age.*, s.356.

²¹⁹ Kayıpov, *age.* (Akt. Kallimci), s.82.

kullanmıştır. Şiirin devamında ağabeyinin ve ablasının eğitim aldıklarını dile getiren şair, bu şekilde onun geleceğine de güzel kokulu gül ettiklerini dile getirerek eğitimin önemine de imge aracılığı ile vurgu yapmaktadır.

Enem kamdap, altın beşik men için, *Annem hazırladı, benim için*
altından beşiği,

Keleşim küçtöndürüp ümütün. *Güçlendirdi ümitleriyle geleceğimi.*

...

Agam, ecem bilim berip mektepten, *Ağabeyim, ablam okuyup mektepte,*
Talabıma cıpar cıttuu gül ekken. *Geleceğime güzel kokulu gül*
ekerler.²²⁰

Ernis Tursunov, *Mildettüübüz Enege* “Minnettarız Anneye” adlı şiirinde aşağıdaki dizelerde çekilen bir sıkıntının tıpkı atılan bir ok bir kurşun gibi vücudu yaralayarak, vücutta afet yaratacağını dile getirmektedir. Aynı zamanda bu şiirde, hayatı gemiye benzeten şair hayatı somutlaştırarak imgeye yer vermiştir.

Asılğan dart, atılğan ok-korgoşun, *Sıkıntı veren dert, atılan ok-kurşun,*
Apat kılaar, carat salaar denege. *Afet kılar, yaralandırır vücudu.*

...

Kim baratsa Caşoo degen kemedede, *Kim yaşarsa hayat denilen gemide,*
Kırpik kakpay sıyına ber eneñe! *Gözünü kırpmadan hürmet etsin*
anneye!²²¹

Nasırdin Baytemirov, *Kızın Aldında* “Kızın Önünde” adlı şiirinin ilk dördünlüğünde; sevdiği kızın şiir okuduğunda gök gürlere sallandığını, şiiri duyan yelin bile nazlanarak estiğini, sevdiği kızın dudağında rüzgârın esişini izlediğini söyleyerek imge kullanmış olduğunu görebiliriz.

Ir okudun kök şiberdi termetip, *Şiir okuduğunda gök gürlere sallanarak*
Irga aylanıp erkeledi cel ketip. *Şiiri duyunca yel eser nazlanarak.*

²²⁰ Artıkbayev, *Dil Sırı (Irlar, Poemalar, Kotormolor)*, s.4.

²²¹ Tursunov, *age.*, s.22.

Eriniñden cel öpkönün baykadım,
Celçe dağı bolalbadım men cetip.

*Dudağında rüzgarın esişini izlerim,
Küçük esinti kadar olamadım sana
kavuşan.*²²²

Kocogeldi Kulutegin *Ayal* “Kadın” adlı şiirinde gecenin fısıltıyı dinleyişini, güneşin mutlu kahkaha söyleşini dile getirerek bir dörtlükte birden fazla imge kullanmaktadır. Geceyi ve güneşi kendi hayalinde anlamlandırıldığı şekilde okuyucuya aktarmaya çalışmaktadır. Daha önce Ernis Tursunov’un şiirinde rastlamış olduğumuz hayatın gemiye benzetilerek somutlaştırılmasına bu şiirde de rastlamaktayız. Şair, hayatı bir gemiye benzeterek doğumu, yaşamı kendi hayal dünyasında nasıl tasvir ettiğini gözler önüne sermektedir. Bu şiirde birden çok imge kullanımına yer verilmiştir.

Tün baktıлуу şıırıñdı tıñdagan...

Gece mutlu fısıltını dinledi...

Kün baktıлуу külküñdü bir ırgagan.

Güneş mutlu kahkahanı söyledi.

...

Iras, iras biyiktigiñ!

Gerçek, gerçek yüceliğini!

Deneñen

Bedeninden

ıldıy tüşüp keldik çaşoo-kemege...

aşağı inip geldik hayat denen

*gemiye...*²²³

3.2. Yapı

Şiirin ana unsurlarından bir tanesi de yapıdır. Şiirin içeriğinin yanında biçimsel olarak şair tarafından anlamla uyumlu bir şekilde şekillendirilmesi de şiirin anlam ve biçim yönünden estetiği açısından oldukça önemlidir. Şiirde kullanılan nazım şekilleri, ölçü birimleri ve ahenk unsurları şiirin müzikalitesini arttırarak estetik açıdan da şiirin kalitesini arttıran unsurlardır. İsmail Çetişli, “Şiirde yapı/şekil/biçim/form, metni oluşturan muhtevanın, dil malzemesiyle estetik bir terkibe dönüştürülmesinden doğar ve buna hizmet eder. Böyle bir yapıdan mahrum

²²² Baytemirov, *age.*, s.177.

²²³ Kayıpov, *age.*, s.537-538.

malzemenin, estetik herhangi bir değeri olamaz. Çünkü malzeme, ancak belli bir yapı içinde estetik kimliğine kavuşabilir.”²²⁴ diyerek şiirde yapının önemini vurgulamaktadır.

Kırgız edebiyatı uzun yıllar sözlü kültürün etkisi altında kalarak gelişme göstermiştir. Sözlü kültürün etkisinden yavaş yavaş çıkmaya başlayan Kırgız şiiri 1950’li yıllara kadar yapı bakımından çokta yeniliklere açık olmadığını bu süreçte kaleme alınan şiirleri incelediğimizde gözlemleyebilmemiz mümkün. Zamanla şairlerin şiirlerinin içeriklerini etkileyen Rus edebiyatı, yapı olarak da Kırgız şiirini etkilemeye başlamıştır. Rus edebiyatının etkisiyle Kırgız şairler yeni nazım şekilleri ve ahenk unsurlarını kullanmaktan geri kalmamışlardır. 1950’li yıllardaki Kırgız edebiyatına baktığımızda SSCB’nin nazım türleriyle sıkı ilişkisi olduğunu görebiliriz. Rus şiirinden olumlu anlamda etkilenen Kırgız şairlerinin birçoğu Puşkin, Lermantov, Nekrasov, Krılov, Mayakovski gibi isimlerin şiirlerini, manzumelerini Kırgızcaya çevirmişler ve onlardan şairlik dersi almaya devam etmişlerdir.²²⁵

Şiirlerinde birçok farklı kadın tipine yer veren şairlerden biri olan Alıkul Osmonov, *Baatır Ene* “Kahraman Anne” adlı şiirini dörtlük nazım birimi ile kaleme almıştır. Şiir 11’li hece ölçüsü kaleme alınmış ve dört kıtadan meydana gelmiştir. Kafiye şeması olarak genel olarak mâni tarzı kafiye tipi kullanılan şiirin aşağıda yer alan dörtlüğünde “-ö” sesiyle yarım kafiye, “-öyün” ekiyle redif kullanımına yer verilmiştir. Bu şiirde kafiye düzenine tam anlamıyla uyulmamıştır. Bazı dörtlüklerde şairin bir kafiye düzenine bağlı kalmamış olduğunu gözlemleyebiliriz.

(g) Çakır, ene, baldarındı **köröyün**,

Çağır, anne, çocuklarını

göreym,

(g) Men da balan, men emesmin **ögöyün**.

Ben de çocuğunum, değilim

üveyin.

(h) Çın enelik erdigiñe bagınıp,

Gerçek analığının,

kahramanlığının önünde eğilerek,

(g) Kelçi, eneke, mandayıñan **öböyün**.

Gel, anacığım, alnından

²²⁴ Çetişli, *age.*, s.54.

²²⁵ Artıkbayev, *age.*, s.186.

Şiirlerinde Rus kadın tiplerine yer veren Alıkul Osmonov, Rus kadınlarından övgü ile bahsetmektedir. Bazı şiirlerinde yetiyecek Kırgız kadınlarının da birçok yönden Rus halkının kadınlara benzemek istediğini görebiliriz. Yine kolhoz yöneticisinin karısının ana kahraman olduğu *Başkarmanın Ayalı* “Kolhoz Yöneticisinin Kadını” adlı şiirin nazım birimi dördlüktür. Şiir, 7’li hece ölçüsü kullanılarak kaleme alınmıştır. Çapraz kafiye tipinin kullanıldığı şiirde “-el” eki ile tunç kafiye, “-in, -ın” ekleriyle tam kafiye, “zayıbı” kelimesi ile redif oluşturulduğunu görmekteyiz.

- (a) Kızıl köynök, burañ bel, *Kızıl giysi giymiş, ince belli,*
(b) Kimdin, kimdin zayıbı? *Kimin, kimin karısı?*
(a) Kadırlagan bizdin el, *Bizim halkımıza saygı duyan,*
(b) Başkarmanın zayıbı. *Kolhoz yöneticisinin karısı.*

Temirkul Ümötaliyev tüm sanat hayatı boyunca kadının yaşam içerisindeki yeri ve önemini gözler önüne sermeye çalışmış, şiirlerinde farklı kadın tiplerine yer vermiş önemli şairlerden bir tanesidir. *Ayal Cönündö Ir* “Kadın Hakkında Şiir” adlı şiirinin nazım birimi beşlik şeklinde diğer bir deyişler bent şeklindedir. Beş bentten meydana gelen şiir 8’li hece ölçüsü ile kaleme alınmıştır. Aabba-cddc-eeffe.. şeklinde kafiye düzenine sahip olan şiirde, “-ay” ekiyle tam kafiye, “-a” ekiyle yarım kafiye, “-uş” ekiyle tam kafiye kullanılmıştır. “-ın” eki ve “-tan” ekleriyle de redife yer verilmiştir.

- (a) Bilsek da güldöy caynaşın, *Bilsek de gül gibi güzel*
olduğunu,
(a) Bilbeybiz ayal kayratın: *Bilemeyiz kadının gösterdiği*
gayreti:
(b) Boşonboyt keçke cumuştan, *Kurtulmaz geceye kadar işten,*
(b) Çarçabayt tike turuştan, *Yorulmaz dimdik durmaktan,*
(a) Ar iştin tabat aylasın. *Bulur bir çaresini her işin.*

²²⁶ Osmonov, *age.*, s.365.

Temirkul Ümötaliyev'in *Ene* "Anne" adlı şiirinin nazım birimi dördlüktür. Şiir altı dördlükten meydana gelmektedir. Şiirde hem çapraz kafiye tarzı kullanılmış, hem de mâni kafiye tarzı kullanılmıştır. İlk dördlükte "-se" ekiyle ve "-dan" ekiyle redif kullanılmıştır. İkinci dördlükte "-adım" eki ve "-ım" ekiyle redif kullanılmıştır.

(a) Enekebay, eger sözüñ keçpeseñ, *Anneciğim, eğer sözünü geri*
çevirirsem,

(b) Eç ubakta kutuluu cok karzımdan. *Hiçbir zaman kurtuluş yok*
borcumdan.

(a) Maga tökkön meerimiñdi estesem, *Bana gösterdiğin şefkati*
hatırlasam,

(b) Korunamın sıyladım dep aytuudan. *Çekinirim saygı duydum*
diyerek söylediğimden.

(c) Kañça cılı koyunundan çıkpıadım, *Kaç yıl koynundan çıkmadım,*

(c) Kañça cılı kökürögüñ cıttadım. *Kaç yıl güzelliğini kokladım.*

(d) Tañ atkança on aylanıp emizip, *Şafak sökene kadar on kez*
başımda dolanarak emziren,

(c) Kan sölüñdü maga berdiñ, kutmanım. *Kanımın canlılığını bana veren,*
uğurum.²²⁷

Temirkul Ümötaliyev'in *Enenin Cürögü* "Annenin Yüreği" adlı şiiri, şair tarafından numaralandırılarak toplamda beş bölümde yazılmıştır. Biçim özellikleri yönünden şiirin tüm özelliklerini taşıyor olsa da, içerik yönünden ve anlatım yönünden hikâye gibi kaleme alınmıştır. Şiirin nazım birimi dördlük olup, 11'li hece ölçüsü kullanılarak yazılmıştır. Şiir düz kafiye tarzındadır. "-t" ekiyle ve "-l" ekiyle yarım kafiye oluşturulmuş, "-ılğan" ve "-am" ekleriyle ise de redif oluşturulmuştur.

(c) Oşol öñdüü comoktordun ayılğan, *O güzel masalları söylenen,*

²²⁷ Ümötaliyev, *Tandalmalar* (2. Cilt).

- (c) Ce süröttün ecen kayra tartıl**gan** *Sureti kız kardeşine benzeyen*
- (d) Bir çıkar? Men kaytalap oltur**am**, *Ne çıkar? Ben tekrar tekrar
anlatsam,*
- (d) Eçak ötkön okuyanı söz kıl**am**... *Çoktan geçen bir olayı
anlatayım...²²⁸*

Sooronbay Cusuyev'in *Ak Kemedede* "Beyaz Gemide" adlı şiirinin nazım birimi dördlüktür. Şiir 11'li hece ölçüsü kullanılarak yazılmıştır. Şiirin kafiye düzeni mâni kafiye tarzıdır. Şiirde“-i” ekiyle yarım kafiye, “-ibiz” ekiyle ise redif oluşturulmuştur.

- (c) Kükü bolup, ır bolup şerig**ibiz**, *Kahkaha olur, şarkı olur
birleşiriz,*
- (c) Köl üstündö ulandı seyil**ibiz**. *Gölün üstünde genç erkekler
eğleniriz.*
- (d) Türsül kagat cürögüm, eköobüzdün *Küt küt çarpan yüreğim,
ikimizin*
- (c) Tüz kelse dep tüp maksat, peyil**ibiz**. *Doğrudan gelse diye bekler,
kişiliğimiz.²²⁹*

Sooronbay Cusuyev'in *Sılayın Kara Çaçıñdı* "Okşayayım Kara Saçım" adlı şiirinin nazım birimi dördlüktür. Şiir serbest hece ölçüsü ile kaleme alınmış olup, beş dördlükten meydana gelmektedir. Aşağıda yer alan dördlükte mâni kafiye tarzı kullanılmış olmasına rağmen şiirin tamamı bu kafiye düzeninde yazılmamıştır. Bazı dördlüklerde kafiye düzenine dikkat edilmediğini gözlemleyebiliriz. Aşağıdaki dördlükte yer alan örneklerde “-aş” ekiyle tam kafiye, “-a” ekiyle yarım kafiye oluşturulmuştur. “-ına” eki ile de redif kullanılmıştır.

- (f) Koşulsa caşı caş**ına**, *Birleşse hayatı hayatımla,*
- (f) Ak kar caap ayal baş**ına**. *Beyaz kar yağar kadının başına.*

²²⁸ Ümötaliyev, *Tandalmalar* (2. Cilt).

²²⁹ Cusuyev, *age.*, s.53.

(g) Cabışat deşet ak kmş *Yapışır beyaz gümüş*

(f) Cakşına kara aına. *Zarife kara saına.*²³⁰

Sooronbay Cusuyev'e ait olan *Ak olpon* "Ak olpan" adlı şiirinde nazım birimi drtlktr. şiirde hece ölçüsü kullanılmış olup, 11'li hece ölçüsü ile kaleme alınmıştır. şiirin kafiye düzeni mâni kafiye tarzıdır. Aşağıdaki dörtlükte "-" ekiyle yarım kafiye, "-n" ekiyle tam kafiye kullanılmış, "-p" ekiyle de redif kullanılmıştır.

(c) Kp cıldızdan nuru carık tögülüp, *ok yıldızdan daha çok ışık saçar,*

(c) Kkt olpon tura tukmuş körünüp. *Emsalsiz olpan göründüğünde gökte.*

(d) A bul kız da ak çolponu kızdarın. *İşte bu kız da ak çolpanı kızların.*

(c) Kp kızdardan turgan caynap bölünüp. *ok kız arasında güzel görünen.*²³¹

Sooronbay Cusuyev'in *Ata Curt* "Ata Yurt" adlı şiiri dörtlük nazım birimi ile kaleme alınmıştır. şairin ulaşabildiğimiz şiirlerinin birçoğu dörtlük nazım birimi ile yazılmıştır. şiir mâni kafiye tarzı ile yazılmıştır. şiirde kafiye ve redif kullanılmıştır. Aşağıda yer alan ilk iki dizede "-l" ekiyle zengin kafiye, "-" ekiyle ise yarım kafiye kullanılmış, "-gün" ekiyle de redif oluşturulmuştur.

(c) Uulunmun sen babestep bplgn, *Oğlunum ben senin byttğn,*
yetiştirdiğin,

(c) Umtulup kanat kağıp kklgn. *Kol kanat gererek baktığın.*

(d) Ata curt, mrmd öz aldında *Ata yurt, hayatta senin bende hakkın*

(c) Parızım kalbasa eken tbgn. *Kalmasa ödemediğim farzım.*²³²

Sooronbay Cusuyev'e ait başka bir şiir olan *Irçı Kızga* "şair Kıza" dörtlük nazım birimi ile kaleme alınmıştır. şairin elimizde olan şiirlerinden hareketle bazı şiirlerini dörtlük şeklinde, bazı şiirlerini de bentler şeklinde kaleme aldığını söyleyebiliriz. şiir 8'li hece ölçüsü ile kaleme alınmıştır. şiir mâni kafiye tarzında yazılmıştır. şiirin aşağıda yer alan dörtlüğünde "-a" eki ile yarım kafiye, "-ysıñ" eki ile redif

²³⁰ Cusuyev, *age.*, s.60.

²³¹ Cusuyev, *age.*, s.66.

²³² Kayıpov, *age.* (Akt. Kallimci), s.562.

oluşturulmuştur. Sooronbay Cusuyev, anlam ve içerik olarak da ustaca kaleme aldığı şiirde biçim olarak da, yapı olarak da şiir tarzını geliştirdiğinin bir kanıtı niteliğindedir.

- (c) Suluusun ırdın ılgaysıñ, *Güzelliğın gibi şarkını seçersin,*
(c) Nurduusun ırdın ırdaysıñ. *Işığın ile şarkını söylersin.*
(d) Ir menen köptü cırgatıp, *Şarkın ile herkesi eğlendirip,*
(c) Ir menen özüñ cırgaysıñ. *Şarkı söylerken kendin de eğlenirsın.*²³³

Baydılda Sarnogoyev'e ait olan *Ayal, Ayal* "Kadın, Kadın" şiiri, dörtlükler şeklinde yazılmış olup, dört dörtlükten meydana gelmektedir. 11'li hece ölçüsü ile kaleme alınmıştır. Şiirde mâni kafiye tarzı kullanılmıştır. "-a" ekiyle yarım kafiye kullanılmış, "-dın" ekiyle de redif kullanılmıştır.

- (a) Calañ cakşı, camanı çok ayaldın, *Hepsi iyidir, kötüsü yoktur kadının,*
(a) Can cırgalı, carookeri adamdın. *Hayatının anlamı, şefkatlisidir*
adamın
(b) Turmuş körkü, dünyönün tutkası *Hayatın güzelliği, dünyanın*
dayanağı
(a) Üydün kutu, apakesi balandın. *Evin şansı, çocukların annesi.*²³⁴

Esengul İbrayev'in *Baatırlardı Törögön Baatır Barbı Emeden...* "Kahramanları Doğuran Anneden Daha Kahraman Var mı..." adlı şiiri on dörtlükten meydana gelmektedir. Şiir, 11'li hece ölçüsü ile kaleme alınmıştır. Şiirde hem düz kafiye tarzı hem de mâni kafiye tarzı kullanılmıştır. Aşağıdaki örnekte yer alan ilk dörtlükte "-alaa" ekiyle zengin kafiye kullanılmış olup, "-dan", "-am" ekleriyle de redif kullanımına başvurulmuştur. Aşağıda yer alan ikinci dörtlük, mâni kafiye tarzı kullanılarak kaleme alınmıştır. Şiirin çoğunluğu düz kafiye tarzı ile yazılmış olmasına rağmen arada bazı dörtlükler mâni kafiye tarzı kullanılarak kaleme alınmıştır. "-ı" ekiyle yarım kafiye, "-dı" ekiyle redif kullanılmıştır.

- (a) Üydön, işten, talaadan, *Evden, işten, tarladan,*

²³³ Cusuyev, *age.*, s.83.

²³⁴ Sarnogoyev, *age.*, s.142.

- (a) El kaynagan kalaadan, *Halkı çoğalan şehirden,*
(b) Ene degen söz uksam, *Söz işitsem anne diye,*
(b) Kükürt bolup cana alam. *Yanarım ateş olup.*
- (c) Kosmonavtı, baatırdı, *Astronotu, kahramanı,*
(c) Vrač, uçkuç, akımdı *Doktor, pilot, şairi*
(d) Tapkan ene aldında *Doğuran anne önünde*
(c) Taazim et, iy başıñdı. *Saygı duy, eğ başını.*²³⁵

Kırgız şairler zamanla şiirlerini savaş temasından ve savaşın izlerinden uzaklaştırmaya başlayarak yenileşme ve var olanı geliştirme arayışına girmişlerdir. Bu durumun bir sonucu olarak Rus edebiyatına, Rus şairlerine ilgi duyarak şiirde yenilikler denemeye başlamışlardır. Şiire gelen bu yenilik sadece tema, içerik olarak değil, biçim olarak da hissedilmektedir. Buna örnek olarak; şairler şiirlerinde birden fazla kafiye tarzı kullanarak tek bir kafiye düzenine bağlı kalmadan aynı şiirde birden fazla kafiye tarzı kullanmışlardır. Yukarıdaki şiirde de görüldüğü üzere bir şiirde iki farklı kafiye tarzı kullanılmıştır.

Düşöbübü Camansartova'ya ait olan *Baldar Cönü* "Çocukluk Hakkında" adlı şiirin nazım birimi dördlüktür. Şiir, mâni kafiye tarzı ile kaleme alınmış olup, 11'li hece ölçüsü kullanılarak yazılmıştır. Şiirde kafiye ve redif kullanımına yer verilmiştir. "-ö" ekiyle yarım kafiye, "-sö" ekiyle ise redif oluşturulmuştur. Şiire baktığımızda hem biçim hem içerik açısından şiir türünde yıllar içerisinde olan gelişmeleride görebilmek mümkündür. Şair ortaya çıkarmış olduğu anlam derinliğini, içerik zenginliğini, biçim ve yapı bakımından da şiire yansıtarak bir bütün haline getirmiştir.

- (c) Tünüm beykut ömürüñö gül össö, *Gecem dertsiz, hayatında çiçekler*
yetişse,
(c) Carkıp maanay, beypildikte kün ötsö. *Neşe içinde, dertsiz tasasız günler*

²³⁵ İbrayev, *age.*, s.17.

geçse.

(d) Sen kıynalıp, nuruñ öçsö cüzüñdön, *Sen sıkıntı çekip, ışığı sönse yüzünün,*

(c) Peylim böksö, üyüm böksö, oy böksö... *Kişiliğim eksik, evim eksik,*

düşünceler eksik...²³⁶

Kocogeldi Kulutegin'in *Arık Kız* "Zarif Kız" adlı şiirinin nazım birimi diğer şiir türlerine göre farklıdır. Tam anlamıyla bentlerden de oluşmayan şiir, üç dörtlükten bir bentten meydana gelmiştir. Bentten meydana gelen bölüm şekil açısından diğerlerine göre daha farklıdır. Şiirde genel anlamda bir kafiye düzeni mevcut olmasına rağmen bir dörtlükte kafiye düzenine uyulmamış, serbest şekilde kaleme alınmıştır. Şiirin ilk dörtlüğünde mâni kafiye tarzı kullanılmıştır. "-arık" ekiyle tunç kafiye, "-ız" ekiyle ise redif kullanılmıştır.

(a) Irgayday bolgon **arık kız**, *Gül pembe yanaklı zarif kız.*

(a) imanı birook **carık kız**. *Edepli ve nurlu kız.*

(b) Cañı bir tuulgan Aybı dep *Yoksa doğan bir ay mı diye*

(a) caldırıp tiktep kalıppız... *Gözlerimizi senden alamıyoruz..*

Pastek bir boyuñ caraşıp, *Uzun, servi boyun yakıştır,*

başıñ dadil-karatıp. *adımların dahi yaraşır.*

Kaldaygan canım *Deli gibi çarpan yüreğimi*

sen dedim *sen belledim*

kalganday süyüü adaşıp... *varlığımca sunarak sevgi.²³⁷*

Şairin birçok şiiri yukarıdaki örnekte de görüldüğü gibi serbest bir nazım ölçüsü ile kaleme alınmıştır. 1970'li yıllarda önceki yıllara göre daha da fazla olan farklı milletlerin ekseriyetle Rus edebiyatının etkisini bu dönem şairlerinin şiirlerini incelediğimizde doğrudan görmekteyiz. Kocogeldi Kulutegin, *Sır* "Sır", *Ayal*

²³⁶ Kayıpov, *age.*, s.260.

²³⁷ Kayıpov, *age.*, s.539.

“Kadın” adlı şiirleri de serbest bir nazım birimi ile kaleme alınmıştır.²³⁸ Şairin şiirlerine yenilikleri bir anda değil de zamanla adapte etmeye çalışıyor olması muhtemel bir durumdur. Aynı zamanda bu süreçte adeta kendine has bir nazım birimi oluşturduğunu söylemek de yanlış olmasa gerek. Edebiyatta gelişmeler ve yenilikler bir anda olmadığı gibi Kırgız şairler de şiir türünde denedikleri yenilikleri bir anda tamamıyla şiire aktaramamışlardır. Yukarıda yer alan örneklerde de gördüğümüz üzere yapı bakımından tam olmayan şiirler bu durumun bir sonucu olabilir.

²³⁸ Kayırov, *age.*, s.539.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1945 - 1991 YILLARI ARASINDA MODERN KIRGIZ EDEBİYATINDA KADIN TEMALI ŞİİRLERİN TRANSKRİPSİYONU VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIMI

Baatır Ene²³⁹

Kün bolboso, cer da bolbos, ay bolbos,

Ay bolboso, turmuş körkü şay bolbos.

İyul tünü beşik casap örüktön,

Baatır ene cıldız tuugan ayga okşoş.

Köl bolboso, cel da bolbos, cer oñbos,

Cer bolboso, cemiş bolbos, el bolbos.

Küz bolgonda arça beşik casatıp,

Baatır ene ömür bergen çerge okşoş.

Bizdin zaman – baatırlardıñ zamanı,

Kahraman Anne

*Güneş olmazsa, toprak da olmaz,
ay da olmaz,*

*Ay olmazsa hayatın güzelliği
muhteşem olmaz.*

*Temmuz günü beşik yapıp erik
ağacından,*

*Kahraman anne benzer yıldızlara
kardeş olan aya.*

*Göl olmazsa, yel de olmaz, toprak
verimli olmaz,*

*Toprak olmazsa, meyve olmaz,
vatan olmaz.*

*Güz olduğunda ardiç ağacından
beşik yapan,*

*Kahraman anne ömür veren
toprağa benzer.*

Bizim zaman – kahramanların

²³⁹ Kaynak gösterilmeyen şiirler tarafımızca Türkiye Türkçesi'ne aktarılmıştır.

Baatır emet ene bergen mamanı.
Oñoy emes oydoguday östürmök,
On bir bala – on bir baatır kablandı.

Çakır, ene, baldarındı köröyün,
Men da balan, men emesmin ögöyün.
Çın enelik erdigine bağınıp,
Kelçi, eneke, mandayıñan öböyün.

Mariya

Kudukta tunuk suu tursa,
Arıktan kelip suu algan,
Mariya kimdin carı eken?
Ak maral sinduu sunalğan.

Başatta tunuk suu catsa,
Özöndön kelip suu algan,
Mariya kimdin carı eken?
Ördöktöy moynu sunalğan.

zamani,
Kahraman ana veren memeyi.
Kolay değil düşündüğün gibi
büyütmek,
On bir çocuk – on bir kahraman
aslanı.

Çağır, anne, çocuklarını göreyim,
Ben de çocuğum, değilim
üvey.
Gerçek analığının,
kahramanlığının önünde eğilerek,
Gel, anacığım, alnından öpeyim.

Alıkul Osmonov

Mariya

Kuyuda duru su olsa,
Arktan gelip su alan,
Mariya kimin yâri imiş?
Boylu poslu güzel ak maral.

Kaynakta duru su olsa,
Nehirden gelip su alan,
Mariya kimin yâri imiş?
Kuğu gibi uzun boyunlu.

Aylanası kalın bak,
Beş bölmö tamı bar eken.
Kalkına ak nan cedirgen
Kombayçının carı eken.

*Etrafı dolu bağlar,
Beş odalı damı varmış.
Halkına ak ekmek yediren
Teknisyenin yâri imiş.*

Tegeregi cemiş bak,
Oñ bölmö tamı bar ekenmiş,
Eline ak may çaynatkan
Mehaniktin carı eken.

*Etrafı dolu meyve bahçeleri,
On odalı damı varmış,
Halkına ak yağ çiğneten
Makinistin yâri imiş.*

Alıkul Osmonov

Kayda Barsam Esimde

Kayda barsam esimde
Köldün kızıl kızdarı.
Kattaşpay koyun dalayga,
Köñülüm caman sızdadı.

Nereye Gitsem Aklımda

*Nereye gitsem aklımda
Gölün kızıl kızları.
Karışamadıkça birçoğuna,
Gönlüm fena sızlıyor.*

Kızıl kızdar köldö eken,
Kıyalın estep sagınam.
Barayın dep baralbaym,
Bazar sayın kamınam.

*Kızıl kızlar göldeymiş,
Özlemle hatırlıyorum.
Gitmek istesem gidemiyorum,
Her Pazar hazırlanıyorum.*

Kanteyin calcal kara köz,
Cürökkö sanaa ilintti.

*Ne yapsam da kara gözlere,
Yüreğe keder takıldı.*

Kız kızılın tandagan
Men çüydün kuba cigiti.

*Kız kızılını seçen
Ben sarı saçlı delikanlı.*

Alıkul Osmonov

Başkarmanın Ayalı

Kızıl köynök, burañ bel,
Kimdin, kimdin zayıbı?
Kadırlagan bizdin el,
Başkarmanın zayıbı.

Kolhoz Yöneticisinin Kadını

*Kızıl giysi giymiş, ince belli,
Kimin, kimin karısı?
Bizim halkımıza saygı duyan,
Kolhoz yöneticisinin karısı.*

Apiyimdi tilüüdön
Mından ötkön kim eken?
Çöp çabıkka kelgende
Buga cetken kim eken!

*Afyonu kesmeden,
Buradan geçen kimmiş?
Ot kurutmaya geldiğinde
Buna mazhar kimmiş?*

Buuday oro kelgende
Teñ boloru bar beken?
Uydu saay kelgende
Par boloru bar beken.

*Buğday sarmaya geldiğinde,
Ona denk var mı?
İneği sağmaya geldiğinde
Ona denk var mı?*

Koydu kırka kelgende,
Teñ kırkmakçı bar beken?
Uydu saay kelgende
Teñ saançı bar beken?

*Koyunu kırkmaya geldiğinde,
Ona denk kırkıcısı var mı?
İneği sağmaya geldiğinde
Ona denk sağıcı var mı?*

Cok, cok eken, cok eken.

İşi ketsin ilgeri.

Aman bolup baldarı,

İlim bolsun bilgeni.

Anday bolso on bölmö,

Ak tam bolsun kirgeni.

Baldarı okup Mockvadan,

Camolet bolsun mingeni.

Yok, yok imiş, yok imiş,

İşi gitsin ileri.

Dikkatli olsun çocukları,

İlim olsun her bildikleri.

Öyleyse on odalı,

Ak dam olsun girdiği.

Çocukları okuyup Moskova'da,

Uçak olsun bindikleri.

Alıkul Osmonov

Dagı Ayal Cönündö

Ayal süydüm, birook içten kektedim,

Aram oylop, aramdıktan ketpedim.

Camamnınan köñüldü ezgen ooru alıp,

Cakşısının kadirına cetpedim.

Antken menen:

Kolum açık, men kenen,

Cüz kaytalap dagı ayalga baa berem:

Ayal degen:

Yine Kadın Hakkında

*Kadın sevdim, içten içe kin
güderem,*

*Kötü düşünerek, art niyetten
vazgeçemedim.*

*Kötülüğü, gönüle zulmeden
ağrıyı alarak,*

İyiliğinin değerine ulaşamadım.

O nedenle:

Kollarım daima açık benim,

*Yüz kez tekrarlayarak kadına değer
veririm:*

Kadın denilen:

Çaalıkkın kösöm,

Saydırgan beren,

Baktıdan taygan cigitke,

Kemibegen, kebelbegen bir meken!

Görüp geçirdiklerinden yorgun

düşen,

Kadifeden nakış işleyerek,

Mutluluktan vazgeçmeden

yiğidine,

Azalmayan, sapasağlam bir vatan!

Alıkul Osmonov

Ayal Cönündö Ir

Bilsek da güldöy caynaşın,

Bilbeybiz ayal kayratın:

Boşonboyt keçke cumuştan,

Çarçabayt tike turuştan,

Ar iştin tabat aylasın.

Oygonot ak tañ öpköndö,

Dem alat çırak öçköndö.

Bir kolu oçok canında,

Bir kolu kolhoz malında.

Uy közdöyt camgır tökköndö.

Kızılçanı östüröt,

Kadın Hakkında Şiir

Bilsek de gül gibi güzel olduğumu,

Bilemeyiz kadının gösterdiği

gayreti:

Kurtulmaz geceye kadar işten,

Yorulmaz dimdik durmaktan,

Bulur bir çaresini her işin.

Gözünü açar şafak söktüğünde,

Nefes alır mum söndüğünde.

Bir eli ocağın yanında,

Bir eli kolhozun malında.

İneklere göz kulak olur yağmur

yağdığı zamanda.

Pancarı yetiştirir,

Kampaga buuday cetkiret,
Bir kolu üydö kir cubat,
Bir kolu pahta sugarat,
Beker ötpöyt beş münöt...

*Ambara buğday götürür,
Bir eli evde çamaşır yıkar,
Bir eli pamuk sular,
Boş geçmez beş dakikası...*

Sılık söz cüylöp sızılat,
Bir kolu tamak bışırat.
Ekinçi kolu... kılba şek,
Aylanıp aydı cürsün dep,
Sputnik casap uçurat.

*Tatlı sözler söyleyip süzülür,
Bir eli yemek pişirir.
Diğer eli ise etmez şüphe,
Ay dönsün diye,
Sputnik²⁴⁰ yapıp uçurur.*

Beşeneden ter ketet.
Bir kolu beşik termetet.
Ekinçi kolu iş kılrat,
Eritip bolot küç kurap,
Büt düynönü termeltet!

*Kaderinden toplar.
Bir eli beşik sallar.
İkinci eli iş yapar,
Keyifle güç toplayarak
Bütün dünyayı yerinden sallar!*

Temirkul Ümötaliyev

Ene

Enekebay, eger sözüñ keçpeseñ,
Eç ubakta kutuluu cok karzımdan.
Maga tökkön meerimiñdi estesem,

Anne

*Anneciğim, eğer sözünü geri
çevirirsem,
Hiçbir zaman kurtuluş yok
borcumdan.
Bana gösterdiğin şefkati*

²⁴⁰ 1. Arkadaş, yol arkadaşı 2. Peyk, uydu

Korunamin sıyladım dep aytuudan.

Kana cılı koyunundan ıkpıadım,

Kana cılı kkrgn cıttadım.

Ta atkana on aylanıp emizip,

Kan slnd maga berdi, kutmanım.

Arnap maga crlgsn tkrdn,

Kutay taptap kanatımdı strdn.

Cel tiygizbey kıştan saktap tay-taylap,

Carık nurduu uşul kng cetkirdi.

Sen yrtp, emgek boldu sygnm,

İşteym oylop Ata Curttu, y cnn.

Aylanaga sıymıktanıp karaymın,

Egesindey carıkırgan dynnn.

hatırlasam,

*ekinirim saygı duydum diyerek
söylediğimden.*

Kaç yıl koynundan çıkmadım,

Kaç yıl güzelliğini kokladım.

*Şafak sökene kadar on kez
başımda dolanarak emziren,*

*Kanımın canlılığını bana veren,
uğurum.*

*Bana kahramanlığın geleneklerini
ğretip,*

*Büyüttün kuş gibi okşayarak
kanadımdı.*

*Kışları rüzgar değmeden koruyup
büyüten,*

Aydınlık nurlu bu günlere getirdin.

Sen öğrettin, emek oldu sevdiğim,

*alışırım düşünerek ata yurdu,
evim gibi.*

Çevreme gururlanarak bakıyorum,

Sahibisin gibi parıldayan dünyanın.

Ak sütün d y bileğime k  t oldu
Maga tike karay albayt düşmanım.
Sen k rg z d ñ alga barar t z coldu,
Enekebay, aylanayın kutmanım!

Eger  z ñ sütün d  keçpeseñ,

Karızdar boydon bul  m rd n  t m n.

T l y albaym, ak keleer cok e nerssem,

Otko t ş m, birook Canbay   m n.

Ak sütün nden bileğime g  doldu

Bana dik bakamıyor düşmanım.

*Sen gösterdin ileri gittiğim doğru
yolu,*

Anneciğim, takip ettiğim uğurum!

Eğer kendin ak sütün ni geri

evirirsen,

*Borcum ile birlikte bu  m rden
geçerim.*

 deyemem, yok hiçbir şeyim,

*Ateş  düşerim, fakat yanmadan yok
olurum.*

Temirkul Ümötaliyev

Enenin Cüröğü

1

K n ığıştın g ld r  k p bağında,

Bulbuldarı sayrap tınbayt şağında

K n ığıştın comogu k p, ırı k p,

Kim eñsebeyt ukkan sayın ukcam dep.

Annenin Yüreği

G ndoğusunun g lleri çoktur

bahçesinde,

B lb lleri  tmeden duramaz

dallarında

G ndoğusunun masalı çok, şiiri çok,

Kimse bir duyduğunu bir daha

Oşol öñdüü comoktordun ayılğan,
Ce süröttün ecen kayra tartılğan
Bir çıgar? Men kaytalap oturam,
Eçak ötkön okuyanı söz kılam...

duymak istemez.

*O güzel masalları söylenen,
Sureti kız kardeşine benzeyen
Ne çıkar? Ben tekrar tekrar
anlatsam,
Çoktan geçen bir olayı anlatayım...*

2

Kün çığıştın elderinin birinde
Kün uyaga kaminganda kirüügö
Kündöy çarkın üydön çıktı caş suluu,
Özün sezip kündögüdön baktıluu.

*Gündoğusunun halklarının birinde
Güneş doğmaya hazırlanırken
Güneş gibi parlak genç güzel çıktı
evden,
Kendini güneş gibi mutlu hisseden.*

Köçö menen eşiginin aldınan,
Körktüü bozoy köñül otun candırgan
Ötüp barat cal-cal karap toktolboy,
Kızdı körüp caş cigitçe şoktonboy.

*Yol ile kapısının önünden,
Gönül ateşi ile yanan yakışıklı
delikanlı
Durmadan sıra sıra bakarak geçiyor,
Kızı gören genç delikanlı muziplik
etmiyor.*

Kaşı kara, köö sürtkön kim çarçabay?

*Kaşı kara, iş yaparken kim
yorulmuyor?*

Közü kara ötö bışkan alçaday!

Gözü kara çok pişmiş erik gibi!

Buuday iren, kelişimdüü şınga boy,
Bir karagan köñül çalkıp toygondoy!

*Buğday tenli, alımlı temiz vücut,
Bir bakan gönül yavaş yavaş
doyuyor gibi!*

Söz katkan çok, külgön da çok ırsaktap
Birok ketti kız cürögün kıltaktap.
Cürögünün art cagınan kız çurkap,
Cetip karmap, caş bozoydu kuçaktap...

*Söz söyleyen de yok, gülen de
Fakat gitti kız yüreğini tutarak.
Yüreğinin gerisinden koşarak,
Yetişip genç delikanlıyı
kucakladı...*

Caşın töktü: <<Koygun tirüü canımdı,
Seni körüp keçtim ışık calındı.
Cürögümö çok ırgittüñ, tutandı...
Uu süyüünü calgız özüm cutambı?>>

*Ağlayarak: <<Yaktın diri canımı,
Seni görünce geçtim sıcak ateşten
Yüreğime kor fırlattın, ateş aldı...
Zehir aşkı tek başıma içeyim
mi?>>*

Cigit ayttı: <<tike kara közümö!

*Delikanlı söyledi: <<Dimdik bak
gözlerime!*

İşenbeymin, işenbeymin sözüñö...>>

*Güvenmiyorum, güvenmiyorum
sözüne...>>*

Kız suradı: <<işeñesin ne kılsam?

*Kız sordu: <<güvenmen için ne
yapsam?*

Kölgö tüşsöm, tam başınan cıgılsam...

*Göle düşsem, dam başından
yığılsam...*

Cigit ayttı: <<işenbeysiñ, eger, sen

*Delikanlı söyledi: <<güvenemem,
eğer, sen*

Öz enendin cürögün suurup kelbeseñ>>

*öz annenin yüreğini söküp
gelmezsen>>*

Kız calındı tura turgun uşunday...

Kız öylece durup kaldı...

Üyün közdöy çurkap çetti tızılday.

Evin yolunu gözleyerek koştu.

Al çurkadı ıldamıraak külüktön,

Yarış atından hızlı koşarak,

Sen kimsiñ dep surabadı cığitten.

*Sen kimsin diye bile soramadan
delikanlıya.*

Surabastan eli-curtun, ulutun...

Soramadan halkını, ulusunu...

Surabastan atı-cönün, urugun...

Soramadan adını sanını, soyunu...

3

Üygö kirdi, aldı kara şamşardı,

Eve girdi, aldı kara kılıcı,

Sözgö kelbey ene kardın añtardı,

Söz etmeden ihtiyar anneyi devirdi,

Salıp kolun taptı çenğel cüröktü,

Sokup elini buldu çengel yüreği,

Suurup tarttı... tügöngön kız tügöttü...

Çekip çıkardı... biten kız bitirdi...

Çurkap çıktı... cigit ketken ıraaktap,

*Koşarak çıktı... delikanlının
ardından,*

Kız cügürdü etek-ceñi bulaktap.

Kız koştu etek uçları sallanarak.

Müdürüldü sır körgöndöy colunan,

Tökezledi sır görmüş gibi yolda,

Cıgılganda cürök tüştü kolunan.

Sökülen yürek düşüverdi elinden.

Kız turalbay öz tizesin karmadı,
Çañda catkan cürök aga calbardı:
<<Canım kızım, kagılayın ermegim,

Taşka tiyip, oorudubu bir ceriñ?>>

Enesinçe kareginen kagıldı,
Elciregen ayoluu söz tabıldı,
Söz kılbadı kızı bıçak salganın,
<<Süyüü>> üçün kurmandıkka çalğanın.

4

Kün da battı, ay acmanga togoldu,
Cigit uzap, batkan kündöy cogoldu.

Bir kılçayıp kayrılğan cok artına,
Karagan cok süygön kızdın dartına.

Tizeñ senin sıyrıldııbı degen cok,
Capa çegip, birge kaygı cegen cok.
Keyip-keçip enesinin cürögü,
Oşol gana ketpey birge tünödü.

Nazik dobuş kulagınan ketpedi,
Ar kün keçte kız al ündü eñsedi:

*Kız kalkamadan dizini tutarak,
Toz üzerinde yatan yürek yalvardı:*

*<<Canım kızım, çarptın mı
evladım,
Taşa değıp, ağrıdı mı bir yerin?>>*

*Annesinin göz bebeği vuruldu,
İçi ezilerek dikkatle söz buldu,
Söz söyleyemedi bıçaklayan kız,
<<Sevgi>> için kurban ettiği.*

*Güneş battı, ay gökyüzüne yerleşti,
Delikanlı uzaklaştı, batan güneş
kayboldu.*

*Geriye doğru baktı, yok ardında,
Bakan yok seven kızın acısına.*

*Dizin acıdı mı diyen yok,
Onunla birlikte cefa çeken yok.
Üzülen annesinin yüreği,
Onunla birlikte geceledi.*

*Kibar ses kulağından gitmedi,
Her gün gece kız o sesi istedi:*

<<Kümüş kızım, çarkıragan çolponum,

Küzgü güldöy solosun dep korkomun...>>

5

Baarıñardın eneñer bar bilemin,

Tıñsacañar kökürögün enenin:

<<Uulum, kızımı uulum, kızım>> dep kagat

Al cerdegi cebesi altın çoñ sagat.

Akbarı

Kadırlaşkan çaş, karı,

Kolhoz kızı Akbarı.

Kaptap cıyıp calıpsıñ,

Kardan appak pahtanı.

Bardık cagıñ kelişken,

İşiñ suluu cüzündöy.

Emgek küñüñ tizilet,

Bışıp turgan cüzümdöy.

Top-top kılıp talaaga,

<<Gümüş kızım, parlayan

çolpanım,

Güz gülleri gibi sol diyerek

korkuyla...>>

Hepsinin anneleri var bilirim,

Kulak verirsen yüreğine annenin:

<<Oğlum, kızım, oğlum, kızım>>

diyerek

O dünyadaki en büyük değer.

Temirkul Ümötaliyev

Akbarı

Hürmet eden gence, ihtiyara,

Kolhoz kızı Akbarı.

Doldurur çuvalları bir çırpıda,

Kardan beyaz pamukları.

Herkes gelir yakınına,

Çalışman da güzel yüzün gibi.

Çalıştığın günler sıralandı,

Toplanan üzüm gibi.

Yığınla topladığı tarladan,

Too turguzduñ kebezden.
Karaanına köz toyot,
Karap tursam belesten.

*Dağ inşa eder pamuktan.
Gölgesi göz doldurur,
Baktığında tepeden.*

Saat sayın körsöm diyerek,
Saga böldüm oyumdu.
Maşına dep oyloymun,
Pahta tergen kolundu.

*Her saat görsem diye düşünmekten,
Sen oldun bütün düşüncem.
Tıpkı bir makine gibi düşünürüm,
Pamuk toplayan o ellerini.*

Kündön-küngö dañkıñı,
Küçötö ber Akbarı.
Baarı sendey kücürmön,
Gül ölkönün çaştarı.

*Günden güne şerefini,
Güçlendir Akbarı.
Hepsi de senin gibi kuvvetli,
Gül ülkenin gençleri.*

Baydılda Sarnogoyev

Caşasın Ayal

Ak kuu çok kezde – köl körksüz,
Ayal çok kezde – er körksüz,
Ayaldın işi teñdeşsiz.
Ansız bir şanduu cürö albay,
Köynöktü cöndöp büro albay,
Körgülöktü körmökpüz.

Yaşasın Kadın

*Ak kuğu olmadığı zaman – göl
çirkin,
Kadın olmadığı zaman – erkek
çirkin,
Kadın elinin değdiği her şey eşsiz.
Onsuz olmaz bir şey mükemmel,
Elden geçirmezse gömleği dahi,
Görürsün görmediğin sıkıntıyı.*

Bulbulsuz – tokoy, gül körksüz,

Ayalsız – ayluu tün körksüz,

Al çokto kimdi süymökpüz?

Keçikse suluu iç küyüp

Ümüttü üzböy üškürüp

Üyküyüp basıp cürmökpüz.

Bülbülsüz – orman, gül çirkin,

Kadınsız – aylı gece çirkin,

O olmazsa kimi severiz?

Biraz geç kalsa, özleyerek

güzelliğini

İç çekerek hiç kesmeden ümidi

Bekleriz keyifsiz bir halde.

Balaga barktuu atabız,

Bakkandan birook kaçabız,

Cuurkanga baştı katabız:

Emgizçi barcım dep koyyup

Sooroçtu katın dep koyup

Soldoyup uktap catabız.

Çocuklara saygın atayız,

Fakat mutluluktan kaçınırsız,

Yorgana başımızı gömerek:

Sanki emzik emer gibi

Sakinleşerek, gizlenerek

Uykuya dalarız gevşeyerek.

Oylosok uyat munu biz,

Bul cagın kerek bilüübüz,

Ayaldar emes küñübüz.

Eskinin ötkön zamanı,

Essizdik kalgan bayagı,

Emi, eneler bizdin gülübüz!

Utanç ile düşünürüz biz,

Böyle yaranmak gerektiğini

biliriz,

Kadınlar değil bizim

kölelerimiz.

Çok eski zamanlarda,

Gözü karalık çoktu,

Şimdi, analar bizim gülümüz!

Aldıga süröp bizderdi

İleriye yönlendirerek bizleri

Ayanbay eñ zor küç berdi.
Ar cerde kıyın işterdi
Isıkta birge boluşup,
Suukta birge toñuşup
Ayaldar koşo büt kördü!

Catkanda düynö karañğı
Caratkan cırgal zamandı,
Çaşartkan sansız adamdı
Çakşılap barktap tübölük
Calındap dağı süyölük
Lenindi tuugan ayaldı!

Ala-Too

Kağılam senden Ala-too,
Kan-canım saga birge, bil.
Kayratım artat miñ ese,
Karaanıñ körsöm kündö bir.

Altından içik casatıp,
Arnasam deymın künügö.
Sıylar elem konoktop,
Sıyganday bolsoñ üyümö.

Bayırtan kırıgız uuluña,

*Sonsuz bir güç verdi.
Her yerde cesurca çalışarak
Birlik olup sıcakta,
Birlikte üşüyüp soğukta
Bizi kadınlar birleştirdi!*

*Benzersiz bir dünya felaketi
Yarattı en sevinçli zamanı,
Gençleştirerek sayısız adamı
Daima değer vererek
Yürekten sevmek gerek
Lenin'i doğuran kadını!*

Baydılda Sarnogoyev

Ala Dağ

*Kurban olayım sana Ala Dağ,
Kanım, canım seninleedir, bil.
Güçlenirim bin defa,
Uzaktan görsem günde bir.*

*Altından kürk diktirip,
Giydirsem derim güneşe.
Misafir eder ağırlardım,
Eğer sığsaydın evime.*

Eskiden beri Kırgız oğluna,

Maykel, sütköl apasıñ,
Manasıñ baştap emsek da,
Bayıbay kele catasıñ.

*Yağı, sütü göl edersin,
Manas'tan beri emsek de,
Sen hiçbir zaman değişmezsin.*

Enesin bütökön ırıska,
Er cigit, suluu kızga bay.
Tün küzöp beşik termetip,
Turganıñ turgan uktabay.

*Anasın tüm rızklara,
Çoktur yiğitlerin, dilberlerin.
Geceyi gözetip beşik sallar
Uyumazsın, durursun her zaman.*

Tüyşüktü tartıp köp kılım,
Tuuganıñ cetet asırap.
Tün küzöyt emi baldarıñ,
Tük etip alçı azıraak.

*Nice cefalar çekip asırlarca,
İnsanların yetişir beslenerek.
Geceyi gözetir şimdi çocukların
Ses ver hiç olmazsa birazcık.*

Baydılda Sarnogoyev (Akt. Kallimci, 2005: 82)

Ak Kemedede

Kök nurdanat esepsiz cıldız camp,
Köldün üstü köyköpöt cıldızdanıp.
Köp kız barat kemedede, men köz albaym,
Köñülümö köp kızdandan bir kız cagıp.

Beyaz Gemide

*Gökyüzünde sayısız yıldız
yanıp duruyor,
Gölün üstünde titreyiyor
parıldayarak.
Çok kız var gemide, ben
göremem,
Gönlüme çok kızın içinden biri
yakın.*

Külkü bolup, ır bolup şerigibiz,

Köl üstündö ulandı seyilibiz.

Türsül kagat cürögüm, eköbüzdün

Tüz kelse dep tüp maksat, peyilibiz.

Köp kız ırdıyıt, bir kızdın ırın ugam,

Bir külkünü baarınan kıyın ugam.

Köp közdördün içinen bir köz köröm,

Kaçan aruu bir kızdın sırın ugam?

Köl üstündü ak keme kalkıp barat,

Kökkö karay kıyalım kaykıp barat.

Sırduu, nurduu közünön ukmuş kızdın

Sıymıktanıp cürögüm balkıp barat.

Kahkaha olur, şarkı olur

birleşiriz,

Gölün üstünde genç erkekler

eğleniriz.

Küt küt çarpan yüreğim,

ikimizin

Doğrudan gelse diye bekler,

kişiliğimiz.

Çok kız şarkı söyler, bir kızın

şarkısını işitirim,

Bir gülüşü hepsinden iyi

duyarım.

Çok gözlerin içinden bir gözü

görürüm,

Ne zaman bu güzel kızın sırrını

duyarım?

Göl üstünde ak gemi yüziyor,

Göğe bakarak uçuyor yavaşça

hayalimde.

Muhteşem kızın gizemli, nurlu

yüzünden,

Hoşlanır heyecanlanan yüreğim.

Kök nurdanat esepsiz cıldız camp,

Köldün üstü köyköpöt cıldızdanıp.

Köp kız barat kemedede, men köz albaym,

Köñülümö köp kıızdan bir kıız cagıp.

Gökyüzünde sayısız yıldız

yanıp duruyor,

Gölün üstünde titreşiyor

parıldayarak.

Çok kız var gemide, ben

göremem,

Gönlüme çok kıızın içinden biri

yakın.

Sooronbay Cusuyev

Irçı Kızga

Suluusun ırdın ılgaysıñ,

Nurduusun ırdın ırdaysıñ.

Ir menen köptü cırgatıp,

Ir menen özüñ cırgaysıñ.

İrdasañ cüzüñ albırat,

İrlardıñ mooku kandırat.

Sen sozgon obon ışkılıu

Sezimdin otun candırat.

Sen kaalap cürök balkışın,

Sen ugul köptün alkışın,

Dalay ır menen, süyüünü

Şarkıcı Kıza

Güzelliğın gibi şarkını seçersin,

Işığın ile şarkını söylersin.

Şarkın ile herkesi eğlendirip,

Şarkı söylerken kendin de eğlenirsin.

Şarkı söylerken yüzün parlar,

Şarkıların dindirir kederi.

Sen nağmeni söyleyince mest olup,

Yanar hislerim alev alev.

Sen hoşça yürekleri yumuşatır,

Kalabalığın işitilen alkışısın.

Çok şarkı ile, sevmeyi

Dañaza kılğan carçısıñ.

İhtişamlı kılan bir çığırtkansın.

Irıñdı eliñ sagınıp,

Şarkını halkını özleyerek,

İrdasañ keñ zal cañırıp,

Söylediğinde büyük salon yankılanır,

İşkılıu sendey ırçını

Mest olunur senin gibi şarkıcıya

Izattayt köp köl çabılıp.

Hürmetle çok alkışlanılırsın.

Cüröktöş ırçım tañşıgan,

Dost şarkıcım türlü ahenkler döktürürsün,

Cüzüñdön caynap-carkıgan

Yüzün gibi parlayan.

Men çurkap çığıp sahnaga

Ben koşabilsem sahneye

Öpköndön elden tartınam.

Memleketlin gibi aradan sıyrılarak.

Sooronbay Cusuyev

Kızdar

Kızlar

Kılaktagan kızdar ay, kılaktagan,

Ah şu kızların yaptığına bak, yaptığına,

Kıybasam da ansayın ıraaktagan.

Onlardan uzaklaşmaya cesaret edemem.

Cılmayımış boluşup, kıygaç karap,

Zorla gülümseyip, yan yan bakarlar,

Cıлуу, suluu sözümdü matpagan.

Hoş, güzel sözlerime inanmadan.

Kıyaldı arbap kıynagan kıziktırıp,

Mizacı ile büyüleyip, işkence eden,

Kızdı mınça caratkan ışık kılıp?

Nasıl yaratmış bu kızları böyle hoş?

Köp köygöygö salışat şoykon kızdar

Çok mesele yaratan muzip kızlar

Köñül menen közümdü kıcıştırıp...

Gönülü ile gözümü boyarlar...

Sooronbay Cusuyev

Ak Çolpon

Caşabagan bul ömürdö maksatsız,
Caz gülündöy kızdar menen caştaş kız
Körkü menen körgön közdü kuunatat
Köñülü da, niyeti da appak kız.

Köp cıldızdan nuru carık tögülüp,
Köktö çolpon tura tukmuş körünüp.
A bul kız da ak çolponu kızdarın.
Köp kızdardan turgan caynap bölünüp.

Ak çolponum, ak çolponum, çolponum,
Katkım kelet seni özünö toltonun.
Koozduguñ körüp köptör suktanıp,
Kokus saga köz tiyet dep korkomun.

Mahabattın üzürünö kana ber,
Mahabattın bal kaymağın maga ber.
Ar dayım sen mañdayıma nur tögüp,
Ak çolponum, ak çolponum, cana ber!

Tabışmak Kız

Boz üy. Cayloo añkığan abası bar,

Ak Çolpan

*Bu ömürde yaşamayan amaçsız,
Yaz gülü gibi kızlarla yaşıt kız gibi
Güzelliği ile gören her gözü sevindirir
Gönlü de düşüncesi de tertemiz kız
gibi.*

*Çok yıldızdan daha çok ışık saçar,
Emsalsiz çolpan görüldüğünde gökte.
İşte bu kız da ak çolpanı kızların.
Çok kız arasında güzel görünen.*

*Ak çolpanım, ak çolpanım, çolpanım,
Gülesim geliyor biricikliğine.
Güzelliğine çoktur imrenerek bakan,
Korkarım sana göz değmesinden.*

*Aşkının keyfi ile doyur beni,
Aşkının balını kaymağını bana ver.
Her zaman sen kaderime nur saçıp,
Ak çolpanım, ak çolpanım parla!*

Sooronbay Cusuyev

Gizemli Kız

Yaylanın içine işleyen havasında

Astıbizga salıngan kooz şırdak.

Çay uurtadık tuptunuk nabatı bar,

Kuymak cedik daaminan ooz cırgap.

Tagdır bizge kokuştan colukturgan

Sundu bizge kızıl kız kızıl kımız.

Mezgili eken çıtırıp tolup turgan,

Iybaa kılıp negedir kısındı kız.

Aruu kızdın apakay çınısınan

Cutkan kımız tamşantkan balga aylandı.

Suusunubuz kansa da kımızınan,

Köz mookubuz biykeçten kanbay kaldı.

Uzaar kezde biz közdöp alış çaktı

Ubak ötüp boz üydö can cırgagan,

var bir boz ev.

*Önümüzde serili güzel nakışlı var
bir keçe.*

*Dupduru çayı yudumladık şekeri
de var,*

*Kuymak yedik tadı var ağız
lezzetlendiren.*

Kısmet bizi aniden buluşturan

Sundu bize kızıl kız kızıl kımız.

Zamanıymış tam da çatırdamanın,

*Böyle utangaçlığın nedendir
kısıntı kız.*

*Güzel kız elinde beyaz güzel
porseleni ile*

*Tıpkı bir çocuk gibi yudumladı
kımızını şakırdatarak*

*Susuzluğumuz giderilse de kımız
ile,*

Gözler doyamadı kızcağıza.

Uzun zaman dalıp uzaklara

*Vakit geçtikçe boz evde bir
eğlence,*

Ulutundu uyañ kız tabışmaktuu

Uçkun canıp közünön calcıldagan...

*İç çekti utangaç kız gizemli bir
şekilde*

*Kıvılcım çıkan gözleri korku ile
bakarak...*

Sooronbay Cusuyev

Emçek Sütü

Emçek sütü taptaza,
Cürögündöy enenin.
Şirindigi başkaca,
Tilegindey enenin.

Ene surayt baladan:

-Emçek sütün emesiñ,
Er cetkende, sadagañ,
Emne kılıp beresiñ?

Bala süylöyt enege:

-Küç çok senin küçüñdöy,
Bar kızmatım elime,
Senin appak sütüñdöy.

Anne Sütü

*Tap tazedir anne sütü,
Yüreği gibi annenin.
Bal gibi bambaşkadır,
Dileği gibi annenin.*

Anne söyler çocuğa:

*-Ana sütünü emmezsen,
Erkekliğe eriştiğinde, sadakanı,
Ne yapıp da vereceksin?*

Çocuk söyler anneye:

*-Güç yok senin gücün gibi,
Olacak hizmetim vatanıma,
Senin ak sütün gibi.*

Ergeşbay Uzakbayev

Kelinge

Geline

Birge çıktık, bara turgan col alıs,

Birge caşap, bir kılımda turabız.

Keñ bölmöñö ketkis döölöt ornotkon,

Kenen turmuş, keñdigine kubanıç.

Cıldar ketsin, caş köböysün emese,

Bizder ata, sensiñ baatır eneke.

Örük, alma, çoñ bay terek bürdötkön,

Öçpös ottoy ömürñö bereke!

Caş Enege

Eñ ulusun: “Kel!”- dep mektep şaştırıp,

Eñ kencesi emi gana kaz turup...

Udaa, okşoş uul-kızdın enesi,

Birlikte çıktık yola,

varacağımız yol uzun,

Birlikte yaşayarak, bir

dünyada duruyoruz.

Büyük odadan ayrılmanın

zenginlik,

Cömert hayatına, zenginliğine

kıvanç.

Yıllar geçsin, genç çoğalsın

öyleyse,

Bizler ata, sensin kahraman

anne.

Erik, elma, çok bol kavak

yetiştiren,

Ömrüne sönmeyen ateş gibi

bereket!

Ergeşbay Uzakbayev

Genç Anneye

En büyüksün: “Gel!” –

diyerek okul için koşturup,

En küçük oğlu henüz tay tay

dururken...

Birbiri ardına, birbirlerine

Kümüş medal tagınıpsıñ caş turup.

Urmatına tatıktuusuñ sen anın,
Önü öçpös, kuttuu bolsun medalıñ.

Ölkö baalayt, bala bilet, el sıylayt,
Eneliktin emgeginin eñ agın.

Orden tagın medalına canaşa,
Birok dagı ořonuña caraşa.

Uul-kızıñ kezeginde kerilip,
Keñ Mekendin keregine carasa!..

O, anda sen baktılıusuñ baaridan,
Cemiş bergen cer öñdönüp cañıdan.

Coluñ uluk, cokton taap bar kılıp,
Tiptirüü can bölgön üçün kaniñan.

*benzer oğlan kızın annesi,
Gümüş madalya takınmalısın
genç duruşundan.*

*Hürmetine değersin sen onun,
Yüzün hiç solmasın, kutlu
olsun madalyan.*

*Ülke değerini biliyor, çocuk
bilecek, halk saygı duyuyor,
Analık emeğin en büyük.*

*Nişan tak madalyanın yanına,
Ancak odur madalyanın yanına
uygun.*

*Oğlan kız büyüklüğüyle
övünerek,
Büyük vatanının ihtiyaçlarına
uygun olsa!..*

*O zaman sen bahtiyarsın
hepsinden,
Meyve veren toprak renklerinir
yeniden.*

*Yoktan var ettiğin yolun ulu,
Capcanlı gayret gösterdiğin*

için kanından.

Ergeşbay Uzakbayev

Beşik Termetken Enege

Eneler köp, tüyşökkö boy berbesten,

Kız östürüp, uuldarı er cetken.

Ana, kara uzun tündö uktabay,

Ay nurunda appak beşik termetken.

Irda, enesi, beşik ırın emese.

Imırkaydın ömürünö bereke!

Aytışat go: <<Oozanganı ır bolso,

Adam uulu uzak çaşayt köp ese.

Coomart Bolgun Atıñday

Ar mayramdın özünö teñ şartı bar,

Carık maanay, cakşı tilek kaltırar.

Beşik Sallayan Anneye

Anneler çok sıkıntıya yenik

düşmeden,

Kızları büyütüp, kahraman

oğullar yetiştiren.

Anne, uzun kara gecede

uyumadan,

Ay ışığında ak beşik sallayan.

Söyle, annesi, ninni öyleyse.

Bebeğin ömrüne bereket!

Söyleşir: <<Dilindeki şarkı

olsa,

İnsanoğlu uzak yaşar bütün

düşünlerden.

Ergeşbay Uzakbayev

Cömert Ol Adın Gibi

Her bayramın kendine göre

özelliği var,

Ferahlık, iyi dilekler bırakır.

Anday bolso, ayalzattın mayramı,

Sen da ömürdün bir künüsün caydarı.

Suraarım bul: sarañ tartıp katinbay,

Coktu bilbey, coomart bolgun atıñday.

Tabigattın körkün açkın, caynatkın,

Talaa-tüzgö tañ bülbülün sayratkın.

Zaman cüzün camalına buulap tur,

Enelerdin köñüldörün kuunak kıl.

Emgektense erkekke teñ, erki bek,

Ceñelerdin şayır cüzün celpip öt.

Kelgen ceri keşik cesin ençilep,

Kelinderdi kenenireek törkülöt.

*Böyle olursa kadınların
bayramı,*

*Sen de ömürdeki neşeli
günlerden birisin.*

*Dileğim bu: cimrilik nedir
bilme hiç,*

*Yokluğu bilme, cömert ol adın
gibi.*

*Doğanın güzelliğini tüm
güzellikleri ile göster,*

*Tarlalardan ovalara ötsün
bülbül şaşkın şaşkın.*

*Mevsim yüzünün güzelliğinden
buhar olarak,*

Annelerin gönülleri şen olsun.

*Emekte de erkeğe denk, iradesi
sağlam,*

Genç kadınların yüzleri gülsün.

*Geldiğin yere şans dağıtarak,
Gelinleri cömertçe ailesinin*

Caz demindey ciluu kılğın ızgaarı,
Gülkayırdıy suluu kılğın kızdarı.

Balapandı cakşı asırap kuş kılğın,

Caş suluunu cakşı carga tuş kılğın.

Körkün açsın bizdin uşul kündördün,

İrçı kızga kooz, taza ün bergin.

Köñül otun tutandırgın, sır bergin,

Akın kızga altın kanat ır bergin.

Tuulbasa tukumdu eç kim berbestir,

Apalarga arça beşik termettir.

Sagınıçım Too Boldu

yanına gitsin.

Yaz havası gibi ılık olsun sert

rüzgarları,

Gülhatmi gibi güzel olsun kızlar.

*Kuş, yavrusunu iyi besleyerek kuş
yapar,*

*Genç güzeller iyi yarlara hayal
olsun.*

*Güzelliğini gösterebilir bizim o
günlerimizin,*

Şarkıcı kıza güzel, berrak ses ver.

*Gönül ateşini tutuşturup, sır
versin,*

Şair kıza altından kanat versin.

Doğmazsa safkan hiç kimse,

*Annelere ardıç ağacından beşik
sallasın.*

Ergeşbay Uzakbayev

Hasretim Dağ Oldu

Alıs ketse ayalım,
Üyüm cetim, men cetim.
Çoñ, kiçine baldarım
Çogusuu menen teñ cetim.
İdiş-ayak, şıpirgım
Iylap ele turgansıyt
Ulam tartıp öñgöçün.

*Uzağa gitse kadınım,
Evim yetim, ben yetim.
Büyük, küçük çocuklarım
Koca ile birlikte onlar da yetim.
Çanak çömlek, süpürge
Ağlayıp duruyordu
Git gide daha da artarak.*

Alıs cürsöm men özüm,
Bilbeym kaday ekenin...
Bar, cogumdu söz kılıp,
Baldar emne deşeerin,
Calgız çatıp ayalım,
Öydö, tömön oylonup,
Özün kaday sezeerin.

*Uzağa gitsem ben,
Bilmiyorum nasıl olurdu...
Varımı yoğumu ortaya
koyduğum,
Ardımdan ne söylerdi
çocuklarım,
Yapayalnız olan karım,
Evde, yukarı aşağı düşünüp,
Kim bilir nasıl hissedirdi.*

Men çok kezde mençilep,
Cetimmin dep oyloybu.
Ce bolboso cer karap,
Cesirmin dep oyloybu...
Koy, ertereek keteyin,
Kempirçeme ceteyin.

*Var mı bu zamanda benim gibi,
Yetim kaldım diye düşünen.
Ya olmazsa diye başını
utançtan eğerek,
Dul kaldım diye düşünen...
İzin ver, daha önce gideyim,
Yaşlılara yetişeyim.*

Samay berip üy-caydı
Sagınıçım too boldu.

Özlemekten evimi barkımı
Hasretim dağ oldu.

Baydılda Sarnogoyev

Saançı Kelinge

Ak halat kiygen çaş kelin,
Atkargan işi tak kelin,
Acarı cüyküm caz kelin,
Ar aytkan sözü naz kelin.
Urmat-sıy, dañkka ee bolup,
Uy saagan cakka maş kelin.
Cayı-kış tınım albastan,
Caratkan süttün ak kölün.
Canında birge cürsöm deym
Çaş kezim bolso ee kanteyin!

Öz ordu menen koyulgan,
Öönü cok kelbet, boyundan.
Ölkösün sütkö kark kılğan
Örnöktüü emgek coluñdan.
Oyloboym saga cetsem diyerek,
Ötkömün cigit boluudan,
Ooz menen orok orsom da
Ötkür çak tamam bolungan...
Öptürsöñ ele cetişet

Süt Sağıcı Geline

Ak kaftan giyen genç gelin,
Her işi yalnız beceren gelin,
Görünüşü bahar gibi güzel gelin,
Her söylediği sözü nazlı gelin.
Onurlu, şana sahip olup,
İnek sağma işinde de becerikli gelin.
Yaz kış soluk almadan,
Sütten ak göl yapan gelin.
Yanında bir kez kalsam diyorum
Heyhat yaşamaya vaktim olsa!

Kendi yeri ile adlandırılan,
Kusuru da yok, geldiği boydan.
Ülkesini temiz kılar süt gibi
Emek yolunda örnek kişi.
Sana yetişmeyi düşünemiyorum bile,
Geçtim de yiğit olmaktan,
Ağız ile orak biçsem ancak
O zaman yiğitliğim tam olur...
Bir öptürseydin

<<Öş-Öş>> - tü saagan kolundan.
elinden.

<<Öş Öş²⁴¹>> diyerek inek sağan

Baydılda Sarnogoyev

Ayalıma

Men akınmın keede kedey, keede bay,
İçken aşım keede kesme, keede çay.
Kay bir künü konok tolup üyümö
Kazanımda kaynap turat calañ may.
Kay bir künü kapa kılam özüñdü
Caş balaña, süttük akça tabalbay.

Köp-köp caz dep aytçu bolduñ sen emi,
Köbü cakşı, birook bolot çenemi.
Eñ uyat go eki betti tultuytsa
Erteñki kün eldin kalıs eleği.
Aman bolsok cetişeerbiz baarına
Azırınça çabal caşal könölü.

Ayal, Ayal

Calañ cakşı, camanı cok ayaldın,
Can cırgalı, carookeri adamdın.
Turmuş körkü, dünüyönün tutkası

Kadınıma

Ben şairim bazen fakir, bazen zengin
Yemeğim bazen kesme bazen çay.
Bazı günler misafir dolar evime
Tencerede kaynayan sadece yağ.
Bazı günler üzerim kendimi
Oğluma süt param olmadığı için.

Çok yazarak söyleyici oldun sen,
Çoğu zaman iyi, fakat güçlü mü.
En ayıbı somurtkan olmaksızın
Ertesi gün halk tarafsız olur.
Sabredersen yetişiriz hepsine
Şimdilik güçsüzüz sadece.

Baydılda Sarnogoyev

Kadın, Kadın

Hepsi iyidir, kötüsü yoktur kadının,
Hayatının anlamı, şefkatlisidir adamın
Hayatın güzelliği, dünyanın dayanağı

²⁴¹ İnekleri kovmak için söylenen söz.

Üydün kutu, apakesi balandın.

Evin şansı, çocukların annesi.

Caman cebey, cakşı dedim barısın,

Kötü diyemem, her şeyin iyisisin,

Akıykattap aytpayt debe kalışın.

Doğruluktan şaşmayan bir hakimsin.

Ketirse da bir kata emes, miñ kata

Yapsa da bir değil, bin hata

Kekeerlebey keçirip koy anısın.

Kin tutmaz affedersin.

Ayal, ayal..., aytar sözüm menin miñ,

Kadın, kadın..., söylediğim söz

benim bin,

Sensiz sekund çaşay albayt köründüm.

Sensiz saniye bile yaşanmaz.

Elciretip erkelegen nazına

Yumuşayıp nazlanınca

Erkek bolboy, taş bolsom da erirmin.

Erkek değil, taş olsam eririm.

Ölüm pars go ökümünö könörmün,

Ölüm gerçeğine bile razı olurum,

Kez cetkende kelbes cayga cönörmün.

O zaman geldiğinde kandıramazsam

tatlı sözlerle.

Oşondo da cıyıp soñku küçümdü

O zaman toplayarak son gücümü

Ayal seni bir calt karap ölörmün!

Seni bir anlık görüp ölürüm kadın!

Baydılda Sarnogoyev

Baatırlardı Törögön Baatır

Kahramanları Doğuran Anneden

Barbı Eeneden...

Daha Kahraman Var mı...

Üydön, işten, talaadan,

Evden, işten, tarladan,

El kaynagan kalaadan,

Halkı çoğalan şehirden,

Ene degen söz uksam,

Söz işitsem anne diye,

Kükürt bolup cana alam.

Yanarım ateş olup.

Şık koşomun şığıma,

Heves katarım hevesime,

Ir koşomun ırıma.

Şiir katarım şiirime.

Ene – menin sıymıgım,

Annem – benim gururum,

Ene maga kıbıla.

Annem – kible bana.

Kün karmagan koçuşu,

Güneşi beraber yakaladık,

Biz cılınçu ot uşu.

Biz kor, o ateş.

Enelerdin erdiği,

Annelerin kahramanlığı,

Erdikterdin çokusu.

Kahramanlıkların en büyüğü.

Ene degen – el işi,

Anne demek – soy işi,

Enenin zor ceñişi.

Annenin en zor zaferi.

Sütün emgen biz emes,

Sütünü emen biz değil,

Ene – turmuş negizi.

Anne – hayatın temeli.

Kosmonavtı, baatırdı,

Astronotu, kahramanı,

Vraç, uçkuç, akındı

Doktor, pilot, şairi

Tapkan ene aldında

Doğuran anne önünde

Taazim et, iy başıñdı.

Saygı duy, eğ başını.

Enelerdin emgegi, -

Annelerin emeği, -

Eñ çoñ erdik cerdegi.

Dünyada ki en büyük başarı.

Meerimine eç bir küç

Sevgisine hiçbir gücün

Mümkün emes teñ kelüü.

Mümkün değil denk düşmesi.

Körk caratıp cerime,

Güzellik katarak dünyama,

Ömür ulap elime,

Ömür katar vatanıma,

Catkan ene erdigi,

Bir annenin kahramanlığı,

Erdik emey emine.

Gerçek bir kahramanlık.

Caşoo, tirlik büt ele,

Yaşam, dirlik her şeydir,

Cañılançuu küç ene.

Tazeleyen güçtür anne.

Degen sözdü aytkım bar,

Diyerek açıklayasım var,

Caltaktabay tüz ele.

Gözdağı vermeden açıktan açığa.

Barga, cokko teñ şerik,

Vara, yoka eşit ortak,

Eç kim bolbos sençelik,

Hiç kimse olmaz senin gibi,

Ar enege altından

Her anneye altından

Koysok azır estelik.

Azdır yaptırsak heykel.

Erkeletken zamanı.

Seven zamanı,

Enenin cok camanı.

Yoktur annenin kötüsü.

Enelerdin eç kaçan

Annelerin hiçbir zaman

Bürkölbösün kabagı.

Asılmasın suratı.

Esengul İbrayev

Mildettüübüz Enege

Minnettartız Anneye

Bardık düynö törölüüdön baştalıp,

Her şey dünyanın var olmasıyla başladı,

Baratabız Caşoo degen kemedede.
Miñ cıl boyu kıynasa da açkalık,
Mildettüübüz bizdi tapkan enege.

*Geçip gidiyoruz hayat denilen bu gemide.
Bin yıl boyunca işkence olsa da açlık,
Minnettarız bizi doğuran anneye.*

Asılğan dart, atılğan ok-korgoşun,
Apat kılaar, carat salaar denege.
Balbı, tuzbu, Caşoodo emne bolbosun-
Bardıgının baştalışı enede.

*Sıkıntı veren dert, atılan ok-kurşun,
Afet kılar, yaralandırır vücudu.
Tatlı, acı, hayatta ne olmasın-
Hepsinin başlangıcı annede.*

Kim bolbosun ak mamadan süt cutkan,
Kim bolbosun aza kütkön alsırap.
Eñ obolu “Eneke!” dep til çıkkan,
Eñ akırı “Eneke!” dep can çıgat.

*Kim olmasın memeden ak süt yutan,
Kim olmasın yas tutarak bitap düşen.
En önce “annecim!” diye dil söyler,
En son “annecim!” diye can çıkar.*

Kim baratsa Caşoo degen kemedede,
Kırpık kakpay sıyına ber eneñe!

*Kim yaşarsa hayat denilen gemide,
Gözünü kırpmadan hürmet etsin anneye!*

Ernis Tursunov

Tatar Kızı

Süyöm Sizdi, süyöm Sizdi kaytalap,
Süyüü degen uluu nerse düynödö.
Atıñızdı cazgım kelet saymalap,
Altın cipti saptap alıp iynege.

Tatar Kızı

*Severim sizi, severim sizi artarak,
Sevgidir en yüce şey dünyada.
Adınızı yazmak isterim işleyerek,
Altın ipi takıp iğneye.*

Appak nasıl tatar kızı apañız,

Bembeyazdır nesli tatar kızları,

Apañızga ıyık alkış aytabız.

Asker işin atkarıptır atanız,

Atañızga taazım kılıp catabız.

Keçiktimbi cürök sözün aytalbay,

Kemçilikke keçirimdüü kişisiz.

Kıyındıkta bağıt tapkan caltanbay,

Kız atkargan – azamattay işiñiz.

Süyöm Sizdi süttöy taza, ayday ak,

Süygöndüğün Cürök gana aytalat!

kadınlarınız,

Kadınlarınız hayırlı dualar ederiz.

Başarılı askerlerdi atalarınız,

Atalarınıza daima saygı duyarız.

Geciken yürek sözünü söylemez,

Hataya karşı merhametli kişisiniz.

Zorlukta güç göstererek korkmadan,

Kız yetiştiren – yücedir işleriniz.

Severim Sizi süt gibi taze, ay gibi

beyaz!

Sevdiğini yürek yalnızca söyler!

Ernis Tursunov

Kız Aldında

Ir okudun kök şiberdi termetip,

Irga aylanıp erkeledi cel ketip.

Eriniñden cel öpkönün baykadım,

Celçe dagı bolalbadım men cetip.

Gül sıladı suluu betiñ aymalap,

Köynögüñdü körkkö bölöy saymalap.

Kızın Önünde

Şiir okuduğunda gök gürleri sallanarak

Şiiri duyunca yel eser nazlanarak.

Dudağında rüzgarın esişini izlerim,

Küçük esinti kadar olamadım sana

kavuşan.

Gül okşadı güzel yüzünü hızlıca,

Güzel gömleğindeki nakış gibi

işleyerek.

Gülçö dagı bolalbadım canında,
Kur degende koluñdu bir karmalap.

*Gül gibi bile olamadım yanında,
Hiç olmazsa elini bir tutsaydım.*

Çımın konu bileğine cabışıp,
Sürdötpödüñ suluuluguñ taanıtıp.
Çımınça da bolalbadım canıñda,

*Sinek konu bileğine yapışıp,
Çekinmedin güzelliğinden emin olarak.
Küçük sinek kadar bile olamadım
yanında,*

Men telmirdim közdön arman agızıp.

*İmrendim gözlerimden pişmanlık
akarak.*

Karay-karay karek kurçun talıttım,

*Göz bebeğinin boşluğuna bakmaktan
yoruldum,*

Kalıñ oyduñ zakımında carıştım.

Bir hayli düşünce arasında savrulduñ.

Kaneteyin tuulgandan uşintip,

Doğduğumdan beri olmadığım kadar,

Kız aldında uyañ bolup kalıpmın.

Kızın önünde mahcup kaldım.

Ir okuduñ özüñ ırğa aylanıp,

Şiir okudun kendini şiire dökerek,

Ünüñ menen ketip çattım aydalıp.

Sesin ile beni kendimden geçirerek.

Muunak-muunak çıgıp catkan dobuştun,

Boğum boğum çıkan sesine,

Uurçuguna, buçkagına baylanıp.

Tepeden tırnağa bağlanıp kaldım.

Ir kurusun! Düynö saga teñ emes,

Şiir yok olsun! Dünya sana denk değil,

Saga teñdeş ır caratçu men emes.

Sana denk şiiri seçecek ben değil,

Düynödögü bardık ırdın peyili,

Dünyadaki bütün şiirlerin güzelliği,

Bir özüñdün peyilindey keñ emes.

Bir senin güzelliğinden fazla değil.

Caş Bulak

Mölt-mölt etip sıpaa aktı caş bulak,
Anın ar bir tañdayman caz kulap.
Tañ ataardın aldındağı tattuu uyku,
Balasına ene iygendeı cakşı ubak.

Aska astında catam asman camınıp,
Bir kaptalım bulak buusun malınıp.
Ay, cıldızdın çaçın sılap catsam da,
Aydan suluu Lira kızdı sagınıp.

Mergençilep kelgem mında keçte men,
Koşo zuulaym cıldız uçup ketse men.
Caş bulaktın şıldır küüsün ukkanda,
Lira kızdın külgön çağın eskerem.

Oyum biyik bul aska-zoo boyunan,
Lira kızdı oylosom da toyunam.
Kök asaba arasında catsam da,
Kız elesi tartıp turat kolumdan.

Gözyaşı

*Nazikçe akar pırıl pırıl gözyaşı,
Her sözü ile bahar gelir sanki.
Şafak önündeki tatlı uyku,
Annenin çocuğıyla ilgilendiğı güzel
vakit gibi.*

*Kayanın altında yatayım gökyüzü ile
örtünerek,
Bir yanım gözyaşını durdurmaya
çalışarak.
Ay, yıldızın saçını okşar gibi,
Ben aydan güzel Lira kızı özlerim.*

*Ava gelirim buraya akşamları ben,
Acele ederim yıldız kaysa ben.
Gözyaşın bir nağme kulağımda,
Lira kızı gülerken az hatırlarım.*

*Düşüncelerim büyük bu kayadan,
Lira kızı düşününce mutlu olurum.
Gök ile bayrak arasında dursam da,
Kızın hayali tutar kolumdan.*

Candan ötöt kartañ möñgü ilebi,
Canga çağım kayberendin tünögü.
Bürküt menen bir uyadan uçkanday,
Mına kelgen mergençinin cürögü.

Mergen catat taş menen taş bolup,
Çokusunan buloo çıgıp caş bolup.
A men bolso uyku menen işim cok.
Cıldız sanaym Lira cetpey aç bolup.

Maga Cılan Irgıttı

Kızdar ötöt, uzdar ötöt astıman,
Köz uçkunu çımçıy kaçıp baktıman.
Ömür boyu izdegenge cetalbay,
Men bolombu taalay-bağı kakşıgan.

Kızdar ötöt, uzdar ötöt astıman,
Kay biri anın tuulgan calan baktıdan.
Açık tañdın Künü tuulgan cazında,
Bolbos çıgar Lira öñdüü cakşı can.

Ooba, Lira baa cetpegen cakşı can,

*Candan geçer koca buzulun soğuşu,
Cana tatlıdır keçilerin yuvası.
Kartal ile bir yuvadan uçar gibi,
İşte gelen avcının yüreği.*

*Avcının taşı ile taş olur,
Zirvesinden buhar çıkıp yaş olur.
Benim ise uyku ile işim yok,
Yıldızları sayıyorum Lirasız ıssız olup.*

Nasırdin Baytemirov

Bana Yılan Fırlattı

*Kızlar geçer, kadınlar geçer aşağıdan,
Göz ucuyla bakarım arkalarından.
Ömür boyu izlemeye yetişemiyorum,
Ben miyim talihe çok gelen.*

*Kızlar geçer, kadınlar geçer aşağıdan,
Bazısının şansı gelir doğuştan.
Aydınlık şafağın günü gelen baharda,
Olmaz Lira'dan başka güzel insan.*

*Gerçekten, Lira paha biçilmeyecek
kadar güzel insan,*

Maga toskool col berbegen astıman.
Men han bolsom ay aalamdı suragan,
Lira üçün tüşör elem taktıman.

*Bana kuşku vermeyen aşığdan.
Ah ben han olsam dünyayı yöneten,
Lira için düşerim tahtımdan.*

Ne kılamın Lira anımdı bilbese,
Közün salıp köñülünö ilbese,
Oşo bolot maga okşop calbırttap,
Süyüü otuna aylap, cıldap küybösö.

*Ne edeyim Lira bilnese de,
Gözüne koyup, gönline asmasa da,
O olur bana yanan bir alev,
Aşk ateşiyle kavrulup yanmasa da.*

Antpegende erip turgan kezimdi,
Körböyt bele kölküldögön közümdü.
Bürküp catkan cürögümdün kükümün,
Ukpıyıt bele süyüü tolgon özümdü.

*Ses etmeden geçen zamanımı,
Görmüyordu titreyen gözümü.
Çarpan yüreğimin zerresini,
Duymuyordu aşkı ile dolan benliğimi.*

Büt kıldırıp tapkan Liram kırgızdı,
Karmalbagan zakım bolup cılmıştı.
Süyöm desem, <<süyböym seni>> dep aytıp,
Sözünö orop maga cılan ırgıttı.

*Bütün her yeri dolaşan Kırgız Lira,
Dinmeyen bir rüzgar oldu cezam.
Seviyorum desem, <<Sevmiyorum
seni>> diyerek cevap verse,
O sözü beni yılan gibi sokar.*

Nasırdin Baytemirov

Ene Boluu

Ene boluu – erdik casoo körünö,
Ene boluu – ömür börüü ömürgö.

Ana Olmak

*Ana olmak kahramanlıktır hakikatte,
Ana olmak ömür katmak ömre.*

Ene boluu – Meerim bölüü cüröktön,
Ene boluu – ıyık konuu köñülgö.
*Ana olmak şefkât sunmak yürekten,
Ana olmak kutsal olmak gönülde.*

Ene boluu – tüşüktönüütinimsız,
Ene boluu – tınsızdanuu uykusuz.
*Ana olmak meşgaledir dinmeyen,
Ana olmak uykusuz kalmaktır, rahat edemedi.*

Ene boluu – cooptu da, barktuu da,
Ene boluu – açuu dağı, tattuu da.
*Ana olmak hem sorumluluk, hem kutsallık;
Anne olmak hem acıdır, hem tatlı.*

Büt bolgonun baldarına sunat da,
Büt bilgenin baldarına kuyat da.
Cakşı çıksa el aldında urmat da,
Caman çıksa el aldında uyat da.
*Hem bütün varlığını evlâtlarına sunar,
Hem de bütün bildiklerini evlâtlarına verir.
İyi olursa halkın nazarında hürmettir,
Kötü olursa halkın nazarında utançtır.*

Ene boluu ömür boyu ubara,
Kütüü, tütüü kubanıp da kubara.
Oydoguday ösüp çıksa cetilip,
Kurup bütüü köz cetpegen munara.
*Ana olmak hayat boyu meşguliyettir,
Beklemek, tütmeç açarak veya solarak.
Düşüncedeki gibi büyür ise yetişip,
Kurarak tepesi görünmeyen minare.*

Gülsayra Momun kıızı (Akt. Kallimci, 2005: 213)

Mariya – Maşinistka

Mariya – maşinistka, cakşı başat,

Cakşı ırdı eç katasız şakıldatat.

Mariya – Daktilo Kullanan Kadın

Daktilo kullanan kadın – Mariya,

zarif bir şekilde basar,

Güzel şiirleri hiç hatasız bir şekilde mırıldanır.

<<Cazıpsız kızık kılıp>> - değen bolup,

Cakşı ırdın avtoruna cakındaşat.

Aylasız keede caman ırdı başat,
Tez bütüp, kutulguça andan şaşat.
Eesine kabak bürköp sunat dağı,
İçine caktırbagan sırdı katat.

Alarda Mariyadan ırımdı ulam,
Kabagın, köz karaşın baykap turam.
Özümö, Mariyaga cakkandarın
İymenbey okuuçuğa anan sunam.

Ene Cürögü

Tün bir ubak.

Saat eki üç çaması.

Ene uktabayt miñ kubulup sanaası.

“Erte kelem” – dep ubada berdi ele,

Emne mınça keçikti eken balası?..

“Een tündö biröö cıga çaptıbı?

<<Yazmaya başlamadan
meraklandım>> - diyerek,

Güzel şiirin yazarına yakınlaşır.

Çaresiz zamanda kötü şiiri basar,
Hızlıca bitirip kurtulur aceleyle.
Sahibine kaşlarını çatarak sunar da,
Beğenmediğini içine atıp saklar.

Onlar gibi Mariya’dan şiiri takip
ederim,
Yüzünden, fikrini gözlemlerim.
Kendim de, Mariya’nın da
beğendiklerini
Çekinmeden okuyucuya sunarım.

Kaçınbay Artıkbayev

Ana Yüreği

Gecenin bir vakti.

Saat iki üç suları.

Anne uyumaz, bin türlü düşüncelerle.

“erken geleceğim” diye söz vermişti,

neden bu kadar gecikti ki oğlu?..

“ıssız gecede birisi mi yıktı?

Ce mas bolup kademi anın kattıbı?
Ce koşulup buzulgan bir ç.öyrögö,
Namıs-arın, ata naamın sattıbı?”

*Yoksa sarhoş olup adımları mı kaldı?
Yoksa bozuk bir çevreye,
Namusunu arını, baba namını mı
sattı?”*

Kele beret oylor samsıp dagı da,
Enesinin tınçtıq berbey canına.
Anan turup, cılıp çıgıp balkongo,
Köz çaptırat uulu keler çağına.

*Türlü düşünceler gelir durur yine,
Annesinin rahat vermez canına.
Sonra kalkıp çıktı balkona,
Göz gezdirdi oğlunun geleceği tarafa.*

Cımcırt tınçtıq.
El uykuda termelip,
Aymayt betti Ala-Toodon cel kelip.

*Sessizlik.
El alem uykuda,
Tırmalar yüzü ala-Dağdan esen yel
gelip.*

Eç kıymıl cok.
Enenin köz aldına,
Kele berdi köp nerseler ırgelip.

*Hiç hareket yok.
Annesinin gözlerinin önünde,
Geliverdi çok şeyler sırayla.*

Beybaş ele kiçinekey kezinde,
Tınçı ketken köp uçurlar esinde.

*Yaramazdı daha küçüklüğünde,
Rahatının kaçtığı nice zamanlar
aklında.*

Uul boldu tarbiyaga az köngön
Çaç ağartıp,
Tak kaltırıp sezimge.

*Oğul oldu terbiyeye az alışmış,
Saçını ağartıp,
İz bıraktı hislerine.*

Antse dele ene baykuş : - “Balam” – dep,
Aga keler balaketin alam – dep,
Ar ubakta aman bolsun! – dep tileyt,
Üylöngön soñ tıktokolup kalar” – dep.

*Yine de zavallı anne: “oğlum” der,
Ona gelecek felaketi alırım” der,
Her zaman esen olsun!” diye
dilenir,
Evlence durulur” diye.*

Uyku körböy uulun kütöt enesi,

*Uyku görmeden oğlunu bekler
annesi,*

Kulağına kirbeyt ene cemesi.
Eneni ayoo sezimi çok balada,
Tabiygattın bul kılğanı emnesi?

*Kulağına girmez anne öğüdü.
Annesine acıma hissi yok çocukta,
Tabiatın bu yaptığı da neyin nesi?*

Tabiygattın teñsizdigin karacı,
Eç kim buga bolo albayt aracı.
Eç tügöngüs tüyşük tartsa enesi,
Anı sezbeyt dardañdagan balası.

*Tabiatın eşitsizliğine bak,
Hiç kimse buna olamaz aracı.
Hiç bitmez uğraş verse annesi,
Bunu sezmez kocaman oğlu.*

Kaçınbay Artıkbayev (Akt. Kutlu, 2005: 117)

Turmuş Colunda

Enem kamdap, altın beşik men üçün,
Keleşegim küçtöndürüp ümütün.
Aldey menen adam kılıp torolttu,
Ak mamasın aymalatıp künü-tün.

Hayat Yolunda

*Annem hazırladı, benim için
altından beşiği,
Güçlendirdi ümitleriyle geleceğimi.
Adam edip büyüüttü ninniler ile,
Memesini ağzımda tutarak gün gece*

Sütün emsem meerlanduu enenin,

Kolhozunın kantın, nanın cegemin.

Pahtaçının kiymin kiyip kulpuntup,

Cumuşçunun maşinasın mingemin.

Agam, ecem bilim berip mektepten,

Talabıma cıpar cıttuu gül ekken.

<<Oşon üçün el işençin aktagın!>>-

Dedi dağı col körsöttü enekem.

Sıymıktuu aytam, colum turmuş ekenin

Turmuş körkü – tuulup öskön mekenim

Arbın bilip anın içki düynösün

Tuzun tatıp, kızmat kılar kezegim.

Cadırgan Cüzündön

Cadırap cıpar gülgö okşop ketken,

Enenin ümütündö çaşoo köktöm.

*Sütünü emdiğimde merhametli
ananın,*

*Kolhozçunun şekerini, ekmeğini
yerdim.*

*Pamukçunun elbisesini giyerek
rengârenk,*

İşçinin arabasına binerdim.

Abim, ablam okuyup mektepte,

Geleceğime güzel kokulu gül ekerler.

*<<Onun için halka güvenip
minnettar ol!>>*

Dedi bile yol gösteren anacım.

*Şerefimle söylüyorum, yolum hayat
imiş*

Hayatın güzelliği- gelişmiş vatanım

*Onun iç dünyasını öğrenirsen çok
fazla*

İkram eder, hizmet eder her an sana.

Kaçınbay Artıkbayev

Gülen Yüzünden

Açılıp mis kokulu çiçeğe benzeyen,

Annenin ümidinde yaşam bahar.

Üyünö çeksiz bakıt tartuulagan,
Böböktör kagılayın cüzüñördön.

*Evine sınırsız baht getiren,
Bebekler kurban olayım yüzünüze.*

Kızdarım cılaacın ün şańga bölöp,

*Kızlarım ince sesleriyle
neşelendirip,*

Uulumdun tabiyatı meerim tögöt.

Oğlumun tabiatı sevgi döker.

İzimdi ulap, işim arkalagan,

*İzimi takip edip, işimi devam
ettirecek,*

Kubatım silersiñer ömürgö öbök.

Gücüm sizlersiniz, ömrüme dayanak

Baktıluu zamanındın tanı menen,

Baht dolu zamanının atan tanı ile,

Emgekte kanat serpip ulam kenen.

Emekte kanat çırpıp oldukça geniş.

Balalık meerimiñden nur tögülsö,

Çocukluk sevgisinden nur dökülse,

Ata-ene irahatı siler menen.

Annenin babanın huzuru sizler ile.

Cadırap cıpar gülgö okşop ketken,

Açılıp mis kokulu çiçeğe benzeyen,

Keleçek ümütündö çaşoo köktöm.

Geleceğin ümidinde yaşam bahar.

Enelik baktımdı tartuulagan,

Annelik bahtımı getiren,

Küyümdüü kagılayın cüzüñördön.

Kurban olayım masum yüzlerinize.

Düyşöbübü Camansartova (Akt. Kallimci, 2005: 259)

Ayaldı Süy

Biröö murun dem algan dep abadan,

Sen dem albay koyo albaysıñ eç kaçan.

Menden murun biröö munu öpkön dep,

Kadını Sev

Birisi önce nefes aldı diye havadan,

Sen nefes almıyorsun hiçbir zaman.

Benden önce birisi onu öptü diye,

Öppöy basıp kete albaysıñ ayaldan.

Bir buse almıyorsun kadından.

Köpkö uzabay köz cumasıñ abasız,

Çok sürmez göz yumarsın havasız,

Tak oşoñdoy tagdır kütöt ayalsız.

Kimsesiz birisi gibi kaderini

beklersin kadınsız.

Argasızdan moyunuñdu sunasın,

Çaresizlikten boynunu eğersin,

Moyun tolgop ketüügö ali can alsız...

*Direnmezsen gidişine kalırsın daha
da aciz...*

Abadan cüt! Kaalagança, kangança,

Nefesini içine çek! Doya doya,

Ayaldı süy akıl-esten tangañça!

Kadını sev onu kaybetme!

Akmakçılık kelbey koyuu ömürgö,

Ahmaklık etme dolu ömürüne,

Menden murun çaşagan dep can kanca...

*Benden önce yaşayan kaç ömür
var diye...*

Aba azaybay köböyöt dem algandan,

*Hava azalmıyor çoğalıyor nefes
alandan,*

Öpkön sayın oñ özgöröt adamdan.

Öptükçe yüzü değiştir adamdan.

Kelecooluk kelbersingen ayaldı,

Ay gibi güzel görünen kadını,

Öbüşkön dep betten ööp kalbagan.

*Öpüşen diye yüzünden öpüp
kalmayan.*

Dağı dem al! Abadan cüt kangança,

*Yeniden nefes al! Havadan doya
doya,*

Dağı ayal süy akıl-esten tangañça.

Yeniden kadını sev düşünerek

Senden murun eç kim anı öppögön,

Dem albagan senden murun bir can da...

bıkmadan.

Senden önce hiç kimse onu

öpmeyen,

Nefes almayan senden önce bir

can da...

Anatay Ömürkanov

Ene Demi

Ene demi beykutguktu caratıp,

Emnegedir baştı biyik karatıp,

Enesinen acıragan ertereek

Eñkeyireek kalgansışat karaşıp.

Antkendigi – ene demi küç eken,

Emgektensen küçünö – küç caratıp.

Basıp ötkön ene colun baykaysıñ

Caşooño sen oşondo baratıp.

Özüñ, ene, dem beresiñ balaña,

Alıstadım enemen dep sanaba.

Bala süyüp, togüp tursañ meerimiñ,

Kubat alat ene demi aga da.

Anne Gücü

Anne gücü huzur verir,

Nedense başı çok eğiktir,

Annesinden erken mahrum kalanın

Daha da eğilir başı.

Bu yüzden anne nefesi güçmüş,

Çabalarsan gücüne güç katar.

Annenin izini takip edersen

Yaşamaya o zaman başlarsın.

Sen de annen gibi nefes olasin

çocuğuna,

Uzaklaştım annem ile diye düşünme.

Çocuk sevip, saçarsan şefkatini,

Güç olur anne nefesi ona da.

Asangul Abdıgulova

Tolkundayt Ene Cüröğü

Suluuluk cazdın künündö,
Cıluunuk ene dilinde,
Küç-kubat berçü keremet
Bilinbey kelet birinde.

Şam bolup canat tünündö

Calını kızıl çok bolup,

Dayıma kuttuk aytilat

Canıp küygön ot bolup.

Alkoogo adam kanbagan,

Tuu kılıp bala karmagan,

Dilinde ene meerimi

Toktolup turup kalbagan.

Gül alıp, belek karmagan,

Balasin körsö arnagan

Tolkundayt ene cüröğü

Kubaniç bolup sandagan.

Coşar Anne Yüreği

Güzellik yaz günüde,

Sıcaklık anne dilinde,

Güç kuvvet veren mucize

Bilinmez kimde.

Mum olur yanar gecede

Kızıl alev ile çoğalarak,

Daima kutlanarak söylenir

Yanıp duran ateş gibi.

Dualara inanmayan insan,

Bayram edip çocuk sarmayan,

Dilinde anne sevgisi

Yerleşip kalmayan.

Gül alıp, hediye etmeyen,

Çocuğuna ömrünü adayan

Coşar anne yüreği

Sevinç içinde dolup taşarak.

Asangul Abdıgulova

Eceme

Bir eneden taralıp,

Sanaalar bütpöyt sanalıp.

Ablama

Bir anneden doğup,

Aynı düşünceleri düşünerek.

Tabiyat bergen col menen
Saparga birge baralık.

*Doğanın gösterdiği yol ile
Birlikte yürüdük.*

Bak bolsun, ece, başında,
Bereke bersin aşına.
Özü kelbeyt aytkanday,
Bolboso emgek çaşında.

*Mutlu olursun, abla, yanındaysa,
Bereket verir yemeğine.
Kendi istemiyormuş gibi söyler,
Olmazsa çalışabilecek yaşta.*

Çın sözdü aytıp sırdaşkan,
İmere karap, bir başkan.
Booruker, beypil, canınız,
Meerimdüülük büt batkan.

*Doğru sözü söyleyip sırdaş olan,
Sarıp sarmalar seni baştan başa.
Fedakâr, huzurlu, canınız,
Şefkatini hepsini barındıran.*

Cakşılık oydu biylegen,
Caloorup, nazik süylögön.
Baldardan taap baktısın,
Uul, kızın üylögön.

*İyilikle saran oydu,
Rica ile bakarak, nazikçe söyleyen.
Çocuklardan daha şanslısın,
Oğul, kız evlenen.*

Köñüldü birge bölüşüp,
Körünüp turat berekem,
Sayaban bolup tursa da
Sanaamdı burat ecekem.

*Bir gönülü paylaşarak,
Yaşıyorum hayatı,
Gölge olsa da
Kederimi dağıtır ablacığım.*

Cazdın kör suluu simbatın,
Cayın kor bir boor, kımbatın.

*Bahardan güzel endamin,
Yaz toprağı gibi kıymetin.*

Bar bolup, deniň sak bolup,
Baldardın körgün urmatın.

*Var ol, sağlığında dikkatli ol,
Çocuklarından gör hürmeti.*

Asangul Abdıgulova

Ölböstü Termetüü

Tuyunçu sezimdin tereňin
Karaçı tiriliktin ak taňın.
Erkelep balaga enenin,
Meer tögüp çalınıp catkanın.
Kayaktan süyüünü cıyat bu,
Bilsekpı ıyığın, parızın.
Al-ene, enesi sıyaktuu,
Ötöörün çaşoodo karızın.

Biz anı sezebiz çoň toyup,
Müşkül iş öz başka kelgende.
Can dosuň iyniňe kol koyup,
Eneler batasın bergende.
A, basa tuybayt de peç kepti,
Cılmayat cüröktü kubantıp.
Al çaşayt bul ıyık mildetti,
Uulunun uuluna ulantıp.
Kayakta keremet tüyünü,
Nariste törölsö can cırgayt.
Turmuştı balaga süyüünü,

Ölümsüzlüğe Ninni Söylemek

*Hissedilebilecek duyguların derinini,
Seyret hayatın beyaz tanını.
Annenin çocuğunu şımartıp,
Merhametle sevip okşamasını.
Sevgiyi nereden deriyor bu,
Anlamak mı lazım kutsallığını, farzını.
O bir anne, annesi gibi,
Yaşamdaki borcunu ödemekte
olduğunu.

Biz onu hissederiz doya doya,
Kötü bir şey başımıza geldiğinde.
Can dostun, omzuna elini koyup,
Anneler hayır dua ettiğinde.
Ama, hiç sezmez diyerek söylenenleri,
Gülümser içini ferahlatıp.
O yerine getirir bu kutsal görevi,
Oğlundan oğluna devredip.
Nerede kerametli düğümü,
Bir bebek doğsa insanlar neşelenir.
Hayatta çocuğa sevgiyi,*

Eneler eç kağan candırbayt.
Imırkay köñüldü kubantıp,
Sezseçi mezgildin akkanın.
Eneler özdörün ulantıp,
Ölböstü termetip catkanın.

*Anneler hiçbir zaman eksik etmez.
Bu küçücük yüreği mutlu edip,
Sezerse zamanın aktığını.
Anneler kendilerini devam ettirip,
Ölümsüzlüğe ninni söylediklerini.*

Kubançbek Adamaliyev (Akt. Kallimci, 2005: 417)

Ayal

Tün baktıluu şıbrıñdı tıñdagan...
Kün baktıluu külküñdü bir ırgagan.
Süyböy turup seni çındap obolu
süyö albayt-ov çaşoonu bir da can!...

Kadam bssañ kadırı artat köçönün,
Karap turupkaaloo aytıp ötömün:

“Uçurbasın tıñtıgıñdı baldarıñ,
kiçirbesin, kiçirbesin töşögüñ...”

Naziktigiñ – bulçuñu cok balbandık...
naziña ele tüşöör köktön ay kalkıp.
Cer cumşağın tandap başkan tuyakça
tepsep ötöt kaygı keede ardantıp.

Kadın

*Gece mutlu fısıltını dinledi...
Güneş mutlu kahkahanı söyledi.
Sevmez ise seni gerçekten önce,
Sevemez bu hayatı tek bir can.*

*Adımlasan değeri artar sokağın,
Uzaktan bakarak dilekte bulunur
geçerim:*

*“Uçurtmasın saadetini çocukların,
Küçültmesin, küçültmesin
döşeğın...”*

*Nazikliğın, başka türlü bir yiğitlik...
nazın için düşer gökten ay doğup.
Yumuşak toprak seçerek giden ayak
teperek geçer kaygı bazen
utandırarak.*

Kölböörütüp etegiñdi cayganday

körköm düynö!

Caşoo bolso ar kanday.

Özüğüñö cılan katıp öksüysüñ

ölümdü da özüñ töröp salganday...

Köygöyüñ kün – “kömöktöşüp” ululuk,

közüñ turgay, sözüñdön caş çuburup.

Sorulup bir ketkiñ keletcerge şart

soguş senin nebereñdey tuyulup.

Iras, iras biyiktigiñ!

Deneñen

ıldıy tüşüp keldik caşoo-kemege...

Düynö özüñön özü turup saktalat

saktap, korgop algan bolsok seni ele!

Savurarak eteğimi açmışçasına

görkemli dünya!

Hayat olsa her türlü.

İçine yalan sokup yetiştirirsin

ölümü de kendi yarattığın gibi...

Köygöyün zor, yardım edip ululuk,

Gözünden bir yana sözünden bile

yaş süzülerek.

emilerek gitmek istersin yer altına,

savaş senin torunun gibi sezilir.

Gerçek, gerçek yüceliğin!

Bedeninden

aşağı inip geldik hayat denen

gemiye...

Dünya kendi kendini korur ve yaşar

koruyup, kollasak da seni sadece!

Kocogeldi Kulutegin (Akt. Kallimci, 2005: 537-538)

Eceme

Taalayıma dal uşunu tuş kılıp,

Ablama

Kaderimin önüne tam da şunu

çıkartıp,

Tagdır seni cigit kılbaş kız kılıp.

Külük minip, kündü boyop cüzünö,

Kütüröp cılkı aydadıñ ışkırıp.

Cürsö kerek ulandardın közü ötüp,

Cüünü boşun cetpegendir sözü ötüp.

Al degençe asıl kurak kız keziñ,

At üstündö uçup öttü tız etip.

Üydön kettin, konok sınduu turalbaş,

Kudalaşkan ata köönün kıya albaş.

Koştoşoordo kuçaktadıñ boorum dep,

Salaalagan köz çaşındı tıya albaş.

Atçan kettin, alış emes kır aşıp,

Ar-namıstuu kelin bolduñ cıl aşıp.

Kader seni erkek yapmayıp kız yapıp.

Yürük at binip, güneşi boyayıp yüzüne,

Gürültüyle yıldı sürdün ıslık çalıp.

Oğlanlar iç geçirip dolaşsalar gerek,

Zayıflar sözünü geçirememiştir.

Daha önce asil, kızlık çağın,

At üstünde uçarak hızla geçti.

Evden gittin, konuk gibi durmadan,

Dünürün olan baba gönlünün kıyamadan.

Vedalaşırken kucakladın ciğerim diye,

Dökülen gözyaşını durduramadan.

Atla gittin, uzağa değil, tepeyi aşıp,

Arlı namuslu gelin oldun yıllar

Kelbeyt beleñ, tagdır bizdi kordodu,

Camandıktı albasañ da suratıp.

Kırsık bizdi cuta albadı, çaynadı,

Cetim kılıp ketirgende aylanı.

Ene bolduñ kızıl çiye baldarga,

Meenet basıp, kaldı çaştık sayranı.

Adam bolup, senin ıñık meeriñden,

Alpeştediñ ata-enemdey meni sen.

Acal keldi, acıratı özüñdön,

Andan beri anık cetim emi men.

Kirsiz taza, aruu ketti ıymanıñ,

Möltür tunuk, bulagınday cılğanın.

Elesimde külük minip, cılkı aydap,

Cürgönsüysüñ artıp toonun kırların.

boyu.

Gelmez misin, kader bizi hor

gördü,

Kötülüğü isteyerek almasan da.

Felaket bizi yutamadı, çiğnedi,

Yetim bırakıp çaresiz bıraktı.

Anne oldun ufacık bebeklere,

Azap çektin gencecik yaşında.

İnsan olup senin sıcak

şefkatinle,

Pışıpısladın annem babam gibi

beni sen.

Ecel geldi, ayırdı senden,

O zamandan beri tam bir

yetimim ben.

Kirsiz temiz, arı gitti imanın,

Buzlu berrak, bulak gibi akışın.

Hatırında yürük atbinip yılkı

sürüp,

Dolaşır gibisin sırtlanıp dağın

kırlarını.

Nadirbek Alimbekov (Akt. Kallimci, 2005: 378)

SONUÇ

Köklü bir geleneğe sahip olan Kırgız edebiyatı, özellikle çağdaş edebiyata geçiş döneminde siyasal ve kültürel bakımdan birçok tesir altında kalmıştır. Yazılı edebiyata geçiş dönemi olarak ifade edilen 19. Yüzyılın son çeyreği ile 20. Yüzyılın ilk çeyreği arasındaki dönem Ceditçi, Kadimci ve Bolşevik düşünce sistemlerinin çatıştığı bir süreçtir. Ceditçi düşüncenin 1930'lu yıllara kadar varlığını sürdürdüğü dönem sonrasında sosyalist bakış açısı Kırgız edebiyatına tamamen hâkim olmuştur. Yazılı Kırgız edebiyatı 1917 Ekim İhtilali'nin sonrasında bir sovyetleştirme aracı olarak kullanılmıştır. Komünist parti yönetimince, Sovyet insanı yaratma amacına hizmet eder hale getirilmiştir. Kırgız edebiyatının oluşum yılları olarak adlandırılan 1917-1929 yılları arasındaki dönem Sovyet rejiminin halka anlatılması ve yaygınlaştırılması için edebiyatın bir araç olarak kullanıldığı dönemdir. Gelişme dönemi ise 1930'lu yılları kapsamaktadır. Bu yıllar içerisinde ekonomik faaliyetler ve emek teması edebiyatın ana teması olarak görülür. Totaliter dönem olarak adlandırılan Stalin'in ölümüne kadarki zorlu süreç edebî alanda da kendini hissettirmiştir. Yazar ve şairlerin konu ve tema seçimi yönetim tarafından sosyalist realizm metodu adı altında belirlenmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Kırgız edebiyatı tüm türlerde tematik açıdan savaşın etrafında şekillenmiştir. Kırgız edebiyatı savaş yıllarında cephe hayatını, yaşanan zorluk ve acıları, savaş sonrasında savaşın izlerini toplumsal ve bireysel bakımdan etraflı bir şekilde konu etmiştir. Bu dönemde kaleme alınan eserler duygu yönünden oldukça güçlü eserlerdir. Savaşın sona ermesinin ardından, 1950'li ve 1960'lı yıllarda savaş temasının yanında barış teması da sıkça kullanılmaya başlanmıştır. Edebî türlerde çeşitlilik artmış, tematik açıdan da farklı, özgün, teknik bakımdan daha nitelikli eserler yayınlanmıştır. 1970'li yıllar Kırgız edebiyatı için en verimli dönemdir. Hem nazım hem de nesir türünde önemli eserler kaleme alınmış, adı sonraki yıllarda edebiyat sahasında iz bırakacak yazar ve şairler ilk eserlerini vermişlerdir. 1980 ve 1990'lı yıllar Sovyetler Birliği'nin sosyo-ekonomik açıdan sıkıntıya düşerek yeniden yapılanma sürecine girdiği dönemdir. Kırgızistan'ın ve Kırgız halkının yaşadığı sıkıntılar edebiyat alanında da kendini hissettirmiş, verilen eser sayısı önceki dönemlere göre maddî imkânsızlıklar sebebiyle önemli oranda azalmıştır.

1945-1991 yılları arasında Kırgız edebiyatı edebî türlerde büyük gelişmeler göstermiştir. Modern Kırgız şiiri de bu yıllar arasında gerek tema gerek şekil yönünden zenginleşmiştir. Şairler sanatsal becerilerini geliştirmiş daha nitelikli şiirler kaleme almışlardır. Bu yıllarda çağdaş şiirde kadın, gerek kadının yaratılış özellikleri gerekse toplum içindeki rolleriyle konu edilmişlerdir.

İncelediğimiz şiirlerde kadınları en çok emek teması içinde görmekteyiz. Emek Kırgız şiirinde Ekim İhtilali'nden itibaren şairlerin üzerinde en çok durdukları temadır. Şairler, farklı temalarda yazılan şiirlerde dahi kadının ailesi ve vatani için gösterdiği emeği şiirlerine konu etmişlerdir. Bu şekilde emekçi kadın profili oluşturmuşlardır. Geçmiş yıllarda sosyalizmin etkisiyle birlikte kadınların ihtilal öncesi ve sonrası hayat koşullarının işlendiği şiirlerdeki bazı söz öbekleri ve kullanımların aradan uzun yıllar geçmesine rağmen kullanılmaya devam ettiğini görmekteyiz. Kadının 1945-1991 yılları arasında genel olarak meslek hayatında gösterdiği gelişme ve artan değerini emekçi kadın tipinde görmekteyiz.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemlerde kadınlar hemen her alanda söz sahibi olmaya başlamışlardır. Edebiyat alanında ve edebî eserlerde varlıklarını hissettirmişlerdir. Bu da sosyal hayat içinde kadın yerini sağlamlaştırmıştır. Bu dönemin şiirlerden hareketle kadınların meslekî hayatta daha çok görüldüğünü toplum içinde daha çok sorumluluk aldığını söyleyebiliriz. Edebiyat dünyasındaki kadın yazar ve şairlerin 1960'lı yıllara kadar çok az olması, sonraki yıllardan itibaren sayılarının artması bu durumun yansımasıdır.

Kadınların cinsiyet eşitsizliği sebebiyle yaşadıkları zorluklar, şairler tarafından kınanarak dizelere taşınmış, meslekî hayattaki kadınlar takdir edilmiştir. Onların birlik olarak bağnaz düşünceli ve önyargılı kişilere karşı verdikleri mücadeleler minnet ifadeleri ile bu dönem şiirlerinde yerini almıştır.

Çağdaş Kırgız şiirinde kadının annelik vasfı üzerine çok sayıda şiir yazılmıştır. Anne kavramına, hem tema hem de konu olarak şiirlerde sıkça yer verilmiştir. Şiirlerdeki anne konu edilirken, onun hem soyut hem somut özelliklerinden faydalanılmıştır. 1945-1991 yılları arasında şairler, şiirlerinde genel olarak yaşam kaynağımız olan su, güneş gibi unsurları annelik kavramıyla özdeşleştirirler. Annelerin evlatlarını büyütürken gösterdikleri kutsal mücadele ve emeği gözler önüne sermişlerdir.

Savaş dönemi ve sonrası yazılan şiirlerde Kırgızlar için kutsal bir dağ olan Ala Too'nun yine kutsal bir varlık olan anneye benzetildiğini görmekteyiz. Aynı şekilde Vatan da anne kavramı ile eşdeğer olarak verilmektedir. Bazı şiirlerde toprak bereket ve doğurganlık bakımından anne ile özdeşleştirilmiştir.

Kırgız şairlerin sevgili veya eşlerine yazdıkları birçok ithaf şiiri bulunmaktadır. Bu dönemler arasında kaleme alınan sevgili/eş olarak kadının konu edildiği dizelerde şairler, eşlerine duydukları minneti, sevgiyi, aralarındaki aşkı dile getirmektedirler. Bu şiirlerde kadın, bazen somut bazen de soyut bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Kadının eş olarak ele alındığı şiirlerde, onların cefakarlığı, ailesi için gösterdiği mücadele, eşi ve çocuklarına adanmışlığı, övülmektedir. Sevgili olarak ise kadının daha çok fiziksel güzelliği betimleyici unsur ve mazmunlar ile anlatılmaktadır.

Birey kadın tipinde, kadının güzelliği, birey olarak toplumsal hayatta, meslek ve eğitim hayatındaki yeri, onların 1945-1991 yıllar arasındaki geçirmiş oldukları sosyal değişim kimi zaman doğrudan, kimi zamanda dolaylı bir şekilde anlatılmaktadır.

Bu dönemlerde nazım birimi çoğunlukla dörtlük olmasının yanında çokça bent ve serbest nazım türünde de şiirler kaleme alınmıştır. Bazı şiirler neredeyse bir hikâye anlatır gibi zengin içeriğe ve uzunluğa sahip niteliktedir. Fakat 1960'lı yıllardan itibaren daha kısa ve anlam derinliğine sahip şiirler artış göstermiştir. Şiirler genellikle hece ölçüsü ile kaleme alınmış olup, serbest hece ölçüsü kullanımı da oldukça yaygındır.

1945-1995 yılları arasında modern Kırgız şiirine yapı bakımından incelediğimizde, şiirlerin birçoğunun 7'li, 8'li, 11'li hece ölçüsü ve serbest ölçü ile kaleme alındığını görebiliriz. Nazım birimi olarak çoğunlukla dörtlük kullanılmıştır. Bunun yanı sıra bent şeklinde yazılan çok fazla şiir bulunmaktadır. Şiirlerde kafiye tiplerine ve redif kullanımına sıkça rastlanılmaktadır.

KAYNAKÇA

- ABDIGULOVA, A, *Dil Bayan - Irlar Cana Dramalar*. Bişkek 2013.
- AKSAN, D, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Bilgi, Ankara 2013.
- ARICAN, O, ve YENER S, “Temirkul Ümötaliyev ve Şiirlerinde Öne Çıkan Göstergeler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:12, Sayı:64, Haziran 2019.
- ARIKOĞLU, Ekrem, ALİMOVA, Cıldız, ASKAROVA, Rahat, SELÇUK, Bilge Kağan, *Kırgızca-Türkçe Sözlük*, C. I-II, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Bişkek 2017. <http://sozduk.manas.edu.kg/>
- ARTIKBAYEV, K, *Dil Sırı (Irlar, Poemalar, Kotormolor)*, Biyiktik Basması, Bişkek 2004.
- ARTIKBAYEV, K, *XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı Tarihi* (Çev. M. Dıykanbayeva), Bengü, Ankara 2013.
- ALIBAYEV, M, *Midin: Irlar Cana Poemalar*. Kırgızistan 1996.
- B. İŞCANOĞLU, İ, “Kırgız Aile ve Sosyal – Kültürel Hayatında Kadın”, *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRKLAD)*, Cilt: 2, Sayı:1, 2018, 358-366.
- BAYTEMİROV N, *Tandalmalar – Irlar*. Kırgızistan 1988.
- CİGİTOV, S, “Çağdaş Kırgız Edebiyatına Dair”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 3/1, Ankara 2006.
- CİGİTOV, S, “Çağdaş Kırgız Edebiyatına Dair”. *Modern Türklük Araştırmaları*, 3/1, Ankara 2006, 7-20.
- CUSUYEV, S, *O, Anda Köktöm Ele – Irlar Cana Obonduu Irlar*, Bişkek 2004.
- ÇANKAYA, S, *Kırgız Sözlüğü Kırgızca-Türkçe*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2014.
- Ç. Aytmatov Atındaki Til Cana Adabiyat İnstitutu. (2015a), *Kırgız Tilinin TüştündürmÖ Sözdüğü* (Birinci Bölük). Bişkek: Avrasiya Press.
- Ç. Aytmatov Atındaki Til Cana Adabiyat İnstitutu. (2015b). *Kırgız Tilinin TüştündürmÖ Sözdüğü* (Ekinçi Bölük). Bişkek: Avrasiya Press.
- ÇETİŞLİ, İ, *Metin Tahlillerine Giriş 1*, Akçağ, Ankara 2010.

- DUMAN, G. B, “19. Yüzyıl Kırgız Şiiri ve Dönemin Sosyal ve Siyasi Gelişmelerinin Şiirdeki Yansımaları”, *Bilig*, S.75, Ankara 2015, s.1-22.
- ERTEN, E, “Antik Yazarlarda Bir İskit Kraliçesi: Tomyris”, *Mediterranean Journal of Humanities*, VI/2 (2016), s.238-248.
- G. NASKALİ, E, “XX. Yüzyıl Sovyet Kırgız Edebiyatı (I. bölüm)”, *Türk Dili*, 1994/1, 505.
- G. NASKALİ, E, “XX. Yüzyıl Sovyet Kırgız Edebiyatı (II. bölüm)”, *Türk Dili*, 1994/1, 506.
- G. NASKALİ, E, Sovyet Türk Edebiyatı. *Türk Dili*, Ankara 1996a, Bahar.
- G. NASKALİ, E, Yirminci Yüzyıl Kırgız Şiiri. *Türk Dili*, 531, Ankara 1996b, Mart, 998-1043.
- G. NASKALİ, E, *Bağımsız Kırgızistan Dügümler ve Çözümler*, Kültür Bakanlığı, Ankara 2001.
- İBRAYEV, E, *Daban: Irlar Cana Satiralar*, Adabiyat Basması, Bişkek 1993.
- KAFESOĞLU, İ, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2015.
- KALLİMCİ, İ. T, *Bağımsızlık Sonrası Modern Kırgız Şiirinde Milli Temalar*, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2009.
- KARAKAŞ, Ş, “20. Yüzyıl Türk Dünyası Üzerine Bir Deneme”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat*, 2, 1996.
- KARSLI, E, *1917-1945 Yılları Arasında Modern Kırgız Şiirinde Kadın Teması* (Yüksek Lisans Tezi), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla 2019.
- K. ÇENGEL, H, *Kırgız Türkçesi Grameri (Ses ve Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu, Ankara 2017.
- K. ÇENGEL, H, *Kırgız Türkleri Edebiyatı – Türk Dünyası El Kitabı*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1998.
- KOÇ, S, “Sovyet Döneminden Önce Kırgız Edebiyatı”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:2, Sayı:2, Uşak 2009, s.22-36.

KÖSE, N, “Kırgız Tarihinde Bir Kadın General: Kurmancan Datka”, *Milli Folklor*, S. 14, s. 57-60.

MADAKEEV, R, *Kırgız Şairi Baydilda Sarnogoyev'in Şiirlerinin Tematik Açından İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kasım 2009.

MUSAYEV, K, *Ir Düynöm: Irlar*. Kırgızstan 1997.

OSMONOV, A, *Çıgarmalar Cıynagı (I. Cilt)*, Uluu Toolor, Bişkek 2015.

ÖMÜRKANOV, A, *Asmansız Cıldar*, Kırgızstan Basması, Bişkek 2001.

ÖNER, M, *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2013.

ÖNER, N, *Yirminci Yüzyılın İlk Yarısında (1900-1950) Kırgız Edebiyatı Tarihi*, Türk Dil Kurumu, Ankara 2014.

SAGINBEKOV, B, *Kırgızistan'da Ürkün Olayı ve Kırgız Şiirindeki Akisleri* (Doktora Tezi), Ege Üniversitesi, İzmir 2007.

SARNOGOYEV, B, *Baydilda: Tandalgan Irlar, Poemalar, Termeler*. Kırgızstan Basma Üyü, Bişkek 1997.

SÖYLEMEZ, O, *Çağdaş Türk Edebiyatları II*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir 2013.

ŞÜKÜRBEKOV, R, *Irlar, Tamsilder Cana Termeler*, Uçkun, Bişkek 2013.

TURDUMAMBETOVA, L, *Süyünbay Eraliyev'in “Cildizdarga Sayakat” (Yıldızlara Seyahat) Adlı Uzun Şiiri ve Zamanında Onun Üzerine Yapılan Tartışmalar*, Yüksek Lisans Tezi, Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi, Bişkek 2005.

TURSUNOV, E, *Avtoportret – Ir Bermetteri*, Şam Basması, Bişkek 2004.

Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi (31.cilt), Haz. Süleyman Kayıpo, Kırgız Edebiyatı I, Kültür Bakanlığı, Ankara 2005.

Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi (32.cilt), Haz. Süleyman Kayıpo, Kırgız Edebiyatı II, Kültür Bakanlığı, Ankara 2005.

Türk Dünyası Çağdaş Edebiyatları El Kitabı, (Editörler: Orhan Söylemez ve Samet Azap), Kesit Yay., İstanbul 2008.

TÜRKER, F , "II. Dünya Savaşı'nın Modern Altay Edebiyatı'na Yansımaları", Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi 12/1, 2012, 331-344.

UZAKBAYEV, E, *Ömür Küüsü – Irlar Cana Poema*, Bişkek 2001.

ÜMÖTALİYEV, T, *Tandalmalar (2. cilt)*. Adabiyat, Frunze 1989.

YUDAHİN, K.K, *Kırgız Sözlüğü* (A. Taymas, Çev.), Türk Dil Kurumu, Ankara 2011.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Özlem Özalay

Doğum Yeri: Karamürsel/Kocaeli

Doğum Tarihi: 17/03/1995

Medeni Hâli: Bekâr

İLETİŞİM BİLGİLERİ

Mail: _____

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise: Karamürsel Alp Anadolu Lisesi

Lisans: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi – Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
Bölümü